

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ (DİNLER TARİHİ)
ANABİLİM DALI**

HIRİSTİYANLIK’TA RUHBANLIK ANLAYIŞI

Yüksek Lisans Tezi

Nadide ŞAHİN

Ankara-2008

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ (DİNLER TARİHİ)
ANABİLİM DALI**

HIRİSTİYANLIK'TA RUHBANLIK ANLAYIŞI

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Nadide ŞAHİN

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Mehmet KATAR

Ankara-2008

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ (DİNLER TARİHİ)
ANABİLİM DALI

HIRİSTİYANLIK’TA RUHBANLIK ANLAYIŞI

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Mehmet KATAR

Tez Jürisi Üyeleri:

Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi

İÇİNDEKİLER

Önsöz

Kısaltmalar

Giriş

1. Ruhbanlık ile İlgili Temel Kavramlar.....1
2. Genel Olarak Diğer Dinlerde Ruhbanlık.....3

I. BÖLÜM

HIRİSTİYANLIKTAKİ RUHBANLIK ANLAYIŞININ KÖKENİ VE TARİHSEL GELİŞİMİ

- A. Hıristiyanlıkta Ruhbanlık Anlayışının Kökenleri.....13
 1. Ruhbanlığın Kitabı Mukaddes'teki Temelleri.....13
 2. Ruhbanlığın Oluşumunda Yahudilik ve Roma Dininin Etkisi.....17
- B. Tarihi Süreç İçerisinde Ruhbanlık Hiyerarşisinin Oluşumu ve Gelişimi.....19
 1. İlk Üç Kademe Din Adamlığının Oluşumu.....23
 2. İkinci Kademe Din Adamlığının Oluşumu.....24
- C. Doğu – Batı Kiliselerinin Bölünmesinde Ruhbanlıkla İlgili Tartışmaların Rolü.....27
 1. Papalığın Öncelik İddiası ve Filioque Meselesiyle İlgili İhtilaflar.....28
 2. Evharistiya Ayininde Kullanılan Ekmeğin Mayalı – Mayasız Olması ile İlgili İhtilaflar.....33

3. Ruhban Sınıfının Evlenip Evlenemeyeceği ile İlgili İhtilaflar.....	35
D. Reform Hareketinin Ruhbanlık Anlayışına Yansımaları ve Protestanlıkta Ruhbanlık Anlayışı.....	43

II. BÖLÜM

GÜNÜMÜZDE HİRİSTİYAN KİLİSELERİNDE RUHBANLIK

A. Katolik Kilisesinde Ruhban Teşkilatı ve Ruhbanlık Makamları.....	48
1. Papa, Seçimi, Vasıfları, Görevleri.....	48
2. Piskopos, Seçimi, Vasıfları, Görevleri.....	52
3. Papaz, Seçimi, Vasıfları, Görevleri.....	55
4. Diyakoz, Seçimi, Vasıfları, Görevleri.....	56
B. Ortodoks Kilisesinde Ruhban Teşkilatı ve Ruhbanlık Makamları.....	57
1. Patrik, Seçimi, Vasıfları, Görevleri.....	59
2. Piskopos, Seçimi, Vasıfları, Görevleri.....	60
3. Papaz, Seçimi, Vasıfları, Görevleri.....	61
4. Diyakoz, Seçimi, Vasıfları, Görevleri.....	62
C. Protestan Kilisesinde Ruhbanlık.....	63
D. Katolik, Ortodoks ve Protestan Kiliselerinde Sakramentlerin İcrasında Ruhban Sınıfının Rolü.....	69
E. Katolik, Ortodoks ve Protestan Kiliselerinde Ruhban Sınıfının Kıyafetleri.....	73
SONUÇ	82
BİBLİYOGRAFYA	86

ÖNSÖZ

Dünyevi yaşam ile dini yaşam arasında aracılık işlevi gördüklerine inanılan din görevlilerinin oluşturduğu ruhbanlık kurumu birçok dinde yer alan bir olgudur. Ancak bu kurum Hristiyanlık için ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü bu dinin mensupları, ruhbanları Mesih'in yeryüzündeki temsilcileri olarak görmektedir. Hristiyanlık'ta ruhbanlığın kökeni İsa ve havarilerin hayat tarzlarına dayandırılmaktadır. Kilisenin İsa Mesih'ten ilahi görevi hakkıyla yerine getirecek vasıtaları almış olarak yeryüzünde Mesih'in görevini sürdürdüğü, dolayısıyla ilahi otoriteyi temsil ettiği kabul edilmektedir. Bu çerçevede İncillere göre İsa, temsilcisi olan Kiliseyi tek ve evrensel kurtuluş yolu olarak sunmakta, kendilerine görev ve yetki verdiği din adamlarına kurtuluştaki sorumluluklar yüklemektedir. Bu çerçevede ruhban sınıfının dini yaşamın icra ve ifasında, Hristiyan ahlakının öğretilmesi ve uygulanmasında önemli görevleri bulunmaktadır. Bu önemi sebebi ile Batıda ruhbanlık konusunda çok fazla çalışma yapılmış olmasına karşın Türkiye'de bu konuda müstakil bir tez ve hatta herhangi bir makale bulunmamaktadır. Hristiyanlık'ta böyle bir önemi haiz olan bu konuyla ilgili olarak ülkemizde yapılan bir araştırmanın bulunmaması bizi bu konuyu yüksek lisans tezi olarak araştırmaya sevk etmiştir.

Hristiyanlığın birçok kurumunda olduğu gibi ruhbanlık kurumu da tarihi süreç içerisinde bir takım değişim ve yenilenme hareketleri geçirmiştir. Biz bu çalışmamızda geçmişten günümüze Hristiyanlığın ruhbanlık anlayışı hakkında bilgiler vermeye çalışacağız. Ancak konuyu tüm Hristiyan alt mezhepleri çerçevesinde incelemek oldukça geniş bir araştırmayı gerektirdiğinden çalışmamızı

Katolik, Ortodoks ve Protestan Kiliseleri ile sınırlanmış bulunmaktayız. Tezimizde kaynak olarak öncelikle bu dinin ana kaynağı Kitabı Mukaddesle birlikte konumuzla ilgili Türkçe yazılmış herhangi bir müstakil eser bulunmadığı için bu konuyu ele alan İngilizce eserlerden faydalandık. Ayrıca dinler tarihi ile ilgili eserlerin konumuzla ilgili bölümlerinden de faydalanarak konumuzu kronolojik ve betimleyici metod çerçevesinde ele almış bulunmaktayız.

Tezimizin giriş bölümünde ruhbanlık ile ilgili kavramlar ve çeşitli dinlerde ruhbanlık anlayışı üzerinde durulacaktır.

I. Bölümde bu dinin üç ana mezhebi Katolik, Ortodoks ve Protestanlık mezhepleri bağlamında Hristiyanlıkta ruhbanlık anlayışının kökeni ve tarihsel gelişimi ele alınacaktır.

II. Bölümde ise yine belirtilen üç mezhep çerçevesinde günümüzde Hristiyan Kiliselerinde ruhbanlık teşkilatı ile ilgili bilgi verilmeye çalışılacaktır.

Sonuç bölümünde ise yapılan araştırmanın genel bir değerlendirmesi yapılacaktır.

Çalışmamızın başından sonuna kadar yardım ve desteğini esirgemeyen, değerli tavsiyeleri ile yol gösteren muhterem Hocam Doç. Dr. Mehmet KATAR Bey'e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca tezimin hazırlanması sırasında maddi-manevi desteklerinden ötürü aileme ve arkadaşım Gülten Danış'a sonsuz sevgilerimi ve şükranlarımı sunuyorum.

Nadide ŞAHİN

Ankara 2008

KISALTMALAR

AÜİFD : Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

Bkz. : Bakınız

C. : Cilt

Çev. : Çeviren

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

Ed. : Editör

ER : Encyclopedia of Religion

ERE : Encyclopedia of Religion and Ethics

S. : Sayı

s. : Sayfa

vb. : Ve benzeri

vs. : Vesaire

Vol. : Volume

yy. : Yüzyıl

GİRİŞ

1. Ruhbanlıkla İlgili Temel Kavramlar

Ruhbanlık kelimesi “korkmak, bir şeyden çekinmek” anlamına gelen Arapça “rahebe” fiilinden türemektedir.¹ Terim olarak ruhbanlık; dünyevi yaşam ile dinsel yaşam arasında aracılık işlevini yerine getiren kurumdur. Rahipler de ruhbanlık kurumunu oluşturan ve toplumların ruhani önderleri sayılan, ibadet yöntemlerinin özel ve bazen de gizli olan bilgisini taşıyan ayin uzmanlarıdır.²

Ruhban sınıfına mensup kimse dini ritüellerin icrası, dini doktrin ve pratiklerin öğretim ve yayılmasıyla görevlidir. Bu çerçevede o, yaşamın doğum, reşit olma, evlilik, ölüm gibi devreleriyle de ilgilidir. Ruhban, ibadet mekanlarının yanı sıra hastane, ordu vs. kurumlarda da çalışabilmektedir. Çeşitli kurumlarda görev yapan ruhbanlar mali olarak genellikle o dinin mensuplarının bağışları ile desteklenmektedir. Ancak bazı durumlarda devlet tarafından finanse edildikleri de olmaktadır.³

Hristiyanlık'ta ise ruhban kelimesi, Hristiyan Kilisesinde görevli bulunan din adamlarına işaret etmektedir. Bu çerçevede din adamları için kullanılan bazı kavramlar şunlardır:

Piskopos; Bu kelime Hristiyanlık'ta, diyosez (diocese) adı verilen bölgenin dini işlerinden ve idaresinden sorumlu din adamını ifade etmektedir. Hristiyanlığın ilk zamanlarından beri Kilise yetkililerinin değişik görevleri arasında en yüksek yetki piskopos denilen kimselere aittir. Piskopos, İsa Mesih'in vekili olarak, idaresindeki bölgede Kilise öğretilerinin tebliğinden, ibadet ve ayinlerin icrasından, Kilisenin

¹ Serdar Mutçalı, Arapça- Türkçe Sözlük, İstanbul 1995, s. 343.

² AnaBritannica, “Ruhbanlık”, İstanbul 1990, C. 13, s. 528.

³ AnaBritannica, C.13, s. 528.

devamlılık ve birlikteliğinden sorumludur. O, aynı zamanda kendi bölgesindeki cemaatle evrensel Kilisenin ilişkisini sağlamaktadırlar.

Papaz; “parish” olarak adlandırılan ve diyozezleri oluşturan daha alt coğrafi bölünmelerin idaresi papaz olarak isimlendirilen din adamlarının sorumluluğundadır. Papazlar, piskoposların yardımcıları olarak Mesih’in emanet ettiği görevin gerçekleştirilmesine çalışan kişilerdir. Papazların İsa Mesih’i örnek alarak İncil’i bildirmek, vaaz vermek, denetimi altındaki cemaatin eğitimi ve yetiştirilmesi, ayinlerin yönetilmesi gibi hususlarda görev ve yetkileri bulunmaktadır.

Diyakoz; Genellikle piskopos ve papazların din sınıfına mensup olmayan bireylerle olan bağlantısını sağlayan din adamı sınıfıdır. Onlar İsa adına toplumun ihtiyaçları ile uğraşarak, Kilise hayatında ibadet ve hizmetin birbirine bağlılığına misal teşkil etmektedir.

Ruhbanlık ve rahip kelimelerinin karşılığı olarak kullanılan başka eş anlamlı ya da onlarla bağlantılı kelimeler de bulunmaktadır. Bu kelimeler şunlardır:

Clericalizm (clergy); ruhban sınıfı, rahipler zümresi, Hristiyan din adamları anlamına gelmektedir. Ruhban sınıfına mensup olan kimseye İngilizce “clergy man” denilmektedir. Bir kurum olarak isimlendirilmesi ise “clericalizm” şeklindedir.⁴

Asceticism; dinsel anlamda dünyanın nimetlerinden, imkanlarından vs. el etek çekme, dünyevi şeylerden uzak durarak disiplin sağlama metodudur.⁵ Tanrıyla bir ilişkiye girilebilmesi için ayinlerin gerektirdiği arınmışlığa ulaşma çabası, Tanrı’nın yardımını ve inayetini hak etme beklentisi, suçluluk ve günah duygusundan doğan kefarete gereksinimi gibi etmenler bu sistemin doğuşuna ve gelişimine zemin hazırlamıştır.

⁴ C.A. Whittuck, “Clericalism”, Encyclopedia of Religion and Ethics (ERE), Ed. by James Hasting, New York 1951, Vol. III, s. 689.

⁵ Şinasi Gündüz, Din ve İnanç Sözlüğü, Samsun 1998, s. 43.

2. Genel Hatlarıyla Çeşitli Dinlerde Ruhbanlık

Dünyevi yaşam ile dini yaşam arasında aracılık işlevi gördüklerine inanılan din görevlilerin oluşturduğu ruhbanlık kurumu, en gelişmiş şekliyle genellikle merkezi bir otoritenin bulunduğu belirgin öğretileri ve kesinleşmiş ayinleriyle örgütlenmiş toplumlarda görülür. Ancak bu ifadeden gelişmiş her dinde bir ruhbanlık kurumu bulunduğu sonucu çıkarılamaz. Bünyesinde ruhbanlık kurumuna yer verilen dinlerde ruhbanlık işleri genel olarak toplumsal grubun benimsediği tanrısal güçlerin veya doğaüstü varlıkların gerektirdiği ayinlerin kurallarının uygun biçimde yerine getirilmesiyle ilgilidir. Dinsel kültürlerdeki yaygınlığı nedeniyle kurban ayinlerinin yönetimi ruhbanlığın başlıca işlevlerinden biri sayılır.⁶

Aile ya da klan gibi toplumsal örgütlenme biçimlerinin kutsal bir nitelik taşıdığı toplumlarda rahiplik görevini aile reisi ya da klan şefi yerine getirirken diğer bazı toplumlarda bu görevi uzmanlaşmış kişiler yerine getirir. Örneğin Eski Roma’da bu görevi yerine getiren rahipler kendisinden hizmet bekleyen halktan ayrı bir tabaka olarak dine ilişkin özel görevleri olan kişilerdi. Roma’da dinin tüm teknik aşamalarının yerine getirilmesi için rahiplikle ilgili çeşitli organizasyonlar oluşturulmuştu. Roma’da rahiplikle ilgili birçok organizasyon içinde pontificeler, kahinler, yürütülen tüm törenlerden sorumlu olan “ritu graceo” komisyonu ve kutsal şölenleri denetleyen heyetten oluşan dört grup din adamı sınıfının özel bir önemi vardı. Bu gruplardan herhangi birinde görev almak için; doğuştan özgür ve Roma vatandaşı olmak, temiz bir sicile ve fiziksel kusursuzluğa sahip olmak gibi nitelikler gerekmektedir. Rahiplerin makam görevlerini yerine getirmeleri için devlet onlara

⁶ AnaBritannica, C.13, s. 529.

ekonomik kaynak, köle ve hizmetçi sağlıyordu. Bazılarına ikametgah da veriliyordu. Ayrıca onlar, sivil ve askeri görevlerden de muaf idiler.⁷

Eski Roma'nın ruhbanlıkla ilgili makamlarından en önemlisi "collegium pontificium" idi. Bu heyet aralarında imparatorun da bulunduğu üst düzey altı rahipten oluşuyordu. Heyet başkanı olan imparator "Pontifex Maximus" unvanını taşımakta ve bu konumuyla o, Roma Tanrılarına ait tüm meselelere ve onlarla uygun ilişki sürdürme konusundaki metotlara ilişkin nihai otorite durumunda idi. Tanrılar adına yapılan büyük törenlerde pontificelerden oluşan bu heyet, yönetici görevi üstleniyordu. "Flamenler" denilen daha alt düzeydeki rahipler kurban törenlerini ve tanrıların onuruna yapılan diğer törenleri yönetme görevine sahiptiler. Bunlardan başka Vesta (ocak tanrıçası) mezhebiyle ilintili olarak "Vestal rahibeleri" denilen sayıları altıyı bulan kadın rahibeler topluluğu bulunuyordu. Bunlar Pontifex Maximus tarafından yirmi kişilik bir listeden kura ile seçiliyorlardı. 6-10 yaşları arasında seçilen adayların görev süreleri otuz yıldır. Bu rahibeler onar yıllık üç döneme bölünmüş görev sürelerinin ilkinde görevlerini öğreniyor, ikinci on yıllık dönemde uyguluyor, üçüncü on yıllık dönemde ise yeni seçilen acemilere öğretiyorlardı. En yaşlı Vestal rahibesi, topluluğun başkanlığını yapıyordu.⁸

M.Ö. 6. yüzyılda ortaya çıkmış olan Zerdüştlükte de ruhban sınıfının yer aldığı görülmektedir. Bu dinin kutsal metni Avesta'da rahipler "ateş yakan" şeklinde nitelendirilmektedir. Zerdüştiliğin tapınaklarında Tanrının sembolü olan ateşin temizliğini korumak için rahiplerin nezaretinde günde beş defa temizleme ayinleri yapılarak kutsal kitaptan ilahiler ve parçalar okunurdu. Yine belli bir sistem içinde yer alan kurban sunumu da rahipler tarafından gerçekleştirilirdi. Bu kurban sunumu

⁷ Gordon S. Laing, "Priesthood (Roman)", Encyclopedia of Religion and Ethics, Ed. by James Hastings, New York 1951, Vol. X, s. 325-326.

⁸ Laing, ERE, X/327-328.

rahiplerce, ilk sıkmayla elde edilen acı bir bitkinin suyu olan ve “haoma” diye adlandırılan sıvının takdimesi şeklinde gerçekleştirilirdi.⁹

Zerdüştlük gibi İran kökenli bir başka din olan Maniheizm’de ise bir tür ruhban sınıfı olan seçkinler sınıfı yer almaktadır. Çok zorlu hazırlık dönemlerinden geçirilen seçkinler bu aşamadan sonra “Tanrısal Işık” ile dolar ve bu ışığı dünyevi nesnelerle kirliletecek eylemlerden kaçınırlardı. Maniheist inanırlar için beş duyunun mühürlenmesini amaçlayan farz kılınmış üç mühür vardı. Birincisi düşünce ve konuşmadaki temizlik, ikincisi hayvanlara ve bitkilere zarar veren her türlü faaliyetten uzak durmak, üçüncüsü cinsi ilişkilerin yasaklanmasıydı. Maniheistlere göre bu zor yasaları sadece seçkinler sınıfı yerine getirerek ışık parçalarının ışık alemi ile birleşmesine yardımcı olurlardı. Bunların dışında kalan ve dinleyiciler adı verilen sıradan inanırlar, seçkinlere neredeyse tapınma derecesine varan bir saygı beslemekteydi. Dinleyiciler sık sık seçkinlerden kutsanma talep eder ve buna karşılık çeşitli hediyeler sunarlardı.¹⁰

Antik dinlerde olduğu gibi günümüzde mensubu bulunan dinlerde de ruhbanlık kurumu bulunmaktadır. Bu çerçevede günümüz dünyasının en eski dinlerinden olan Hinduizm’de de rahiplik önemli bir kurum konumundadır. Hint alt kıtasında ortaya çıkan inanç sistemlerinin en eskisi olan Hinduizm’de ruhbanlığın kökeni, odak noktası ayinsel gelenek olan vedalar dönemine dayanır. Bu döneme ait kutsal metinler, toplumun ilahi düzenlemeye göre dört temel sınıfa ayrıldığını belirtmektedir.¹¹

⁹ Günay Tümer- Abdurrahman Küçük, Dinler Tarihi, Ankara 2002, s. 126.

¹⁰ Ekrem Sarıkçıoğlu, Dinler Tarihine Giriş, İstanbul 1983, s. 126-131.

¹¹ Hint toplumu din adamlarından oluşan Brahminler, askerlerden oluşan kşatriyalar, ziraat –ticaretle uğraşan vaisyalar ve işçilerden oluşan sudralar şeklinde dört kasttan oluşmaktadır (Bkz. Ali İhsan Yitik, Hint Dinleri, İzmir 2005, s. 16).

Hinduizm’de kast sistemi olarak ifade edilen düzenlemenin en üst tabakasını brahminler denilen din adamları oluşturur. Hinduizm kutsal kitap koleksiyonunun ilk metinleri olan Vedalar, brahminlerin görevleri, onların kurban ayinlerini icra edişleri ile ilgili bilgileri ihtiva etmektedir.¹² Tanrı Brahma’nın ağzından yaratıldığı düşünülen brahminlerin,¹³ vedaları koruma, yorumlama, kurban törenlerini ve ayinlerini idare etme, hem dini hem de hekimlik, falcılık gibi dünyevi işleri yürütme sorumlulukları bulunmaktadır.¹⁴

Hinduizm’de, Vedalar döneminde soma (Hindu Tanrılarına sunulan bir içki) ayini; atalara, yer tanrılarına ve ruhlara yiyecek takdimi gibi günlük merasimlerle birlikte, yılda üç defa da rahipler tarafından mevsimlik kurbanlar -kanlı kurban- sunulduğu ifade edilmektedir. Yine bu dönemde diğer üç kasttan kurban sunan bireyin, bu törenin icrası için bir ya da daha fazla rahip tuttuğu belirtilmektedir. Bu şekilde oluşan aile rahipleri yanında belli bir kral veya yerel otoriteye bağlı olarak görev yapan saray rahipleri de bulunmaktaydı.¹⁵

Hinduizm’de Upanişadlar sonrası dönemde Budizm ve Caynizm gibi yeni dinlerin de etkisiyle kurban sistemi giderek önemini kaybetmeye başlamıştır. Özellikle 10. yüzyıldan sonra ortaya çıkan bhakti hareketinin de etkisiyle günlük ibadetin değeri artmıştır. Bundan sonraki dönemde rahiplerin hakimiyeti kısmen azalmışsa da, yine de onlar, insani ve ilahi dünyalar arasındaki aracılık makamında kalmaya devam etmektedirler.¹⁶

¹² David M. Knife, “Hindu Priesthood”, Encyclopedia of Religion (ER), Ed. by Mircea Eliade, NewYork 1987, Vol. XI, s. 539.

¹³ Kast sistemini oluşturan sınıfların Tanrı Brahma’nın çeşitli uzuvlarından yaratıldığı kabul edilir. Buna göre Brahmalar Brahma’nın ağzından, kşatriyalar kollarından, vaisyalar midelerinden, sudralar ayaklarından yaratılmıştır (Bkz. Yitik, s. 16).

¹⁴ Knife, ER, XI/539.

¹⁵ Knife, ER, XI/540.

¹⁶ Knife, ER, XI/540-541.

Hint kökenli bir başka din olan Budizm’de de ruhbanlık önemli bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede “Sangha” teşkilatı, bilinen en eski bekar rahipler teşkilatıdır. Bu dinin kurucusu olan Buda, öğretisini yaymaya başladığında etrafında bir cemaat oluşmaya başlamış ve bu cemaat zamanla örgütlenerek “Sangha” adını almıştır. Başlangıçta sadece erkekler bu teşkilata alınırken ilerleyen süreçte Buda, kadınları da teşkilata kabul etmiştir. Budizm’e göre, bu dinin üç ana unsurundan biri olan Sangha teşkilatına girmeden kurtuluşa ermek mümkün görülmemektedir.¹⁷

Budizm’de sangha teşkilatına mensup rahipler manastırlarda topluca münzevi olarak yaşarlar. Rahiplere “bhikkhu”, rahibelere “bhikshuni” denilir. Bu rahip ve rahibeler belli başlı kaidelere uymak zorundadırlar. Uymadıkları takdirde ceza alırlar veya cemaatten tamamen atılabilirler. Bu bağlamda ruhbanlar; bekarlık, fakirlik ve itaati temel olarak kabul ederler. Manastıra alınacak olan adaylar sıkı bir eğitim sürecinden geçirilir. Bu amaçla yedi yaşını bitiren çocuklar da teşkilata alınır ve belirli bir eğitim sürecinin sonunda yirmili yaşlarda rahip statüsü kazanırlar. Bu bağlamda teşkilata giren aday bir rahip önünde iman ikrarında bulunur ve ardından bir rahip heyetince imtihana tabi tutulur. İmtihan olumlu sonuçlanırsa dört büyük vacip ve dört büyük günah öğretilir.¹⁸

Budizm’de ruhbanların ortak hedefi dhammayı (doktrin) yaymak ve nihai hedefleri ise nirvanaya ulaşmaktır. Düşüncelerini temizleyerek tutkularını en aza indirmek suretiyle nirvanaya ulaşmaya çalışırlar. Laiklere eğitim vermek de onların ibadetlerinin bir parçasıdır. Bununla beraber rahiplerin geçiminin tamamını laik hak üstlenir, rahipler yiyecek ve giyeceklerini halktan temin ederler. Budizm’de manastır

¹⁷ Tümer – Küçük, s. 188.

¹⁸ Tümer – Küçük, s. 189.

hayatı zamanla bir takım değişikliklere uğramışsa da rahipler genel çerçevede Buda'nın öğretisi doğrultusunda yaşamaya devam etmektedir.¹⁹

Japonların milli dini Şintoizm'de ilk dönemde bağımsız, profesyonel ruhbanlık söz konusu değildi. Eski dönemde siyasi idareciler törenlerle ilgili yöneticilik görevlerini eş zamanlı olarak yerine getirmişlerdir. Ancak zamanla bu iki kol uzmanlık alanı haline gelerek bağımsız rahiplerin sayısı artmış ve bunun neticesinde ruhbanlarda, dini mesleklerini bir sonraki nesle aktarma açısından güçlü bir eğilim oluşmuştur.²⁰

Günümüzde Şinto din adamlığı bünyesinde çeşitli rahiplik unvanları ve görevleri yer almaktadır. Bunlardan birkaç tanesi şöyledir: Saishu; mabetle ilgili törenlerin idaresinden ve genel idareden sorumlu yüksek rütbeli bir rahiptir. Negi; duaları okumakla ve tanrılara genel ibadetle meşgul olan kıdemli rahiptir. Hafuri; ayinler kitabını tertip eden rahiptir. Jinin; çeşitli görevlerin emanet edildiği düşük rütbeli mabet görevlileridir. Shaso; Şintoizm ve Budizm'in uyumu olarak bilinen tarihsel olgunun bir parçası olarak mabetlerde çalışan Budist rahiplerdir. Bu iki dinin ayrılmasını içeren hükümet politikasından sonra bu görev ilga edilmiştir. Erken dönem Şintoizm'de kadınlar önemli törensel mevkilerde yer alırken zamanla onların bu konumu değişmiş ve kadın rahipler erkek rahiplere yardım eden rolleri üslenmeye başlamışlardır.²¹

¹⁹ Tümer – Küçük, s. 189-190.

²⁰ Norman Havens, "Shinto Priesthood", Encyclopedia of Religion, Ed. by Mircea Eliade, New York 1987, Vol. XI, s. 545.

²¹ Havens, ER, XI/545-546.

Yahudilikte ise ruhbanlık, kohenlerin etkili olduğu dönemlerde görülmektedir. Kurban ve mabetle ilgili ibadetleri idare etmek için seçilen kohen, Tanrı ile kul arasında aracı olan ve günlük ibadetleri yöneten kutsal kişidir.²²

Yahudi kutsal kitabına göre ilk kohen ve kohen sınıfının atası Harun'dur. Tanrı onu ve soyunu kahin olarak seçtiğini Musa'ya bildirmiş ve kahinlerin giyeceği kıyafetlerin nasıl olacağını kitapta belirtmiştir.²³ Musa da bu emirle Harun ve oğullarına göğüslük, entari, gömlek, başlık ve kuşak gibi kutsal giysiler hazırlatmıştır. Ardından yapılan merasimle kohen olan Harun göreviyle ilgili talimatları bizzat Tanrı tarafından almıştır.²⁴

Yahudilere göre Harun ve soyunun kohenliği daimi statüdedir.²⁵ Bunların görevleri Tanrı'ya yönelik kutsal ritüelleri yapmak ve çeşitli toplumsal faaliyetleri yürütmektir. Tanrı'ya yönelik olarak yapılan görevlerden en önde geleni kurban takdimelerini sunmaktır. Kurbanların kesimi, iç yağlarının yakılması,²⁶ toplanma çadırı ve ahid sandığı ile ilgili işler²⁷ ve Tanrı'nın kanunlarını halka öğretmek, onların Tanrı'ya yönelik önemli görevlerini oluşturmaktaydı.²⁸ Ayrıca antik Yahudi toplumunda kutsal olan ile olmayana ayırt etmek, hekimlik ve sihirbazlık gibi bir takım görevleri yürütmek bunların başlıca görevlerini oluşturmaktaydı. Bu çerçevede çeşitli sağlık sorunlarının tespitini yapmak ve bu hastalıklara şifa bulmak da bunların görevleri arasında yer almaktaydı.²⁹

Harun ve Harun oğulları sülalesinin mabet ve kahinlikle ilgili bu görevleri yanında Levi sülalesinin diğer mensupları da mabet ile ilgili görevlerden sorumlu

²² Adem Özen, Yahudilikte İbadet, İstanbul 2001, s. 136.

²³ Çıkış, 28; Levililer, 8/7-9.

²⁴ Sayılar, 18. bab.

²⁵ Çıkış, 29/9.

²⁶ Levililer, 9/8,12,15,18.

²⁷ Sayılar, 4. bab.

²⁸ Levililer, 10/10-11.

²⁹ Levililer, 13/1-59.

bulunmaktaydı. Levi sülalesinin toplanma çadırının bekçiliğini yapma,³⁰ ilahi söyleme, çeşitli ibadetlerde kohenlere yardım etme gibi görevleri vardı.³¹

Kohenlerin sahip oldukları bir çok ayrıcalıkla birlikte uymak zorunda oldukları bir çok yasak da bulunmaktaydı. Örneğin kohen soyundan gelen biri bir ölünün yanında hatta aynı çatının altında bulunmamalı, ölüm döşeginde olanın yanına girmemeli, kendi yakınları söz konusu değilse mezarlığa da gitmemeliydi. Kohenin yakınlarından başka ölümlerle temasta bulunması halinde ritüel açısından saflığını kaybedeceği düşünülürdü.³²

M. S. 70'te II. Mabet'in yıkılmasından sonra ruhbanlık işlevleri zorunlu olarak kısıtlanan kohenler hemen hemen tüm ayrıcalıklarını yitirmişlerdir. Günümüzde dini bilgilerin öğretilmesi ve uygulanmasında kohenlerin yerini hahamlar almıştır. Ancak hahamlar, kohenlerde olduğu gibi Tanrı ile insan arasında arabulucu özellik taşımamaktadırlar. Hahamlar Yahudiliğin öğreticileri olarak görülmektedirler.³³ Nitekim bu konumları sebebiyle Tevrat ve Talmud ile ilgili gerekli eğitimi gördükten sonra belirli bir Yahudi cemaatine dini önderlik yetkisini kazanmış kişilere haham denilmektedir.³⁴ Bununla aynı anlamda kullanılan bir diğer kelime ise "rabbi" dir. Başlangıçta rabbi daha üst derecede kabul edilse de zamanla bu fark ortadan kalkmıştır. Aşkenazi Yahudilerinde rabbi, Sefarad Yahudilerinde haham aynı anlamda kullanılmaktadır. Haham; öğretici, müfessir, sinagog idarecisi, dini ayinlerin, cenaze ve sünnet merasimlerinin yöneticisi pozisyonundadır. Haham vaaz vererek insanları irşat eder, aynı zamanda o, gençlerin tüm dini eğitiminden

³⁰ Sayılar, 18/2-7.

³¹ Özen, s. 140.

³² Yusuf Besalel, Yahudilik Ansiklopedisi, İstanbul 2001, C. 2, s. 333-334.

³³ Özen, s. 142.

³⁴ Kürşat Demirci, "Haham", DİA, İstanbul 1997, C. 15, s. 134.

sorumludur.³⁵ Yahudilerde yine din adamı olarak tanınan hazan da cemaatin temsilcisi, sinagoglarda hahamla beraber dua okuyan kimsedir. Tayin edilen hazanın bilgili, ibadeti iyi idare eden biri olması gerekir. Ayrıca sesinin güzel olması ve okumasının akıcı olması da onda aranan özelliklerdendir.³⁶

İslam'da ise ruhbanlık anlayışı yer almamaktadır. İslam, hayatla bütünleşen bir ahlak ve din anlayışı sergilemekte ve din hizmetleri yapanlara manevi bir otorite hakkı vermemektedir.³⁷ Çünkü İslam'da Allah'a ibadet edebilmek için, Allah ile kul arasında bir aracıya ihtiyaç yoktur. Dinin emir ve yasaklarının öğretilmesi ve uygulanması kişinin tek başına ve bir aracıya ihtiyaç duymaksızın yapabileceği niteliktedir. Topluca yerine getirilen cemaatle namaz gibi ibadetlerde imam bu görevi yerine getiriyor olsa da bu konumu ile o, Allah ile insanlar arasında bir aracı rolü üstlenmemekte ve herhangi bir sınıfa mensup kişi olarak değerlendirilmemektedir. Nitekim toplum içinde yeterliliğe sahip herhangi biri bu iş için seçilebileceğinden dolayı bu ibadeti yerine getirmek için mutlaka din adamına ihtiyaç yoktur. Bu nedenle İslam'da din adamları ve alimler hiçbir zaman ruhban sınıfı olarak değerlendirilmez. Onlar, insanları bilgilendirmek, dini vecibeleri öğretmek ve dini konularda onları aydınlatmak için vardır.

İslam dininde Tanrı ile insan arasında aracılık yapan bir kurum ve sınıf yer almadığı için Yahudi ve Hristiyanlıkta din adamlarına yüklenen sıfatlar ve onlara tanınan ayrıcalıklar eleştirilmektedir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de yer alan ehl-i kitap ile ilgili ayetlerin birinde bu durum şöyle eleştirilmektedir: “Onlar (Yahudiler) Allah'ı bırakıp hahamlarını; (Hristiyanlar) rahiplerini ve Meryem oğlu Mesih'i rab edinirler. Oysa onlar ancak bir olan Allah'a ibadet etmekle emrolunmuşlardı.

³⁵ Demirci, DİA, 15/134.

³⁶ Özen, s. 142-143.

³⁷ Mehmet Aydın, Ansiklopedik Dinler Sözlüğü, Konya 2005, s. 648.

Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur ve O, müşriklerin ortak koştukları her şeyden münezzehtir.”³⁸ Bu ayette kast edilen din adamlarını rab edinme ifadesinden maksat, insanların Allah'ın emir ve hükümlerini değil, din adamlarının emir ve hükümlerine tabi olmalarıdır. Ayette ehl-i kitab kendi din adamlarını Allah'ın emirlerini uygulayan, din hükümlerini anlayıp anlatan kimseler gözüyle değil de, onları Allah adına hüküm koymaya yetkili kimseler olarak gördükleri için eleştirilmektedir.³⁹ Bu ayetle ilgili olarak şöyle bir rivayet bildirilmektedir: “Sahabeden eski bir Yahudi olan Adiy b. Hatim bu ayeti Hz. Peygamberden işittiğinde, ‘Ey Allah'ın Resulü! Biz onlara ibadet etmiyorduk ki’ demiştir. Hz. Peygamber de, ‘Dikkat edin! Yahudi ve Hristiyanlar din adamlarına tapmıyorlardı. Fakat onlar, haham ve papazlar, kendilerine bir şeyi helal kıldığında onu helal sayıyor, bir şeyi haram kıldıklarında da onu haram kabul ediyorlardı’ buyurmuştur.”⁴⁰ Görüldüğü üzere İslam dini, dini bilgileri, ibadetlerle ilgili vazifeleri tekelinde bulunduran, Allah ile insanlar arasında aracı işleri gören ruhbanlık anlayışını doğru bulmamaktadır.

³⁸ Tevbe Suresi, 31.

³⁹ Elmalılı M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul tarihsiz. C. 4. s. 317.

⁴⁰ Ebû Cafer Muhammed ibn Cerîr et-Taberi, Taberi Tefsiri, Çev. Kerim Aydın-Hasan Karakaya, İstanbul 1996, C. 4, s. 283.

I. BÖLÜM

HIRİSTİYANLIK'TA RUHBANLIK ANLAYIŞININ KÖKENİ VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Bu bölümde Hıristiyanlık'ta ruhbanlık anlayışının kökeni ve tarihsel gelişimini ele alarak tarihi süreç içerisinde bir takım değişim ve yenileme hareketleri ile birlikte geçmişten günümüze Hıristiyanlığın ruhbanlık anlayışı hakkında bilgi vermeye çalışacağız.

A. HIRİSTİYANLIK'TA RUHBANLIK ANLAYIŞININ KÖKENLERİ

Hıristiyanlarca Mesih'in yeryüzündeki temsilcileri olarak görülen ruhban sınıfının kökeninin kutsal kitaba dayandığı kabul edilmektedir. Bununla birlikte oluşum sürecinde ruhbanlık anlayışının, Hıristiyanlığın içinden çıktığı Yahudilik ve coğrafyasında yayıldığı Pagan Roma dininden de etkilendiğini görmekteyiz. Bu bilgiler ışığında şimdi ruhbanlığın kökeni ve bu dinlerden etkilenişi hakkında detaylı bilgiler vermeye çalışacağız.

1. Ruhbanlığın Kitabı Mukaddes'teki Temelleri

Hıristiyanlar ruhbanlığın Kitabı Mukaddes kökenli olduğunu kabul etmektedirler. Bu bağlamda Eski Ahit'te yer alan İbranice “sheret” kelimesinin tapınak görevlilerini ifade ettiği ve bu kelimenin Yunanca'ya “leitourgein” olarak çevrildiği belirtilmektedir. Bu kullanım Yeni Ahit'te de devam ettirilmektedir. Bu

kelime ibadet, diğerlerine hizmet ile ilgili genel işlerin yanı sıra ruhbanlık ve ruhbanlıkla ilgili görevler için de kullanılmaktadır. Yeni Ahit'te bu görevlerle ilgili olarak yeni kelimeler de bulunmaktadır. Bu kelimeler ruhbanların bir göreve bağlılıkla hizmet etmelerini ifade eder ki İsa örneğini takip etmek Hıristiyanlıkta ruhbanlık anlayışının temelini oluşturmaktadır.⁴¹

Yeni Ahit'e göre İsa daha tebliğ faaliyetinin başında – kutsal hiyerarşinin temeli olarak- kendisine inananlardan on iki kişi seçmiş ve bunlara havari adını vermiştir. Bu durum İncillerde şöyle ifade edilmektedir: “İsteddiği kişileri yanına çağırdı ve bunlardan on iki kişiyi yanında bulundurmak, Tanrı sözünü duyurmaya göndermek üzere seçti.”⁴² O günden sonra havariler onun “elçileri” (Yunanca apostoloi)⁴³ olmuşlardır.⁴⁴ Bu elçiler, İsa'nın sağlığında çeşitli misyon faaliyetlerinde bulunmuş ve onun isteğiyle Yahudi köy ve kasabalarında mesajını anlatmışlardır. Sonuçta bu şekilde yaklaşık olarak üç yıl sürdürülen faaliyetlerin ardından İsa, Yahudiler tarafından bozgunculuk yaptığı gerekçesiyle idama mahkum edilmiş ve bu hüküm Roma idaresince tatbik edilmiştir.⁴⁵

Hıristiyan inancına göre İsa çarmıha gerildikten sonra dirilerek havarilerine görünmüş ve onları kendisinden sonra da misyonu sürdürmekle görevlendirmiştir. Bu çerçevede o, havarilerine “Baba beni gönderdiği gibi ben de sizi gönderiyorum. Bunu dediği zaman onlara üfürdü ve Ruhülkudüs'ü alın dedi. Kimlerin günahını bağışlarsanız, onlar bağışlanmış olur ve kimlerinkini alıyorsanız alıkonmuş olur”⁴⁶

⁴¹ Robert S. Paul, “Ministry”, Encyclopedia of Religion, Ed. by Mircea Eliade, New York 1987, Vol. IX, s. 538.

⁴² Markos, 3/13 -14.

⁴³ Yunanca'da apostoloi kelimesi yetkin birisinin bütün yetkisini vererek kendi adına gönderdiği kişi anlamına gelmektedir (Derek Malcolm, Önderlik ilk Kilisede Yönetim ve Düzen, İstanbul 2006, s. 43).

⁴⁴ Malcolm, s. 43.

⁴⁵ Yuhanna, 19. bab.

⁴⁶ Yuhanna, 20/21-23.

demıştır. Yine bir başka metinde İsa havarilerine “İmdi siz gidip bütün milletleri şakirt edinin. Onları Baba, Oğul ve Ruhül Kudüs adına vaftiz edin. Size emrettiğim her şeyi tutmalarını onlara öğretin; İşte ben bütün günlerin, dünyanın sonuna kadar sizinle beraberim”⁴⁷ diyerek onları Hristiyanlığı öğretmek, vaftiz etmek ve dinsel açıdan idare etmekle görevlendirmiştir. Yani İsa Mesih havarilerine kendi adına ve kendi gücü aracılığıyla öğretme, kutsallaştırma ve idare etme yükümlülüğünü emanet etmiştir. Bu saatten sonra Mesih’in ve Kutsal Ruh’un misyonu havarilerin misyonu olmuş, havariler kendilerine verilen bu görevle İsa adına iş yapma yetkisini elde etmişlerdir.⁴⁸

Havariler, İsa’nın kendilerine verdiği bu misyonla onun öğretisini önce Yahudiler arasında, daha sonra Petrus’un yaşadığı bir olay sebebiyle diğer milletler arasında da sürdürmüştür.⁴⁹ Bir süre sonra Pavlus’un da Hristiyan cemaatine katılması ve kendisini diğer milletlere gönderilmiş elçi olarak tanımlamasıyla Hristiyanlığın dışa açılımı hızlanmıştır.

⁴⁷ Matta, 28/19-20.

⁴⁸ Catechism of The Catholic Church, Vatican 1994, s. 212.

⁴⁹ Resullerin İşleri 10. babda anlatılan bu olay Kayseriye’de İtalyalı taburdan yüzbaşı Kornelius’un Hristiyanlığa girmesidir. Metine göre Hristiyanlığa girişinden önce Kornelius dindar, çok sadaka veren, Allah’a çok dua eden biridir. Bir gün gördüğü bir rüyette Allah’ın meleğinin ona: “Duaların ve sadakaların anılma için Allah’ın önüne çıktılar. Şimdi Yafaya adamlar gönder ve lakabı Petrus olan adamı getir” dediği belirtilir. Bunun üzerine Kornelius adamlarını gönderir. Bu arada Petrus da Yafa’da bir rüyet görür. Rüyetinde gök açılıp çarşafa benzer bir kap yeryüzüne iner, içinde her türlü dört ayaklı ve yerde sürünen hayvanlar ve göğün kuşları vardır. Bir ses Petrus’a boğazlayıp yemesini söyler. Petrus da “Haşa ya Rab, ben asla bayağı ve murdar şey yemedim” der. İkinci defa ses kendisine “Allah’ın temizlediği şeyleri murdar etme” der. Petrus bu rüyetin anlamını düşünürken Kornelius’un adamları gelir. Ruh Petrus’a onlarla gitmesini söyler. Petrus geldiğinde akrabaları ve dostlarını yanına çağırarak onu bekleyen Kornelius kendisine gördüğü rüyeti anlatır. Ona Rabden sana emrolunanları dinlemek üzere hazırız, der. Petrus onlara anlatırken onu dinleyenlerin Üzerine Kutsal Ruh iner. Petrus ve beraberindekiler Ruhülkudüs vergisinin milletler (gentile) üzerine inmesine şaşırırlar. Ardından Petrus Ruhülkudüsü alan bunlar vaftiz olunmasınlar diye kim yasak edebilir? diyerek Kornelius ve yanındakilere İsa Mesih adına vaftiz olmalarını emreder. Petrus Kudüs’e döndüğünde milletler yanına girdiği için kendisini eleştirenlere Gerçi Yahya su ile vaftiz etti fakat siz Ruhülkudüsle vaftiz edileceksiniz, diye Rabbin söylediği sözü hatırladım. İmdi İsa Mesih’e iman ettiğimiz zaman, bize olduğu gibi onlara da aynı vergiyi Allah verdi ise, ben kim oluyorum ki Allah’a karşı durabileyim? diyerek cevap vermiştir. (Bunun için bkz. Resullerin İşleri 10. ve 11. bab.)

Pavlus vb. şahısların Hıristiyanlığı diğer milletlere açma konusundaki etkin çabalarına rağmen ilk Hıristiyan cemaati İsa'nın kısa süre sonra geri geleceğine ve Tanrısal krallığı kuracağına inanmaktaydı. Bu nedenle onlar ahir zaman olarak gördükleri bu dönemde paylaşma ve dayanışmanın esas olduğu bir azizler topluluğu gibi davranmaya çalışmışlardır. Bu çerçevede cemaatin varlıklı bireyleri mallarını getirip havariler ve bunların önderlerine teslim etmiş⁵⁰ ve bunlar havariler eliyle dul, yetim ve yoksullara dağıtılmıştır. Ancak bir süre sonra muhtemelen cemaat mensuplarının artmasıyla bazı yetersizlikler ve buna bağlı olarak bir takım serzenişler ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede Yunanca konuşan cemaat mensupları İbranice/Aramca konuşanlara karşı eleştirilerde bulunmaya ve kendi muhtaçlarına yeterince yardım edilmediğini söylemeye başlamışlardır. Bu eleştiriler üzerine havariler, dini tebliği büyük oranda aksatmalarına rağmen, yine de cemaatin maddi ihtiyaçlarını karşılamada zorlandıklarını, bu nedenle bu tür hizmetler için ayrı bir grubun oluşturulması gerektiğini düşünmüş ve bu hususta öneride bulunmuşlardır. Bu amaçla havariler cemaat mensupları arasından yedi kişiyi diyakoz olarak seçmiş ve bunları kutsamışlardır.⁵¹ Bu atamalar, Hıristiyan kilisesindeki din görevlileri kurumunun temelini teşkil etmiştir.

Havariler ve diyakozlar ilk Hıristiyan cemaatine maddi ve manevi önderlik etmiş ve Hıristiyanlığın kurumsallaşmasına temel teşkil etmişlerdir. Bir süre sonra bu ilk Hıristiyan önderleri misyon amacıyla Kudüs dışında değişik bölgelere yerleşmiş ve burada teşkil ettikleri cemaatlere rehberlik etmişlerdir. Onlar, kendilerine emanet edilmiş olan misyonun kendilerinden sonra da devam etmesi için Kutsal Ruh'un inayetiyle, birlikte çalıştıkları kişilere, Tanrı'nın Kilisesini gütmeye ve sürmeye göz

⁵⁰ Bkz. Resullerin İşleri, 2/44.

⁵¹ Bkz. Resullerin İşleri, 6. bab.

kulak olmayı salık vererek vekâlet vermişlerdir.⁵² Zaman ilerledikçe havarilerin mirasçıları kavramı gelişmiştir. Buna göre yetki, İsa'ya ve onun doğrudan tanımış olan havarilerine uzanan bir zincirin üyelerine geçmiştir. Neticede bu silsile ile Kilise içerisinde günümüze kadar devam eden ruhban teşkilatının tohumları ilk inanırlarla birlikte atılmış ve bu şekilde insanlığın geri kalanından ayrılan bir ruhbanlık anlayışı gelişmiştir.⁵³

2. Ruhbanlığın Oluşumunda Yahudilik ve Roma Dininin Etkisi

Hristiyanlık, ruhban sınıfının oluşturulmasında ve nitelendirilmesinde kendinden önceki bir takım din ve kültürlerden etkilenmiştir. Bu din, özellikle de içinden çıktığı Yahudilik ve coğrafyasında yayıldığı Roma paganizminin ruhbanlıkla ilgili bir takım unsurlarını aynı isim ve amaçla kullanmıştır. Bu çerçevede Yahudiliğe ait presbyter ve Pagan Roma'ya ait pontifex gibi kavramları alarak kendine mal etmiştir. Bunlardan “ihtiyar” anlamına gelen “presbyter” kelimesi Yahudilikten kalma bir adet olarak ihtiyarların topluma önderlik etmesine dayandırılan bir kavramdır. Nitekim geleneksel Yahudilikte ihtiyarlar Tanrı halkının önderleri olarak görülmüş ve topluma önderlik etmişlerdir.⁵⁴ Bunun en güzel örneklerini Musa ve sonrasındaki dönemi anlatan metinlerde görmek mümkündür. Hatta Yeşu döneminde ele geçirilen Kenan topraklarına yerleşen İsrail kabileleri bir süre peygambersiz olarak bu ihtiyarlar tarafından yönetilmişlerdir. Tarihte hakimler dönemi olarak ifade edilen bu dönemde her şehir veya kabile bir grup ihtiyar tarafından yönetilmiştir. Bundan da anlaşılacağı gibi Yahudilikte ihtiyarlar, halkın

⁵² Catechism, s. 211.

⁵³ Linda Woodhead, Hristiyanlık, Çev. Sevda Çalışkan, Ankara 2006, s. 67.

⁵⁴ Bunun için bkz. Çıkış, 3/16, 4/19, 18/12, 24/1; Sayılar, 11/16-17.

önünde saygın kabul edilen kişilerdi. Bunlar hem kutsal yazıların öğretilmesinden hem de havranın yönetilmesinden sorumluydu. Yahudilerin bu yönetimine benzer biçimde Hristiyanlar da oluşturdıkları her cemaatin başına ihtiyarları takdis ve tayin etmişlerdir. Bu ihtiyarlar da Hristiyan cemaatinin dini eğitim ve öğretiminden sorumlu olmuşlardır.⁵⁵

Hristiyanlıkta ruhbanlığın oluşmasında, içerisinden çıkmış olduğu Yahudilik yanında Roma'nın da belirli bir rolü olmuştur. Hristiyanlığın merkezi olan Roma daha öncesinde pagan Roma İmparatorluğunun da dini merkezi idi. Eski Roma'da da ruhbanlık diğer bazı toplumlarda olduğu gibi uzmanlığı gerektiren bir iş olarak kabul edilmekteydi. Bu çerçevede Roma'da dinin tüm teknik aşamalarının yerine getirilmesi için ruhbanlıkla ilgili makamlar oluşturulmuştu. Ruhbanlıkla ilgili makamların en önemlisi “collegium pontificium” idi. Bu heyet, aralarında imparatorun da bulunduğu üst düzey altı rahipten oluşmaktaydı. Bu heyetin başkanı olan imparator “Pontifex Maximus” lakabını taşımakta ve heyetin yetkisini temsil etmekteydi. Roma geleneğini koruma Pontifex'in görevi idi. O, eski Roma Tanrılarına ait tüm meseleleri bilirdi. Bu nedenle Pontifex, Tanrılarla uygun ilişki sürdürme konusundaki metotlara ilişkin nihai otorite durumunda idi. Roma dininin bütün ayrıntılarını titizlikle sağlayabilme bilgi, beceri ve yetkisi bu heyetin üyesi olan pontifecelerdeydi. Bunlar Tanrılar adına yapılan büyük törenlerde yönetici görevi üsleniyor, dini ve sosyal hayat üzerindeki bu etkinlikleriyle siyaseti de büyük ölçüde etkileyebiliyorlardı.⁵⁶ Pagan Roma'da din adamlarının bu etkin konumu ve statüsü Roma'da yayılan Hristiyanlığı da etkilemiş ve Hristiyan din adamları teşkilatının üst düzey yöneticileri Pagan Roma'nın din adamlarının unvanlarını

⁵⁵ Malcolm, s. 135.

⁵⁶ Laing, ERE, X/325-328.

almışlardır. Bu bağlamda Roma baş rahibini ifade etmek için kullanılan Pontifex Maximus tabiri Hristiyanlıkta daha sonraki dönemlerde Papa için kullanılmaya başlanmıştır.⁵⁷ Nitekim bu kelimenin Roma’da ifade ettiği anlam gibi Katolik Kilise hiyerarşisinde de Papa, en yüksek otorite olarak kabul edilmekte ve din adamları Papa’nın direktifiyle hareket etmektedir. Papa, Hristiyan geleneğinin yanılmaz otoritesidir.

Hristiyanlıkla Roma ruhbanlığı arasındaki bir diğer benzerlik de kurban sunumu ile ilgilidir. Pagan Roma’da sadece rahipler, kurban sunmaya yetkili olan kişilerdi. Bu konumuyla onlar, kurbanı adayan insanlarla kurbanın sunulduğu Tanrı arasında bir yerde duruyorlardı. Hristiyanlıkta da Mesih’in ölümünü kurban olma, evharistiyayı da bu sonsuz kurbanlığın tekrarı-kansız kurban-olarak gören anlayışın geliştirilmesi neticesinde kurban sunma yetkisi sadece rahiplere hasredilmiştir.⁵⁸

B. TARİHİ SÜREÇ İÇERİSİNDE RUHBANLIK HİYERARŞİSİNİN OLUŞUMU VE GELİŞİMİ

Hristiyanlıkta ruhbanlığın kökeninin, Hristiyan tebliğinin İsa tarafından havarilere devredilmesi geleneğine dayandığını önceki konumuzda ifade etmiştik. Bu bağlamda Kilise Mesih’in kendisi tarafından seçilen ve misyon için gönderilen havarilerin oluşturduğu temel üzerine kurulmuştur.⁵⁹

Yeni Ahit’e göre Pentakost günü, inananlar bir arada iken Kutsal Ruh ateşten diller şeklinde havarilerin üzerine inmiş, onların farklı lisanlarda konuşmalarına

⁵⁷ Mehmet Katar, “Katolik Kilisesi”, Yaşayan Dünya Dinleri, Ed. Şinasi Gündüz, Ankara 2007, s.105.

⁵⁸ Woodhead, s. 68.

⁵⁹ Efesoslulara, 2/20.

sebepe olmuştur.⁶⁰ Bunun ardından Petrus orada bulunanlara İsa Mesih'i müjdelemiş⁶¹ ve aynı gün onun vaazı neticesi yaklaşık üç bin Yahudi yeni imanı kabul ederek vaftiz olmuşlardır.⁶² Böylece Pentekost günü Hristiyan Kilisesi'nin⁶³ tarihi başlamıştır.

Yeni Ahit'te Kilise önderleri için kullanılan iki ana terim bulunmaktadır. Bunlar "ihtiyarlar" (presbyter) ve "gözetmen" (episkopos) terimleridir. Havariler zamanında her yerel Mesih topluluğunda ihtiyarlar ve yardımcılar atanır ve bunların nitelikleri ve görevleri tanımlanırdı. Bu durum Yeni Ahit'te şöyle ifade edilmektedir: "Ve her kilisede onlara ihtiyarlar tayin ederek oruç tutup dua ettikten sonra iman ettikleri Rab'be onları emanet ettiler."⁶⁴ Bir başka metinde de "Milas'tan Efesos'a gönderip kilisenin ihtiyarlarını yanına çağırıttı, Kendinize ve Rabbin kendi kanı ile temin ettiği Kiliseyi gütmek için Ruhül Kudüs'ün sizi içinde nazır ettiği bütün sürüye dikkat etin."⁶⁵ ibaresi yer almaktadır. Bu metinde Pavlus Efesli kilise önderlerine hitap ederken 17. cümlede ihtiyarlar (presbyter), 28. cümlede ise gözetmen (episkopos) ifadelerini kullanmaktadır. Yine Yeni Ahit'in farklı metinlerinde de Hristiyan cemaatlerin önderleri için hem presbyter hem de episkopos ifadelerinin kullanıldığını görüyoruz.⁶⁶ Bu ifadeler bize her iki kelimenin de aynı hizmet rolü için kullanıldığını göstermektedir. Belki de presbyter rütbeyi, episkopos ise görevi, vazifeyi ifade etmekteydi.⁶⁷ Yeni Ahit'e göre bu kimselerin görevi, İsa'nın eseri olan

⁶⁰ Bunun için bkz. Resullerin İşleri 2. bab.

⁶¹ Resullerin İşleri, 2/22-25.

⁶² Resullerin İşleri, 2/40-41.

⁶³ Kilise manasında kullanılan Yunanca "ecclesia" sözlüğü topluluk, cemaat anlamına gelmektedir. Kilise Mesih'e inanmış insanların oluşturduğu topluluktur. (Bkz. Tümer-Küçük, s. 291.)

⁶⁴ Resullerin İşleri, 14/23.

⁶⁵ Resullerin İşleri, 20/17, 20/28.

⁶⁶ Titus, 1/5-7; I. Pertus, 5/1-3; I. Timoteos, 3/1-7; 5/17-19.

⁶⁷ A. J. Maclean, "Ministry (Early Christian)", Encyclopedia of Religion and Ethics, Ed. by James Hastings, New York 1951, Vol, VIII, s. 660.

kurtuluşu devam ettirmek ve kutsama ayinlerini icra etmektir.⁶⁸ Nitekim Resullerin İşleri 20. bab 28. cümlede episkoposlar için Tanrı'nın kilisesini idare etmek üzere Kutsal Ruh tarafından ihdas edildikleri belirtilmektedir.

Yeni Ahit'te kilise önderlerinden bahsedilirken çoğul olarak "ihtiyar" ve "gözetmen" ifadeleri kullanılmaktadır. Toplumun önderi olan ihtiyarlar ekip halinde çalışır ve yerel kilisenin tüm hizmetlerinde ortak yetkililer olarak hareket ederlerdi.⁶⁹ Tabi bu topluluğun bir başkanı vardı. Önderler arasında eşitlerin birincisi denilebilen ve diğerlerinin oy birliğiyle öne çıkardıkları birileri bulunurdu. Böylece derli toplu bir idare amaçlanırdı.⁷⁰

Diyakozlara ise Yeni Ahit'te Resullerin İşleri'nde, Filipililere ve Timoteos'a Birinci Mektup'ta yer verilmiştir. Resullerin İşleri 6. babda Kilisenin büyümesiyle birlikte bir ihtiyacın ortaya çıktığı, cemaatin artmasıyla episkoposların fiziksel gereksinimlere cevap veremez oldukları belirtilmiştir. Bunun neticesinde bu görevi karşılayacak şammaslık (diyakoz) görevi ihdas edilmiştir. Bu sayede episkoposlar (presbyterler) kilisenin öğretisine devam etmiş, diyakozlar ise halkın ihtiyaçlarına yardımcı olmaya çalışmışlardır. Bu durum şöyle ifade edilmektedir : "On ikiler şakirtler cemaatini yanlarına çağırıp dediler: Allah'ın sözünü bırakıp sofralara hizmet etmemiz iyi değil, imdi ey kardeşler, haklarında iyi şahadet olunan Ruh ve hizmetle dolu yedi kişi aranızda araştırın; onları bu işe tayin edelim. Biz ise duada ve sözün hikmetinde gayretle devam ederiz. Ve bu söz bütün cemaate hoş göründü ve iman ve Ruhül Kudüs'le dolu bir adam olan İstefonos'u ve Filipus'u, Prohonos'u, Nikanor'u,

⁶⁸ İbranilere, 5/1.

⁶⁹ Resullerin İşleri, 11/30, 14/23,15/2-6, 22/23, 16/4; Filipililere, 1/1; I. Timoteos, 3/2, 4/14, 5/17-19.

⁷⁰ Malcolm, s. 136.

Timon’u, Parminas’ı ve Nikolaos’u seçtiler; onlar resuller önünde durdular; resuller de dua ettikten sonra onlar üzerine ellerini koydular.”⁷¹

Yeni Ahit metinlerinde görüldüğü üzere aynı makamı ifade eden episkopos ve presbyterler kilisenin manevi önderliğini sürdürmektedir.⁷² Diyakozlar ise yoksullara yardım vs. gibi Kilisenin günlük hizmetlerini sürdürmektedirler. Episkopos kiliseyi yönetme, koruma ve kiliseye eğitim vermekle sorumlu, diyakozlar ise organizasyon ve uygulama gerektiren işlerden sorumludur. Yeni Ahit’te Kilisenin yönlendirilişi bu iki gruba bağlı görülmektedir. Bu nedenle bu görevlilerin nitelikleri büyük önem taşımaktadır. I. Timoteos ve Titus’a Mektupların çeşitli bölümlerinde bunların ne tür özelliklere sahip olması gerektiği açıklanmaktadır: “İmdi nazır olacak adam için gerektir ki; kusursuz, temkinli, bir kadın kocası, akıllı, intizam sahibi, misafirperver, öğretmeye kabiliyetli, şaraba meyyal değil, vurucu değil, fakat mülayim, kavgacı değil, para sevmeyen, çocukları vakarla kendisine itaat eden, dinde müptedi olmaması, dışarıda olanlar tarafından kendisine iyi şahadet edilmesi lazımdır. Aynı suretle şammaslar iki sözlü, çok şaraba meyyal, yakışsız kazanca haris değil, temiz vicdanda iman sırrına sahip olarak vakarlı olsunlar. Ve bunlar önce tecrübe edilsinler; kusursuz iseler sonra şammaslık etsinler.”⁷³

Buraya kadar anlatılanlardan hareketle kilisenin ilk döneminde, Kutsal Ruh’un inayetiyle çeşitli yetkilerle donatılarak Tanrı’nın Kilisesini gütmeye görevinin İsa’dan havarilerine, onlardan da sonraki inanırlara verilmesiyle ruhbanlığın temelini atıldığını ve çeşitli hizmet gruplarının oluştuğunu görüyoruz. Fakat başlangıçta bu gruplar arasında hiyerarşi farkı bulunmamaktaydı. Yani ilk dönemde

⁷¹ Resullerin İşleri, 6/1-6.

⁷² I. Timoteos, 4/11-14.

⁷³ I. Timoteos, 3/2-10.

sabit bir teşkilat, sınırlandırılmış görev ve yönetmelikler mevcut değildi. Kilise içerisinde din adamı hiyerarşisinin oluşması ancak II. yüzyılda başlamıştır.⁷⁴

1. İlk Üç Kademe Din Adamlığının Oluşumu

Kilise içerisinde en az II. yüzyıldan başlayarak episkoposluk, presbyterlik ve diyakozluk şeklinde üç temel din adamı hiyerarşisi oluştuğunu görüyoruz. Her biri birer piskoposun yönetimindeki bölgesel piskoposlukların kurulması ile kilisenin yönetimi, başkanlık yapanların eline geçmiş ve bunların yetkileri artmıştır. Böylece episkopos unvanı yalnız bu kişilere ait bir unvan haline gelmiştir. Hristiyan cemaatinde çıkan ayrılıklara karşı mücadeleler esnasında episkoposluk makamı daha etkin ve güçlü bir yapıya kavuşmuştur. Bu dönemden itibaren piskopos cemaatin gerçek sahibi, başkanı, lideri, ibadetin idare edicisi ve mukaddes sırların dağıtıcısı olarak görülmüştür.⁷⁵ Bunlar kendi piskoposluk bölgelerinde hem dünyevi hem de göksel hükümdarın temsilcileri olarak ruhani büyük bir güce sahip kişiler haline gelmiştir. Böylece bunlar kendi kiliselerini Mesih İsa'nın vekilleri ve elçileri olarak öğütleriyle, yüreklendirmeleriyle, örnek davranışlarıyla aynı zamanda yetki ve kutsal güçlerini kullanarak yönetmiş, kutsama yetkisini paylaştıkları papazları atama, denetleme, konfirmasyon ayinini yönetme ve kilisenin mali işlerini yürütme görevlerini de üstlenmişlerdir.⁷⁶ Bu dönemde papazlar ise başpiskoposun kurul üyeleri olarak tanımlanmıştır. Bunlar, öğretim ve ibadet işinde piskoposun yardımcıları ve onun olmadığı zamanlarda da onun vekilleriydiler. Bu bağlamda

⁷⁴ K. Bihlmeyer – H. Tuchle, I. ve IV. Yüzyıllarda Hristiyanlık, Çev. Antun Göral, 1971, s. 75.

⁷⁵ Bihlmeyer – Tuchle, s. 75.

⁷⁶ Ana Britannica, “Kilise Örgütlenmesi”, İstanbul 1989, C. 13, s. 313.

piskoposun İsa'ya benzerlikle başkanlık ettiğinden ve papazların da havariler konseyine benzer şekilde hareket ettiğinden bahsedilmektedir.⁷⁷

Piskoposların ve onların yardımcıları konumunda olan papazların ilk görevi, İsa'nın buyruğu gereğince⁷⁸ Tanrı'nın İncilini bütün insanlara bildirmektir. Onlar Mesih'e yeni müritler kazandıran imanın habercileri, Mesih'in yetkisine sahip havarilere dayanan imanın gerçek doktorlarıdır. Onların yerel kilise yaşamının merkezi olan evharistiya ayininde kutlulaştırma yükümlülükleri vardır. Episkopos ve papazlar duaları ve çalışmalarıyla, vaazları ve kilise sırlarıyla Kiliseyi, kutlulaştırırlar. Kiliseyi sürüye örnek olacak biçimde görevlerini yaparak idare ederler.⁷⁹ Bu şekilde kendilerine emanet edilen sürüyle birlikte ebedi yaşama hak kazanırlar.⁸⁰

Din adamları hiyerarşisinin bir alt derecesini ise diyakozluk oluşturmaktadır. Diyakoz, evharistiya ayininde sunuma yardımcı, ayinlerde kısa dua ve ilahiler okuyan, düzeni sağlayan, vaftiz törenine yardımcı kişi olarak tarif edilmektedir. Onun hastaları ziyaret, cenazeleri düzenleme, kilisenin yardımlarını dağıtma, Kilise dışındaki insanların eğitime yardımcı olma gibi fonksiyonları da vardır.⁸¹

2. İkinci Kademe Din Adamlığının Oluşumu

Hristiyan Kilisesinde ilerleyen süreç içerisinde kilisede çıkan yeni ihtiyaçları karşılamak üzere daha küçük makamlar da ihdas edilmiştir. Çeşitli dönemlere ait yazılarda diyakoz yardımcıları (subdeacons), okuyucular (lectors), kapı tutucular

⁷⁷ Maclean, ERE, VIII/664.

⁷⁸ Markos, 16/15.

⁷⁹ 1. Petrus, 5/3.

⁸⁰ Catechism of The Catholic Church, s. 216.

⁸¹ Maclean, ERE, VIII/665.

(doorkeepers), rahip yardımcıları (acolytes), şeytan çıkarıcılar (exorcists) vb. makamlardan bahsedilmektedir. Ancak bu makamların her zaman her yerde tabaka olarak tanınmadığı dikkate alınmalıdır.⁸²

Diyakoz yardımcısı (subdeacon); evharistiya ayininde ve diğer görevlerinde diyakoza yardımcı olmakla görevlidir. Bu çerçevede evharistiya ayini için gerekli malzemeleri hazırlamak, şarabı sunağa götürmek, cemaate kutsal kitaptan çeşitli bölümler okumak vb. işlerle görevlidir.⁸³

Rahip yardımcıları (acolytes); Bunlar evharistiya ayinine yardım eder ve törenlerde bazı küçük görevleri yürütürler. Bu bağlamda ayin sırasında ilahiler okur, ayinde kullanılan mumları yakar ve taşırlar. Ayin için ekmek – şarabı hazırlar, kutsama sırasında rahibe asistanlık yapar ve kilisenin diğer kamu hizmetleri ile ilgilenirler.⁸⁴

Okuyucular (lectors); ruhbanlığın alt tabakası içinde en eski olanlardandır. MS. 150’li yıllara ait metinlerin evharistiya ayini tarifinde onların ruhbanlık içinde farklı bir tabaka olduğu söylenmese de ayinlerin okuyucusu olarak önemli bir göreve sahip oldukları görülür. Bunlar bilhassa kültürlü kimseler arasından seçilirdi. Başlangıçta litürjideki tüm dersler onlar tarafından okunurdu. Muhtemelen onların bu okuduklarını açıklama görevleri de vardı. Ancak 3. yüzyılın ortalarında metinleri okumakla sınırlandırılarak konumları düşürülmüştür. Cyprian’ın bu gruptan sıkça bahsettiği ve onların evharistiya ayininde İncil’i okuma görevlerinin olduğunu belirtilmektedir.⁸⁵

⁸² Bkz. Maclean, ERE, VIII/667; Bihlmeyer – Tuchle, s. 78.

⁸³ Bkz. Maclean, ERE, VIII/668.

⁸⁴ Bkz. Maclean, ERE, VIII/668.

⁸⁵ Maclean, ERE, VIII/667; Bihlmeyer – Tuchle, s. 78.

Kapı tutucular (doorkeepers); Bunlar ayin sırasında kapı tutuculuğu görevi yapıyorlardı. Cornelius'un listelerinde yer almalarına rağmen, diyakozların kapılara göz kulak olmakla sorumlu tutulmalarından bahseden eski talimatı uygulayan kilise düzenlemelerinde bunlardan bahsedilmediği belirtilir.⁸⁶

Şeytan – cin çıkarıcılar (exorcist); Şeytan çarpmış, deli ve buna benzer kimselere bakarlardı. Yeni Ahit İsa tarafından yapılan mucizeler arasında “exorcism”den de bahsetmektedir. Bu bağlamda Matta 12. bab 22. cümlede “o zaman cine tutulmuş, kör ve dilsiz birini İsa’ya getirdiler ve onu iyi etti” ibaresi yer almaktadır. Yine Matta 8. bab 16. cümlede “ve akşamleyin cine tutulmuş bir çok adamları kendisine getirdiler ve o bir sözle ruhları çıkardı ve hastaların hepsini iyi etti” denilmektedir. İsa dünyada iken havarilerine de böyle bir yetki vermiştir. Bu durum Yeni Ahit’te şöyle belirtilir: “İsa on iki şakirdini yanına çağırıp murdar ruhları çıkarmak, her çeşit hastalığı iyi etme kudretini onlara verdi.”⁸⁷ Bu makam başlangıçta karizmatik bir makamdı. Ancak zamanla her piskoposlukta resmi bir exorcist bulunmuştur. İlerleyen zamanlarda şeytan çıkarma ayinlerinin sınır tanımaması bu yetkinin kötüye kullanılmasına neden olmuş ve sıkı düzenlemeler getirilmiştir. Piskopos yetkilendirmedikçe hiç kimse kiliselerde veya hanelerde şeytan çıkarma ayini yapamazdı. Ocak 1999’da bu ayin gözden geçirilerek yeniden düzenlenmiştir. Modern dönemde ise kilise exorcism’e nadiren yetki vermektedir.⁸⁸

Ortaçağa gelindiğinde Katolik Kilisesi’nde dört büyük sınıf (piskopos, papaz, diyakoz, diyakoz yardımcısı) ve dört küçük sınıf (rahip yardımcısı, okuyucular, cin-şeytan çıkarıcılar, kapı tutucular) şeklinde bir düzenleme mevcuttu. 1972 yılında Papa VI. Paul yayınladığı bir genelge ile bu makamlardan bazılarını ilga edip

⁸⁶ Maclean, ERE, VIII/668.

⁸⁷ Matta, 10/1; Markos, 6/7; Luka, 9/1.

⁸⁸ Maclean, ERE, VIII/669.

bazılarının da önemini azaltarak yalnız piskopos, papaz ve diyakoz olmak üzere üç büyük din adamı hiyerarşisini tanıdığını ilan etmiştir. Ortodoks Kilisesi'nde ise bu makamlardan diyakoz yardımcısı ve okuyucu da kilise hizmetlilerinden sayılmaktadır.⁸⁹

C. DOĞU - BATI KİLİSELERİNİN BÖLÜNMESİNDE RUHBANLIKLAR İLGİLİ TARTIŞMALARIN ROLÜ

Hristiyan Kilisesinin bölünme sebebi hususundaki yorumlar değişiklik göstermektedir. Geleneksel değerlendirme 1054 yılı olaylarını kesin bir kopmayı ve kırılmayı gösteren olaylar olarak görmektedir. Bu görüşü paylaşılanlara göre kiliseler arasındaki kopmaya papalığın hırslı davranışları ve Bizans Kilisesinin doğal isyankar mizacı neden olmuştur. Bu yargıyı savunanlar dikkatlerini papalığın önceliği ve filioque sorunlarına yöneltmektedir. Hristiyan Kilisesinin bölünmesi hususunda bir diğer görüş de Doğu Batı ayrışmasının 1054 yılından çok önce gerçekleştiğini ileri sürmektedir. Buna göre Bizanslı din adamlarının, Lent sırasında “Tanrı’ya şükürler olsun” duasını terennüm etmemeleri, bu dönem içerisindeki cumartesi günleri oruç tutmaları, her şeyden önemlisi evharistiya ayininde mayasız ekmek kullanan Latinleri kınamaları ve buna karşılık Latinlerin de tartışmanın boyutunu din adamlarının bekarlığı ve sakal bırakması türünden sorunlara taşımaları bölünme sürecinin kaynağı olarak görülmektedir.⁹⁰ Şimdi bu görüşler hakkında ayrıntılı bilgiler vermeye çalışacağız.

⁸⁹ Aydın, s. 352.

⁹⁰ John H. Erickson, The Challenge of Our Past, USA 1991, s. 133.

1. Papalığın Öncelik İddiası ve Filioque Meselesiyle İlgili İhtilaflar

Roma İmparatorluğu'nun eyalet sistemi, ilk kilisenin idari teşkilatlanmasında model alınmıştır. Bu çerçevede konsilleri toplama, tartışmaları yönetme vs. gibi yetkiler, her eyaletin başkentinde bulunan piskoposlara verilmiştir. Bu durum diğer bölgelerde bulunan piskoposlara nispetle onlara bir üstünlük sağlamış ve zamanla Kilisede beş patriklik kavramı ortaya çıkmıştır.⁹¹ Beş Patriklik terimi “Evrensel Kilisenin beş patriği Roma, İstanbul, İskenderiye, Antakya ve Kudüs patriklerinin birbiriyle uyum içinde eş güdümlü olarak Evrensel Kiliseyi yönetmesi, mahalli kiliselerin kendi aralarında ortak evrensel kiliseyi oluşturmaları anlayışıdır.”⁹²

Roma İmparatoru Konstantin 324 yılında İstanbul'u başkent yaparak “Yeni Roma” unvanı vermiştir. Bu bağlamda Heraclea'nın denetiminden kurtulan İstanbul Piskoposluğunu hem imparator hem de İstanbul Patrikleri mümkün olduğu kadar Roma ile eşit konuma getirmeye çalışmışlardır.

Kilise hiyerarşisinde İstanbul Piskoposluğunun konumunu yükseltmek için ilk karar 381 yılında İstanbul Konsilinde alınmıştır. Bu konsilin 3. maddesi ile İstanbul Piskoposluğu, Antakya ve İskenderiye Kiliselerinin üstünde bir manevi konuma kavuşturulmuştur.

İstanbul Piskoposluğunun konumunu güçlendiren diğer bir karar da 451 yılında Kadıköy Konsilinde alınmıştır. Bu konsilin 28. maddesi 381 yılındaki konsilin, İstanbul'a atfettiği ikincilik statüsünü tasdik etmiştir. Yine aynı madde ile İstanbul Patrikliğinin Piskoposlarına, Trakya ve Asya Piskoposluklarının üzerinde

⁹¹ Francis Dvornik, *Konsiller Tarihi İznik'ten II. Vatikan'a*, Çev. Mehmet Aydın, Ankara 1990, s. 3.

⁹² Ahmet Hikmet Eroğlu, “Doğu Batı Kiliselerinin Ayrılış Sebepleri”, *Dini Araştırmalar*, Ankara 1999, C. 2, S. 5, s. 401.

otorite yetkisi verilmiştir. Bu karara Roma Kilisesi itiraz etmişse de İmparatorun baskısı ile karar bu şekli ile çıkmıştır.

Roma Kilisesi, İstanbul'un diğer doğu patriklikleri üzerinde şeref üstünlüğünü kabul edebilirdi. Ancak Asya ve Trakya'nın İstanbul Patrikliklerine bağlanması başka bir olaydı. Roma Kilisesi, İstanbul'un diğer piskoposluklar üzerindeki otoritesinin ileride Roma Piskoposluğunu tehdit etmesinden endişe ediyordu. İstanbul'un sürekli devlet desteğinde bulunmasından dolayı üstünlük mücadelesinde Roma Kilisesi yeni bir yöntem denemek zorunda kalmıştır. Kendi üstünlük iddialarını teyit için apostolik kökenli kilise olması kavramına dayanmaya başlamıştır. Apostolik kilise, kökeni havarilere dayanan kilise demektir. Şimdiye kadar gündeme gelmeyen bu deyim, bundan sonra kiliselerin üstünlük mücadelelerinde sık kullanılan bir kavram olmuştur.⁹³ Bu bağlamda Roma Kilisesi, İsa'nın baş havarisi Petrus tarafından kurulduğundan kendisinin diğer bölge kiliselerinden daha ayrıcalıklı konumda olduğunu iddia etmiştir. Buna göre İsa'nın baş havarisi ve halefi olan Petrus, diğer havarilerin önderi statüsünde olduğu gibi Petrus'un kurduğu kilise de diğer havarilerin kurduğu kiliselerin önderi konumunda olmalıydı.⁹⁴ Buna karşın İstanbul Piskoposluğu da aynı yöntemi kullanarak, İstanbul Kilisesi'nin havari Andreas tarafından kurulduğunu, böylece hem başkent olması ve hem de apostolik kökenli olması dolayısıyla öncelik hakkının kendisine ait olduğunu iddia etmeye başlamıştır.

Kiliseler arasındaki bölünme sürecinde siyasi konulardaki rekabetin yanı sıra teolojik farklılıkların da büyük etkisi olmuştur. Bu çerçevede Roma ve İstanbul

⁹³ Dvornik, s. 15-16; Eroğlu, s. 405.

⁹⁴ Katar, s. 104.

Kiliseleri arasındaki ilişki, 1054 yılında filioque⁹⁵ meselesi ile kırılma noktasına gelmiştir. Roma Kilisesi III. Toledo Konsili'nde Aryusçuluk akımına karşı teslisteki oğul uknumunun fonksiyonunu güçlendirmek için, Kutsal Ruh'un Baba'dan ve Oğul'dan geldiğini kabul etmiştir. Bundan sonra İspanya'da yapılan bütün konsillerde bu formül yer almıştır. İstanbul uzun süre bu durumdan habersiz kalmış ve bu mesele papalık misyonerlerinin Balkanlar'daki faaliyetleriyle gündeme gelmişti. Bu süreçte İstanbul Patriği Photius 867 yılında Roma'nın Balkanlarda misyonerlik faaliyetlerinde bulunması ve kredoyu İstanbul'un kabul etmediği filioque takısıyla birlikte okuması nedeniyle filioque öğretisini reddeden bir genelge yayımlamıştır. Ancak aynı yıl Photius yerine getirilen İgnatus sayesinde Roma ile ilişkiler kopmamış, XI. yüzyıla kadar sürdürülmüştür. 1014 yılında Papa VIII. Benoit, ayin esnasında okunan duaya filioque ekinin konulmasını kabul etmiştir. İstanbul Patriği buna duyduğu tepkiyle Kilise ileri gelenlerinin adının kaydedildiği listeye yeni papanın adını kaydettirmemiştir. İlerleyen zamanlarda İtalya'da Roma Kilisesine bağlı Normanların, bölgedeki Grekleri, kredonun Latin kullanımını tasdik etmeye zorlamasına karşın 1052 yılında İstanbul'daki Latin kiliseleri kapatılmıştır. İki Kilise arasındaki problemleri çözmek için 1054 yılında Kardinal Humbert başkanlığında üç kişilik bir heyet İstanbul'a gönderilmiş, ancak elçiler İstanbul Patriğine gerekli saygıyı göstermediğinden Patrik onları bir daha huzuruna kabul etmemiştir. Bunun üzerine Humbert, Ayasofya Kilisesi sunağına Patriği aforoz eden bir aforoz belgesi bırakarak İstanbul'u terk etmiştir. Buna karşılık İstanbul Patrikliği,

⁹⁵ Filioque; "ve oğuldan" manasına gelen bir takıdır. Burada İsa Mesih kastedilmektedir (Bunun için bkz. Eroğlu, s. 408).

Humbert’i lanetleyen bir belge yayımlamıştır. Bu olay Doğu ile Batı Kilisesini ayıran bir sınır çizgisi olmuştur.⁹⁶

Doğu ile Batı Kiliselerinin birbirinden ayrılmasından sonra, merkezi İstanbul olan Doğu Kilisesi, doğru inanış anlamına gelen “Ortodoks” adını, merkezi Roma olan Batı Kilisesi ise gerçek Hristiyanlığın evrensel temsilcisi olduğunu belirtmek amacıyla “Katolik” adını kullanmaya başlamıştır.⁹⁷

Doğu Kilisesi siyasi yöneticinin kontrolü altında kalırken, Batı Kilisesi doğrudan olmasa bile dünyevi yöneticiler üzerinde siyasal konularda denetim sağladığı bir konuma gelmiştir. Batı Kilisesi imparatorluk gücünün bölünmüş olması ve hiç kimsenin uzun süre egemenlik sağlayamamasıyla ortaya çıkan olumsuz durumu kendi lehine kullanarak bir avantaja dönüştürmüştü. Böyle bir ortamda Kilise, eskiye dayanan tarihi, Roma’daki üssü, her yere yayılmış olan toplulukları, artan zenginliği ve toprakları sayesinde kendi başına bir güç haline gelmiştir. Roma Kilisesi’nin bu siyasal gücü uzun süre devan ettikten sonra Papa III. Leon’un Frank kralı Charlmagne’ı imparator olarak kabul edip taç giydirmesiyle devletle kilisenin iç içe olduğu bir dönem başlamıştır. Ancak birkaç yüzyıl sonra Kilise yine kendisini tartışılmaz en önemli güç odağı olarak görmeye başlamıştır. Özellikle iktidar kavgalarının yoğunlaştığı 11. ile 13. yüzyıllar arasında papalar, kendilerini her türlü dünyevi otoriteden üstün görmüşlerdir. Bu çerçevede 1054’teki Katolik – Ortodoks ayrışmasından hemen sonra Roma Katolik Kilisesi’nde papa olan VII. Gregory (1073-1085), imparatorun Tanrı’nın vekili olma sıfatını ve idarecilerin piskopos atama yetkilerini kaldırmış, papalığı en üstün otorite olarak ilan etmiştir. Sonraki

⁹⁶ Katar, s. 112-117; Mehmet Aydın, Konsiller Tarihi, s. 34; Joseph L. Hromadka, “Doğu Ortodoksluğu”, Çev. Günay Tümer, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (AÜİFD), Ankara 1969, C. 17, s. 243.

⁹⁷ Katar, s. 103.

papalar tarafından da devam ettirilen bu anlayış ilerleyen yüzyıllarda papalar ile kralların sürtüşmesine neden olmuştur. 14. yüzyılın başında Fransa Kralı Philip ile Papa VIII. Bonfica arasındaki tartışma, bu defa Kilisenin aleyhine sonuçlanmış, Fransa Kralı, papalığı güney Fransa'daki Avignon'a aldırarak yeni papaların seçiminde Fransız krallığının söz sahibi olmasını sağlamıştır.⁹⁸

1378'de Roma'da yeni bir papa seçilmiş ve böylece biri Avignon'da diğeri Roma'da iki ayrı papanın bulunduğu döneme gelinmiştir. 1409 ise papaların sayısı üçe çıkmıştır. Bu bölünmüşlük bir süre daha devam ettikten sonra Constance Konsili'nde (1414-1418) bu üç papanın görevine son verilerek 1418'de yeni bir papa seçilmiştir. Ancak yaşanan uzun kargaşa dönemi Katolik Kilisesinin güç ve itibarını derinden sarsmıştır.⁹⁹

16. yüzyılda Katolik dünyasında yeni bir bölünme süreci yaşanarak Katolik Kilisesi'nin geleneksel Hristiyan anlayışını reddeden Protestan mezhepleri doğmuştur.¹⁰⁰ Protestanlığın Katolik Kilisesi'nden ayrılmasından sonra Katolik Kilisesi, Trent Konsili (1543-1563) ile karşı reform hareketini başlatmıştır.

19. yüzyılda dünyevi gücünü yitiren papalık, denetimi yeniden ele geçirebilmek için ruhani gücünü kullanmaya yöneldi. Bu amaçla 1869-1870 yılları arasında yapılan I. Vatikan Konsili ile Papa'nın dini konularda yanılmaz olduğu ve onun kilisenin mutlak yöneticisi olduğu kararı alınmıştır. Onun bu otorite ve yanılmazlığı da İsa'ya dayandırılmaya çalışılmıştır. İncillerde ifade edildiğine göre İsa, havarisi Simon'un adını değiştirerek ona kaya anlamına gelen Petrus adını takmış, kendi kilisesini bu kaya üzerine kuracağını söylemiştir. Ona cennetin

⁹⁸ Thomas P. Rausch, *The Roots of the Catholic Tradition*, USA 1986, s. 163-167.

⁹⁹ Katar, s. 106-107; AnaBritannica, "Papalık", İstanbul 1989, C. 17, s. 392; G. Barker, *Onun İzinde*, İstanbul 1985, s. 51-52.

¹⁰⁰ Katar, s. 103.

anahtarlarını vererek, onu sürüsünün çobanı yapmıştır.¹⁰¹ Buna dayanarak Petrus'un kurduğu kabul edilen Roma Kilisesi lideri Papa'nın, Petrus'un halefi, Kilise üzerinde Mesih'in vekili ve bütün kilisenin çobanı olarak her zaman serbestçe uygulayabileceği yüce ve evrensel tam yetkisi olduğu iddia edilir. Piskoposlar kurulunun lideri Papa, görevi gereği yanılmazlık yetkisini iman ve ahlakla ilgili doktrinin bir noktasını, kesin bir kararla resmen beyan ederek kullanır. Papa, yetkili kuruluyla birlikte bir şeyin Tanrı tarafından açıklandığını ve Mesih'in bir öğretisi olduğunu ileri sürüyorsa, böylesi tanımların imana olan itaat içinde benimsenmesi gerektiği kabul edilir.¹⁰²

Ortodoks Kilisesi ise Papa'nın yanılmazlığı ve otoritesini kabul etmemektedir. Bu Kilisede yönetim, merkezi bir otoritenin bulunmadığı bağımsız bir yapı sergilemektedir. Bu yapı içinde dördü tarihi patriklik olmak üzere 14-15 kilise bulunmaktadır. Bu kiliselerin ruhani önderlerine patrik unvanı verilir. İstanbul Patriği'nin, eski imparatorluk merkezinde bulunması nedeniyle eşitler arasında önceliği bulunmaktadır. Ancak bu konumu ona diğer Kiliselerin iç işlerine müdahale hakkı vermemektedir.¹⁰³

2. Evharistiya Ayininde Kullanılan Ekmeğin Mayalı – Mayasız Olması ile İlgili İhtilaflar

11. ve 12. asırdaki Bizanslı çoğu kilise görevlisi için Latinlerle olan anlaşmazlık konusu, papalığın önceliği ya da filioque sorunundan ziyade evharistiya ayinlerinde mayasız ekmek kullanılması olmuştur. Antakyalı bir patriğin bu hususta

¹⁰¹ Matta, 16/18-19; Yuhanna, 21/15-17.

¹⁰² Catechism, s. 215-216.

¹⁰³ Katar, s. 119-120.

şöyle yazdığı belirtilmektedir: “Onlar ve bizler arasındaki ana ve asıl bölünme nedeni mayalı – mayasız ekmek konusudur. Bu husus tüm gerçek dindarlık meselesini özetleyen formu kapsamaktadır.”¹⁰⁴

Bizanslı din adamlarına göre Son Akşam Yemeği’ne dair İncil’de bulunan tüm açıklamalara göre İsa *artos*’u tutmuştur. Artos sözcüğü *airô*, *epairô* sözcüklerinden türer ve yüceltmek, yüksek bir konuma taşımak, değerini artırmak anlamlarına gelir. Onlara göre Kutsal Kitapta artos sözcüğü her zaman mayalı ekmeğin mükemmelleştirilmesine işaret eder. Bu nedenle onlar kullanılan ekmeğin mayalı olduğunu kabul ederler.¹⁰⁵

Latin din adamlarına göre ise kendilerinin mayasız ekmek kullanmaları, İsa’nın enkarnasyonunun (Tanrı’nın İsa’da vücut bulması) ilk günahattan, yani günahkarlık ve kötülük mayasından muaf olması nedeniyledir. Mayayı günahla eşitlemenin kanıtı olarak İncil’in şu ifadelerini delil olarak göstermektedirler: “Sakının da Ferisiler ile Sadukiler hamurundan kaçının”.¹⁰⁶ Bir diğer İncil ifadesi de “Biraz mayanın bütün hamuru mayalandırdığını bilir misiniz? Eski mayayı kaldırın ta ki mayasız olduğunuz gibi yeni hamur olasınız. Çünkü bizim fışımız olan Mesih’te kurban edilmiştir; bunun için eski mayayla, şerlik ve kötülük mayasıyla değil de hulus ve hakikatin mayasız ekmeği ile bayram edelim”¹⁰⁷ şeklindedir.

Latin din adamları yukarıdaki ifadelerde mayaya yapılan bu referansı kötü bir bakış açısı içerisinde algılamışlardır. Ancak Ortodokslar, aynı dizeden zıt bir anlam çıkarmışlardır. Onlar “Yeni mayayla -ki o İsa’dır- onunla mayalanmalıyız.” şeklinde bir yargıya varmış ve Latinlerin mayasız ekmek kullanmalarını önemli bir sapkınlık

¹⁰⁴ Erickson, s. 134.

¹⁰⁵ Erickson, s. 136.

¹⁰⁶ Matta, 16/6.

¹⁰⁷ I. Korintlulara, 5/6-8.

belirtisi olarak görmüşlerdir.¹⁰⁸ Bu hususta Latinlere karşı yöneltilen bir suçlama da Musevileşme suçlamasıdır. Latin din adamlarının evharistiya ayininde mayasız ekmek kullanması ve cumartesi günleri oruç tutma uygulamalarını Yahudi törelerine geri dönüş olarak görmüşlerdir. Onlara göre İsa müritlerine yeni ahdin kanını verirken eski ahitten geriye kalan şeylerin silinip yok olduğunu göstermeyi arzulamıştır. İncille eski uygulamalara son verilmiştir. Bu nedenle bir çok Bizanslı din adamına göre başka bir evharistiya ayini sürdüren Latinler, İsa'nın aynı bedenini paylaşmamakta dolayısıyla aynı Kilisenin bir parçası olmamaktadırlar.¹⁰⁹

3. Ruhban Sınıfının Evlenip Evlenemeyeceği ile İlgili İhtilaflar

Doğu - Batı ruhbanları arasındaki önemli anlaşmazlıklardan biri de ruhban sınıfının evlenip evlenemeyeceği meselesi idi. Latin din adamları zaman içerisinde ruhbanların evlenmesinin yasak olması durumunu kabul etmişlerdir. Buna karşın Bizanslı din adamlarına göre Latinlerin rahiplere evlenme yasağı getirmesi İncil metnindeki ifadelerle çelişiyordu: “Bir piskopos o zaman, suçsuz olmalı, bir kadının kocası olmalı...”¹¹⁰

Roma Katolik Kilisesinin en çok bilinen unsurlarından birisi rahipliğe dair bekar kalma durumudur. Bu uygulamanın kökleri, ruhban sınıfının cinsel davranışının, Hristiyan liderler için bir kaygı konusu haline geldiği dördüncü asrın başlarına dek uzanır. Kaygılanmalarının önemli bir nedeni evliliğin kirlilik yaratan bir şey olduğuna ve bu nedenle ruhbanlık görevlerine uygun düşmediğine inanmalarıydı. Eski Ahit'e göre, belli obje ve faaliyet kategorileri kirlilik arz

¹⁰⁸ Erickson, s. 136.

¹⁰⁹ Bkz. Erickson, s. 141-147.

¹¹⁰ I. Timoteos, 3/2.

ediyordu. Kirli bir faaliyet sonrasında, temizlenene dek rahipler, mihrapta hizmet veremezlerdi. Hristiyan bakış açısına göre bu, ruhban sınıfı üyelerinin temizlik yoluyla sürekli bir safiyet durumunu sürdürmeleri gerektiği anlamına geliyordu.¹¹¹

Papa Siricius (ö. 398) ve Papa I. Innocent (ö. 417) Hristiyanlara yazdıkları mektuplarında evlilik konusundaki Hristiyan mantık yapısını ortaya koymuşlardır. Bu bağlamda onlar, Eski Ahit'ten yola çıkarak Hristiyan rahipleri Yahudi rahiplerle kıyaslamış ve Yahudi rahiplerin dinsel hizmetlerden önce eşleriyle cinsel ilişkide bulunmalarının yasaklanmasından hareketle aynı yasağın Hristiyan din adamları için de olması gerektiğini savunmuşlardır. Hristiyan rahipler, evharistiya ayinini günlük olarak icra ettikleri için de bunların sürekli iffetlilik durumunu muhafaza etmelerinin zorunlu olduğunu kabul etmişlerdi. Papaların ve aynı görüşteki diğer insanların asıl kaygı noktası rahiplerin bekar kalması olmayıp, cinsel ilişkiden kaçınmak suretiyle temiz kalmalarını sağlamaktı. İlk Kilise liderlerince ruhban sınıfı için uygun olduğu tespit edilen bu davranış Orta çağ boyunca uzun süre etkisini ve gücünü korumuştur.¹¹²

Batı Kilisesinin bu tavrına rağmen, zaman içerisinde kilisedeki reform yanlıları, ruhban sınıfının cinsel ilişkide bulunmasına karşıt olacak şekilde yasalar çıkarmayı sürdürmüşler ve reform programları organize etmişlerdir. Bütün bu yasaklama girişimlerine rağmen 7. yüzyıldan 11. yüzyıla dek ruhban sınıfı, özellikle kırsal bölgelerdekilerin büyük çoğunluğunu evlenmeye devam etmiştir.¹¹³

Orta Çağın ilk yüzyıllarında, Doğu Kilisesinde de ruhbanların temizliğini muhafaza etme hususunda bazı tartışmalar olmuştur. Bu bağlamda Roma Kilisesinin

¹¹¹ Karen Cheatham, "Medieval Christian Virginitiy, Chastity and Celibacy in The Latin West", Celibacy and The Religious Traditions, Ed. by Carl Olson, New York 2008, s. 91.

¹¹² Cheatham, s. 92.

¹¹³ Cheatham, s. 92.

tersine, konu, hızlı ve kararlı bir şekilde çözüme kavuşturulmuş ve 602 yılında Trullo Konseyi'nde alınan kararlarla konuya ilişkin son söz söylenmiştir. Trullo Hükümleri gereğince rahipler, diyakozlar ve diyakoz yardımcılar atanma töreninden sonra değil, daha önceden evlenebilecekti. Bu suretle ruhban sınıfına eşleriyle birlikte yaşama izni verilmiş ve dinsel hizmetlerin yapıldığı günler hariç cinsel aktiviteleri meşru kabul edilmişti. Buna karşın piskoposların bekar olması, evli iseler seçildikleri takdirde eşlerinden ayrılmaları gerekiyordu. Trullo hükümleri Orta Çağ Boyunca Doğuda etkisini ve gücünü korumuş, modern dönemde ise çok fazla bir değişiklik söz konusu olmamıştır.¹¹⁴

Yukarıda anlatılanlarda görüldüğü üzere antik dönemin sonlarında ve orta çağın ilk yüzyıllarında, cinsel birleşmenin kirletici etkisi konusunda duyulan kaygılar yüzünden ruhbanı safiyet konusu gündeme gelmiş ve zamanla bu konudaki kaygılar gitgide çoğalmıştır. Genel olarak bu kaygılar, rahibin kutsal objeleri tutmak ve kutsal sözleri söylemek için ayinsel açıdan temiz olması zorunluluğu ile ilgiliydi. Bu anlayışın etkisiyle Tanrı'yla uygun bir ilişki sağlamak açısından rahiplerin, keşişler ve rahibeler gibi, insanı kirlettiğine inanılan cinsel ilişkiden ve dolayısıyla evlilikten kaçınması beklenmiştir.

Rahiplerin evliliğine karşı çıkan Kilisenin dinsel kirlenme meselesine ek olarak, Kilise mülkiyeti ve gelirinin kaybı konusunda duyulan endişeler de evliliği yasaklama çabalarında etkili olmuştur. Yüzyıllardır kiliseye ait mülk ve memuriyetler rahiplerden çocuklarına miras yoluyla intikal etmekteydi ve böylelikle Kilisenin nüfuz ve birliği de dağılmaktaydı. Evli rahipler, ailelerini Kilisenin kaynaklarıyla desteklediklerinden Hristiyan liderler, bu durumun Kilisenin refahı

¹¹⁴Cheatham, s. 93.

üzerinde olumsuz etkisi olabileceğinden korkmuşlardı. Hem ekonomik hem de dinsel kaygılar, Kilise görevlilerinin ve kurumlarının laik dünya işleriyle son derece iç içe girmesi gerçeğine gösterilen reaksiyonlardı. Her iki neden de din adamlarını, 11. yüzyılın ortalarında reform arayışlarına itmiştir. Ruhban sınıfının evlenmemesi hususunda olumlu bir sonuç elde etmek adına çeşitli papaların ve reform yanlısı Hristiyanların çabaları 1049 ve 1139 yılları arasında da sürmüştür. Bu yeni süreci daha önce ruhbanların evlenmemesi hususunda girişilen çabalardan ayıran şey, din adamlarının evlenmesini tamamen yasaklama çabasıdır. Bu bağlamda II. Innocent'ın himayesi altında, I. ve II. Lateran Konsilleri (1123 ve 1139), Batıda ruhban sınıfının evlenmesini etkili bir şekilde ve nihai olarak ortadan kaldıran belirleyici yasayı yürürlüğe koymuştur. I. Lateran'ın ilgili yasası şu şekildedir: “Rahiplerin, diyakozların, alt diyakozların ve keşişlerin nikahlanmalarını kesinlikle yasaklamaktayız. Bu tür şahıslar arasında yapılan evlilik akitlerinin geçersiz kılınması ve şahısların ceza görmeleri gerektiği hükmüne varmaktayız.” II. Lateran Konsili'nin 7. yasası bir önceki Konsil bildirilerini bir adım ileriye taşımıştır. Üst rütbeli tüm evli rahiplerin eşlerinden ayrılmasını talep ederek şunları beyan eder: “Kilise yasalarını ihlal ederek bu tür bir birlikteliğin sözleşme altına alınması durumunu evlilik olarak saymamaktayız.” Bu zamana dek ruhbanların evlilikleri yasal değildi ama kutsilik bağlamında geçerliydi. Bir diğer deyişle Kilise yasaları, ruhban sınıfını evlenmekten men etmekteydi, ancak yasağa karşın bir rahip evlenmişse, o zaman birlikteliğin bağlayıcı (geçerli) olduğu kabul ediliyordu. Bu iki konsil önceki yılların ayrıcalıklı ortamına son vermiş ve ruhbanlık sınıfına dahil

olabilmek için bekarlığı mutlak bir gereksinim haline getirmiştir. Bu bildiriler günümüze dek Katolik Kilisesinin bu husustaki resmi görüşü olarak kalmıştır.¹¹⁵

Rahiplerin evlenmesinin yasaklanmasından yana olanlar, Kilisenin bekarlık yasalarına uymalarını zorlayarak ruhban sınıfının davranışını başarılı bir şekilde değiştirse de, onların kanaatlerini değiştirme konusunda o kadar başarılı olamamışlardır. Evlenmelerine izin verilmesi gerektiğine inanan ruhban sınıfı üyeleri, ruhbanların evliliğinin geçerli ve onurlu bir tavır olduğunu düşünmeye devam etmiştir. Ancak Kilise ve yasaktan yana olanlar meseleyi farklı değerlendirmiştir. Bunlar, bekar olma durumunu, Kilisenin doğru düzeni ve ruhbanlık görevinin uygun olarak yerine getirilmesi için gerekli görüyorlardı. Reform yanlıları için elverişli bir sonuca rağmen, bu konu bugüne dek Roma Katolik Kilisesinin başını ağrıtmayı sürdürmüştür.¹¹⁶

Manastıra ve ruhbanlık sınıfına dair bekarlık uygulamasının Protestanlarca reddedilmesi ise 1500’lü yılların başlarında Martin Luther (1483–1546) tarafından başlatılan reform hareketi ile bu mezhebin kurulmasından sonra gerçekleşmiştir.¹¹⁷

Luther, aforoz edildikten ve Katolik uygulamasına ve doktrinine ilişkin çatışmanın çözümlenmeyeceği herkesçe malum hale geldikten birkaç yıl sonra, bekarlık konusuna değinmiştir. 1519 yılında yayınlamış olduğu “Evlilik Kurumuna Dair Bir Vaaz” adlı eserinde yazdıkları şu şekildedir: “Tüm bunlar, Tanrı’nın kelimelerinden gelir. Bu sözler, erkek ve kadının nerden geldiğini, birbirlerine nasıl bahşedildiklerini bir kadının eş olarak hangi amaçla yaratıldığını, evlilik kurumunda ne tür bir sevginin olması gerektiğini bize öğretir... Farklı sevgi türleri arasındaki

¹¹⁵ Cheatham, s. 94.

¹¹⁶ Cheatham, s. 95.

¹¹⁷ M. Darrol Bryant, “Celibacy And The Protestant Traditions: From Celibacy To The Freedom of The Christian”, Celibacy and The Religious Traditions, Ed. by Carl Olson, New York 2008, s.114.

ayrımı Tanrı belirler ve tüm sevgiler içersinde erkek ve kadın sevgisinin en büyük ve en saf olduğunu (olması gerektiğini) gösterir... Öteden beri üç tür sevgi vardır: Sahte sevgi, doğal sevgi ve evlilik sevgisi. Sahte sevgi, tıpkı bir adamın parayı sevmesi gibi kendisini arayan bir sevgidir... Doğal sevgi, bir baba ile evladı, bir erkek kardeş ile kız kardeş, bir arkadaş ve akraba arasındaki sevgidir... Tüm bunların ötesinde ve üzerinde evlilik sevgisi vardır ki, diğer tüm sevgi türleri, sevilen şeyden ziyade başka bir şeyi aramaktadır. Bu tür, sevilenin kendi özüne sadece bütünüyle sahiplenmeyi gerektirir.”¹¹⁸ Luther’in, arkadaşlık ve çocuk amaçlı olan evliliklerin ayrıca kutsi bir şey olduğunu doğrulayarak şöyle dediği nakledilmektedir: “Evlilik, gelmiş geçmiş en yüce, en kutsal, en değerli, ve en asil şeyin dışı dönük ve ruhsal halidir: İlahi ve insani doğaların İsa’daki birleşimidir ve evli bir adam bunu kutsal bir şey olarak onurlandırmalıdır”.¹¹⁹ Burada, Luther klasik bekar kalma konusuna gönderme yapmamakla birlikte “Adem ilk günahı işlemeyen önce bakir ve iffetli kalmanın kolay bir mesele olduğunu, ancak artık çok zor ve hatta Tanrı’nın lütfu olmadan imkansız olduğunu” ileri sürmektedir. Bu nedenden dolayıdır ki, İsa ve havariler iffetli olmayı bir mecburi konu olarak getirmemişlerdir. İsa’nın iffetli olmayı önerdiği gerçektir ve bağlı kalamayacaksa evlenme konusunda serbest kalmak için bunu herkesin kendisini sınamasına bırakmıştır. Ancak Tanrı’nın lütfuyla bağlı kalabiliyorsa o durumda iffetlilik daha iyidir. Luther burada iffetli olmanın daha iyi olduğunu söylerken, dolaylı olarak “zorunlu veya mecburi bekarlık” kavramını eleştirmektedir. Son olarak, Luther’in vaazını aşağıdaki şekilde sonlandırdığı nakledilmektedir: “Tüm evli çiftler en azından bunu bilmelidir. Onlar Tanrı, Hristiyanlık, dünya ve kendileri için çocuklarını iyi yetiştirmekten daha iyi bir iş ve

¹¹⁸ Bunun için bkz. Bryant, s. 114.

¹¹⁹ Bryant, s. 115.

daha değerli bir şey yapamazlar. Bu iş ile karşılaştırıldığında... Roma, Kudüs ve Compostella'ya yapılan haclar, kilise inşa etmeler, topluluklara hayırda bulunmalar ve her tür iyi iş anlamlı değildir. Çocukları iyi bir şekilde yetiştirmek, cennete giden en kısa yol anlamına gelir.”¹²⁰ 16. yüzyıl Hristiyanlık dünyası bağlamında Luther'in vaazı Hristiyanlık içerisinde ikinci sınıf yere sahip bir kurum olan evliliği yeniden tanımlaması bakımından dikkate değerdir. Bekarlık konusuna tam olarak atıfta bulunmasa da, onu yeni bir bağlamın, evlilik bağlamının içine yerleştirmektedir.¹²¹

Sonraki yıllarda, Luther bir rahibe olan Katherina von Bora ile evlenmiş, ölümüne dek Katherina ile evli kalmıştır. Manastıra ait yeminler üzerine olan çalışmasında Luther: “Manastırla ilgili yeminin başlı başına çok tehlikeli bir şey olduğundan kuşku yoktur. Çünkü Kutsal Kitabın örneği ve yetkisi yoktur. Ne ilk Kilise ne de Yeni Ahit bu tür bir yeminde bulunma konusunda herhangi bir bilgi vermemekte; dikkate değer bir safiyeti olan yaşam boyu süren bir yemini onaylamaktadırlar. Bu sadece insanoğlunun en habis icatlarından birisidir.” diyerek daha önceki “bağlı kalabiliyorsa iffetli olmak iyidir” görüşünü değiştirmiştir. Luther şöyle demektedir: “ Aziz Antony... manastırla ilgili yemin ve tören hakkında kesinlikle hiçbir şey bilememekteydi... ama İncil modelinden sonra, arzulu bir şekilde kendi iradesiyle bir keşiş olarak bekar yaşamayı seçti. İnsani arzuların peşinde olan halefleri bu yaşam biçimini zorunluluk ve baskı meselesi haline getirmişlerdir.”¹²² Burada Luther, davasını farklı zeminlerde tartışır – bu tartışmayı, doğrudan bekarlığa karşı değil de, yeminler konusunda, özellikle bekarlık yemini konusunda açar.

¹²⁰ Bryant, s. 115.

¹²¹ Bryant, s. 115-116.

¹²² Bunun için bkz. Bryant, s. 115-116.

Luther *Augsburg'ta Toplanan Tüm Ruhban Sınıfına Yapılan Uyarı* adlı çalışmasında bekarlık konusunda şunları yazdığı nakledilmektedir: “Bekarlık, yani, evlenmemiş olma durumu veya evliliğin yasaklanması durumu, bildiğiniz gibi Tanrı’nın ölümsüz Sözünün, kutsanmış eski Hristiyanlık geleneğinin tersine papalığa ait yeniliklerinden birisidir.”¹²³

16. yüzyıl, Batı Hristiyan dünyasında reform dönemi idi. Luther’in ardından, Zürih’te önde gelen bir rahip olan diğer reformist Ulrich Zwingli, 1522 yılında Constance piskoposuna evlilik iznini talep eden bir dilekçe sunmuş ve dilekçesini Kutsal kitaptan alıntılarla desteklemişti. 1523 yılında Zwingli’nin en önemli müridi evlenmiş ve 1524 yılında Zwingli’nin kendisi de evlenerek iki yıl evli kalmıştır. Daha sonra Fransız reformist olan Jean Calvin, Cenevre’de 1530’lu yılların ortalarında *Hristiyan Dini Kurumları* adlı çalışmasını ilk kez yayınladığında, bekarlık meselesini Roma Kilisesi’nin en nefret edilen uygulamalarından birisi olarak görmektedir. Calvin, o dönemin “ruhban sınıfının disiplini ve dejenerasyonu” tartışması içerisinde, Katolik geleneklerden bahsederek rahiplere evlenme izni verilmemesi konusunda aşırı derecede katı ve acımasız olduklarına değinmektedir. Evliliğin rahiplere yasak olmasını, yalnız Tanrı’nın sözüne değil, aynı zamanda tüm eşitliğe karşı acımasız bir zulüm olarak değerlendirmektedir. Calvin’e göre, bekarlık durumunun Kutsal Kitaplarda dayanağı yoktur. O, argümanlarını I. Timoteos 4/1 ile tamamlamaktadır: “Daha sonraki dönemde bazıları evliliği yasaklayan ve şükran duyarak kabul edilen Tanrı’nın yarattığı gıdalardan kaçınmayı emreden düzenbaz ruhları ve şeytan doktrinlerini... yalancıları önemseyerek imandan çıkacaklardır.” Bu Calvin için ruhbani bekarlık uygulaması konusunda yeterli bir yorum olmuştur.¹²⁴

¹²³ Bunun için bkz. Bryant, s. 116-118.

¹²⁴ Bryant, s. 119-120.

D. REFORM HAREKETİNİN RUHBANLIK ANLAYIŞINA YANSIMALARI VE PROTESTANLIKTA RUHBANLIK ANLAYIŞI

Reform, 16. yüzyılda başlayarak Katolik Kilisesi'ne karşı yapılan ve zamanla tüm Avrupa'yı etkileyen dinsel bir harekettir. Katolik Kilisesi'nin aşırı zenginleşmesi ve yozlaşması, siyasi ve dünyevi etkinliklerle daha fazla ilgilenmeye başlaması, dinin aslından ziyade şekline yönelmiş olması, papalık ve ruhanlık kurumunun dejenere olması gibi sebepler bazı Hristiyan din adamları tarafından dinin kaynağına dönüş hareketinin başlamasına yol açmıştır. Önce Almanya'da sonrasında ise Fransa, İngiltere ve Kuzey Avrupa ülkelerinde etkili olan reform hareketi Hristiyanlığın üç ana mezhebinden biri olan Protestanlığın ortaya çıkmasına sebep olmuştur.¹²⁵

Reform hareketi ilk defa Almanya'da Martin Luther ile başlamıştır. İnsanların günahlarının bağışlanması karşılığında günahkârın yerine getirmesi gereken dinsel kefareti tanımlayan endülüjanslar, bu dönemde günahkâr insanın bağışlanması karşılığı verilen dinsel cezanın paraya çevrilip, bu para kiliseye verildiğinde cennete götüren berat belgesini ifade etmeye başlamıştır. Bağışlanma ve kurtuluşun sadece imanla elde edilebileceğini, bu süreçte papalık veya herhangi bir dünyevi etkinin söz konusu olamayacağını düşünen Martin Luther, 31 Ekim 1517'de endülüjanslara yönelik eleştirilerini içeren doksan beş maddelik manifestosunu Wittenberg Kilisesi'nin kapısına asarak Protestan reform hareketini başlatmış oldu.¹²⁶ Manifestonun konumuz açısından önemli olan bazı maddeleri şunlardır:

¹²⁵ Hakan Olgun, Sekülerliğin Teolojik Kurgusu Protestanlık, İstanbul 2006, s. 11-16.

¹²⁶ Olgun, s. 21-23.

1. Dini konularda başvurulacak tek kaynak İncil'dir. Konsil kararları ve Kilise dogmaları değildir. İncil'i okumak ve yorumlamak ise Kilisenin tekelinde değildir.

2. Ruhban ile gayri ruhban olan arasında bir fark, birinin diğerine bir üstünlüğü yoktur. Ruhban olmayanlar papazlık yapabilir, papazlar da evlenebilir.

3. Kilise'de hiyerarşi olamaz. Papanın ve piskoposların Hristiyanlara hizmetten başka bir varlık sebebi yoktur.

4. Tanrı'dan başka kimsenin günahları affetmesi söz konusu olamaz.

5. Yeryüzünde tek otorite dünyevi iktidardır. Papanın dünyevi hiçbir yetkisi yoktur ve imparatora üstün değildir. Bununla birlikte dünyevi iktidar da ruhani hususlarda yasa koyamaz.¹²⁷

Yukarıdaki maddelerde görüldüğü gibi Luther, bu görüşleri ile Papalığın bütün üstünlüklerini ilga etmektedir. Bu çerçevede Katolik Kilisesinin erişilemez, eleştirilemez, insan üstü konumu yok edilmektedir. Luther'in Papalık karşıtı söylemlerine en fazla ilgiyi Roma Katolik Kilisesinin dinsel ve dünyevi uygulamalarından şikayetçi olan Alman prensleri ve halkı göstermiştir. Ayrıca Katolik Kilisesi içinden de bazı din adamları Luther'i, Mesih merkezli Hristiyan öğretilerinin savunucusu olarak desteklemiştir.

Roma Kilisesi'nin bu harekete cevabı oldukça sert olmuştur. Kilise, Luther'e fikirlerinden vazgeçmediği takdirde aforoz edileceğini bildiren bir belge göndermiştir. Luther, bu belgeyi halkın önünde yakmış, bunun üzerine 1521'de Katolik Kilisesi tarafından aforoz edilmiştir.

¹²⁷ Hulusi Yazıcıoğlu, Bir Din Politikası Laiklik, İstanbul 1993, s. 107-108.

Luther başlangıçta bir bölünme değil reform istemişti. Onun ilk söylemleri papalığın ve ruhban sınıfının kutsal metin doğrultusunda bir ıslah sürecine girmesi idi. Papalığın onun taleplerini görmezden gelmesi sonucunda bir zamanlar sadık bir üyesi olduğu Kilise ile çatışmaya girdi. Luther, 1521’de aforoz edilince papalığın kontrolü dışında kalan ve bazı inanç ve ibadetleri ile farklılık arz eden yeni bir Kilisenin önderi oldu. Çok geçmeden bu Kilise Roma’daki Katolik Kilisesi’nden farklılığını belirtmek üzere Protestan Kilisesi olarak anılmaya başladı.¹²⁸

Protestanlıkta “bütün inananların rahipliği” öğretisi çerçevesinde Kitab-ı Mukaddes’i okuyabildikleri için her vaftiz edilmiş inananın, rahiplik yetkisi olduğu kabul edilir. Bu anlayışa göre inanan insanların birer din adamı / rahip olmaları, vaftiz olmalarına bağlıdır. Yani vaftiz olmak bir Hıristiyan’ın Kilise görevlisi olmasa da rahip misyonu taşıması için yeterli görülür. Luther, “vaftiz suyundan çıkan herkesin Tanrı’ya adanmış bir rahip, papaz ve papa olmasıyla öğünebileceğini” ifade etmektedir.¹²⁹ Fakat evrensel din adamlığı, vaftiz olan herkesin Söz ve sakramentlerin vekilliği görevini üzerine aldığı anlamına gelmez. Lutheran teolojide “bütün inananların din adamlığı” ile beraber “atanmış rahiplik” uygulaması günümüze kadar gelen bir kilise düzenlemesidir. Fakat atanmış rahiplik ile kastedilen Katolik Kilisesinde olduğu gibi idari kurum tarafından rahibin özel olarak tahsis edilmesi değil, cemaat tarafından birinin temsilci olarak seçilmesi ve onlar adına davranmasıdır. Katolik Kilisesinde rahibin otoritesini, Papa’nın onayı anlamında Tanrısal bir kaynaktan elde ettiğine inanılırken, Protestanlıkta rahibin bu otoriteyi temsil ettiği kişilerden oluşan beşeri, fakat kutsanmış Kilise cemaatinden aldığı kabul edilmektedir. Bu anlayışla Protestan Kilisesi’nde, Katolik Kilisesinin özel rahiplik

¹²⁸ Olgun, s. 194.

¹²⁹ Olgun, s. 200.

sınıfı yapısına bağılı atama modeli reddedilirken diğerk taraftan İncil'in doğru anlatılması ve sakramentlerin buna uygun olarak icrası için resmi bir kilise rahibi oluşturmanın gerekliliğine de inanılmaktadır. Onların bu bağlamdaki eleştirileri Katolik Kilisesi'nin kendi içinde kurumsallaşmasına, papalığın iddia ettiğı gibi yanılmayan ve kurumsal yapısı da değışmeyen bir oluşum olarak kabul edilmesine karşıdır.¹³⁰

Katolik Kilisesi, Kitab-ı Mukaddes'i kendi kurumsal yapısı içinde yorumlayarak bireylerin kutsal metne sadece kilise aracılığı ile ulaşması gerektiğini iddia etmiştir. Luther'in bu düşünceye karşı gösterdiği tepki, kutsal metin otoritesi öğretisinin gelişmesini sağlamıştır. O, Kitab-ı Mukaddes'in Kilisenin üstünde bir yetkinliğe sahip olduğunu savunmuştur. Ona göre Katolik Kilisesi, Hristiyanlar ile kutsal metin arasında bir engel oluşturarak bireylerin kutsal metinden uzaklaşmasına neden olmuştur. Luther, papalığı, kendisini kutsal metnin yegane sahibi gibi göstererek tek doğru yorum makamının kendisi olduğunu düşünmekle suçlamıştır. Bu bağlamda o, yeniden kutsal metin merkezli bir Hristiyanlık tanımı yapmaya girişmiş ve papalığın otoritesini reddederek yegane dini otoritenin kutsal kitap olduğunu savunmuştur. Buna göre kutsal kitabın kendisi Kiliseden de, sakramentlerden de, din adamlarından da daha büyük bir otoriteye sahiptir. Bu nedenle ona göre, yaşamın tümünün kutsal kitap öğretisine göre biçimlenmesi ve öyle yaşanması gerekir.¹³¹

Luther'in ruhban teşkilatına yönelik eleştirilerinden biri de ruhbanların günahları bağışlama yetkisi ve bu yetkinin kontrolsüz kullanılması hususundadır. Reformun ortaya çıkışında, bu dönemde çok yaygın olarak günahkar kişinin

¹³⁰ Olgun, s. 200-201.

¹³¹ Olgun, s. 147.

bağışlanması karşılığı kiliseye para vermesiyle aldığı cennete götüren berat belgesini ifade eden endüljanslara yönelik eleştirilerin önemli rolü olmuştur. Papalık çeşitli sebeplerle finans kaynağı gerektiği zamanlarda para karşılığı af belgeleri dağıtıyordu. Papa'nın adını ve ifadesini taşıyan berat, verilecek kişinin günahlarının affedildiğini tasdik ediyordu. 16. yüzyılda Papa Leon da Roma St. Pierre Kilisesi'nin inşasına katkıda bulunanlara tam endüljans vermiş ve bu durum birçok tepkilere neden olmuştu. Nitekim Luther'in 1517'deki manifestosunu hazırlamadaki etkenlerden biri de endüljans uygulaması konusunda tartışma başlatmaktı. Luther, günahların para ile satın alınamayacağını, af yetkisinin Papa'ya değil, Tanrı'ya ait olduğunu söylemiş¹³², günahlardan bağışlanmak ve kurtuluş amacıyla yerine getirilen ritüellerin bir anlamı olmadığını savunmuştu. Ona göre sadece imanlı olmak kurtuluş için yeterliydi.¹³³

¹³² Suat Yıldırım, *Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık*, Ankara 1988, s. 174-175.

¹³³ Olgun, s. 160-161.

II. BÖLÜM

GÜNÜMÜZDE HIRİSTİYAN KİLİSELERİNDE RUHBANLIK

Bu bölümde Hıristiyanlığın üç ana mezhebi olan Katolik, Ortodoks ve Protestan mezhepleri açısından ruhban teşkilatı ve ruhbanlık makamları ele alınarak teşkilat yapısı içerisindeki hiyerarşi ve bu hiyerarşide yer alan din adamlarının seçimi, vasıfları ve görevleri anlatılacaktır.

A. KATOLİK KİLİSESİNDE RUHBAN TEŞKİLATI VE RUHBANLIK MAKAMLARI

Günümüzde Katolik Kilisesi'nde din adamı hiyerarşisi şu şekildedir: Papa, piskopos, rahip ve diyakoz. Şimdi bu hiyerarşi basamaklarını detaylı biçimde ele alacağız.

1. Papa, Seçimi, Vasıfları ve Görevleri

Papa, Katolik Kilisesi'nin seçilmiş en yüksek ruhani lideri, Vatikan devletin başkanıdır.

Papa unvanı III. - V. yüzyıllar arasında bütün piskoposların resmi sıfatı olarak kullanılırken, VI. yüzyıldan itibaren yavaş yavaş özel olarak Roma Piskoposunu ifade etmek için kullanılmaya başlanmıştır. IX. yüzyıldan itibaren ise Batı'ya has bir kullanımla yalnızca Roma Piskoposuna ait bir unvan olarak yerleşmiştir.¹³⁴ Papa'yı

¹³⁴ Halim Işık, Papalık Tarihi, İstanbul 2006, s. 44.

nitelemek için bu unvanın yanı sıra çok çeşitli unvanlar da kullanılmaktadır. Bunlar: Roma Başpiskoposu, İsa Mesih'in vekili (vicarus), evrensel kilisenin yüce rahibi, Batı'nın Patriği, Tanrı'nın hizmetkarlarının hizmetçisi, İtalya'nın baş rahibi (primatus), Pontifex Maximus (Batı Kilisesi'nin en yüksek piskoposu), Vatikan site devletinin yüce rahibi vb. unvanlardır.¹³⁵ Bunlar arasında en fazla kullanılan Roma Başpiskoposu unvanı; Papa'nın özelde Roma, genelde tüm Katolik aleminin başpiskoposu olduğunu, Roma'nın ruhani merkez olarak diğerlerinden üstün olduğunu belirtmektedir.

Katolik Kilisesi'ne göre Papa, İsa Mesih'in vekili sıfatıyla onun yeryüzündeki temsilcisi, Kilisenin önderi kabul edilir. Papa, İsa'nın havarilerinin başkanı ve kilisenin kurucusu Petrus'un halefi sayılır. Papa'nın üstünlüğü, İsa'nın, Petrus'a evrensel kilise üzerinde verdiği yetkiye dayandırılır. Petrus, İsa ile ilk kez kardeşi Andreas vasıtasıyla karşılaşan Simon'un bu karşılaşmada edindiği isimdir. İsa, Simon'un adını değiştirerek ona "kaya" anlamına gelen Petrus adını takmış ve Kilisesini bu kaya üzerine kuracağını söylemiştir. Bu durum İncillerde şöyle ifade edilir: "Sen Petrus'sun ve ben kilisemi bu kaya üzerine kuracağım."¹³⁶ Bu isim ona müstakbel kilisenin temelini teşkil edecek sembol olarak verilmiştir. İlerleyen süreçte İsa Mesih, Petrus'a kilisenin anahtarlarını vermiş ve onu, sürüsünü otlatmakla yani Hristiyan cemaatine önderlik etmekle görevlendirmiştir.¹³⁷ Yeni Ahit'te bu konuyla ilgili olarak, "Göklerin krallığının anahtarını sana vereceğim; yeryüzünde bağlayacağın her şey göklerde bağlanmış olur, ve yeryüzünde çözeceğin her şey göklerde çözülmüş olur."¹³⁸ denilmektedir. İncillerdeki bu ifadelerle dayanılarak

¹³⁵ Işık, s. 159-160; AnaBritannica, "Papa", İstanbul 1989, C. 17, s. 390.

¹³⁶ Matta, 16/18.

¹³⁷ Yuhanna, 21/15.

¹³⁸ Matta, 16/19.

Petrus, İsa'dan sonraki Kilise döneminin manevi lideri konumuna yükseltilmiştir. Bizzat İsa Mesih tarafından kendisine verilen bu statüye dayanılarak Petrus'un Roma'nın ilk piskoposu dolayısıyla ilk papa olduğu kabul edilmiş, tüm papaların da kırılmaz bir silsile ile Petrus'un halefi oldukları geleneği oluşturulmuştur.¹³⁹

Katolik Kilisesi'ne göre Petrus'un halefi olan Papa, hem inanırlar topluluğunu hem de piskoposları birbirine bağlayan birliğin temeli ve gözle görülür sürekli kaynağıdır. Papa'nın, Mesih'in vekili ve bütün kilisenin çobanı olarak Kilise üzerinde her zaman serbestçe uygulayabileceği yüce ve evrensel bir yetkisi olduğu kabul edilir.¹⁴⁰ Bu yetkiyle O, diğer havarilerin kurduğu kiliselerde havarilerin halefleri sayılan piskoposlardan daha üstün konumdadır. I. Vatikan Konsilinde (1869-1870), Papa'nın bu konumu daha da pekiştirilmiştir. Böylece evrensel kilise üzerinde en yüksek otorite yetkisini elinde bulunduran Papa'nın inanç ve ahlaki konularda verdiği kararlarda yanılmazlık yetkisine sahip olduğu da kabul edilmiştir. Neticede Petrus'un on iki havarinin önderi olması gibi, Papa da piskoposlar kurulunun başkanı olduğu ve kendisine verilen yetkiyi önderi olduğu piskoposlarla birlikte sürdürdüğü kabul edilmiştir.¹⁴¹

İlk Hıristiyan kaynaklarında Petrus'un ilk üç halefinin hangi metotla papa seçildiği konusunda bilgi bulunmamaktadır. Daha sonraki dönemlerde ise Roma rahip heyetleri, halk ve taşra ruhanilerinin etkili olduğu bir seçim metodu oluşturulmuştur. X. yüzyılda laik unsurlar ve alt ruhban grupları seçici mekanizmadan saf dışı bırakılarak seçim işlemleri yanlı hale getirilmiş, XI. yüzyılda ise papalık seçimleri nüfuzlu ailelerin eline geçmiştir. 1059'da seçilen Papa II. Nicolas, kendisi de böyle bir uygulama ile seçilmiş olmasına karşın, bu olumsuz

¹³⁹ Işık, s. 23-44; Catechism, s. 214.

¹⁴⁰ Catechism, s. 214.

¹⁴¹ Catechism, s. 214; Işık, s. 47.

tabloyu değiştirmek için Papa'nın kardinaller meclisinde seğilmesini sağlayacak düzenlemeler getirmiştir. 1060'da "In Nomine Domini" genelgesi ile bundan sonra seçimi yapacak heyetin sadece kardinallerden oluşacağı ilan edilmiştir. Çeşitli dönemlerde revizyona tabi tutulan bu genelge günümüzdeki uygulamaya temel oluşturmaktadır.¹⁴² Kardinaller kurulunun başlıca görevi, ölüm ya da görevinden çekilmesi durumunda yeni papanın belirlenmesi için seçici meclis oluşturmaktır. Bu seçici meclis laik-ruhban her türlü müdahaleden uzak, "conclave" denilen özel mecliste toplanmaktadır. 1274 II. Lyon Konsilinde yasallaştırılan conclave, Papa'nın ölümünden sonra onuncu gün toplanmaktadır. Papa'nın en kısa sürede belirlenmesi için seçici heyet, her türlü lüksten uzak şartlar altında, dışarıya herhangi bir bilginin sızmasına, içeriye bir etkinin müdahalesine engel bir ortam içerisinde toplanır. Bu özel mekan tamamen kapalı ve mühürlüdür. Seçim için toplanan kardinaller, Papa'yı seğene kadar içeride kalmak zorundadır. Sabah ve akşam Sixtine Kilisesi'nde yapılan toplantılarda Papa seğilebilmek için oyların üçte ikisine sahip olmak gerekir. Oylamadan sonuç alınmamışsa bacadan siyah duman çıkarılarak Papa'nın henüz seğilmediği haber verilir. Bu bekleyiş Sixtine Kilisesi'nin bacasından çıkan beyaz duman ile sona erer. Bu beyaz duman ile dışarıdakilere seğimin sonuç verdiği belirtilir. Papa'nın seçimi şef kardinal tarafından Sen Piyer galerisinin üstünde duyurulur.¹⁴³ Papa kaydı hayat şartı ile seçilmektedir ancak isterse istifa edebilir.¹⁴⁴

Papa göreve başlamadan önce bir tören düzenlenir. Yetkili kardinal tarafından Papa'ya kutsal pelerin giydirilirken şu sözler söylenir: "Seni bütün kilisenin başına çoban seğen ve havari devletini sana emanet eden Tanrı, seni kutlu kılsın,

¹⁴² Işık, s. 177-180.

¹⁴³ Işık, s. 182-184; Mehmet Aydın, "Vatikan Ruhani Devletinin İdari Yapısı", Diyanet İlmi Dergi, Ankara 1997, C. 33, S. 4, s. 3-5.

¹⁴⁴ Tarihte sadece Papa V. Celestin 5 Temmuz 1294'de Papa seğilmiş, 13 Aralık 1924'de istifa etmiştir (Bkz. Aydın, "Vatikan Ruhani Devletinin İdari Yapısı", s. 5).

yeryüzündeki ömrün boyunca şarla hükümlan olmayı sana nasip etsin, göklerin krallığına girerken sana ölümsüzlük elbisesi giydirdin.”¹⁴⁵

2. Piskopos, Seçimi, Vasıfları ve Görevleri

Piskopos, diyosez adı verilen bölgenin dini işlerinden ve idaresinden sorumlu din adamıdır. Her piskopos Mesih İsa’nın vekili olarak, diğer bütün piskoposlarla birlik içinde olmak kaydıyla kendisine emanet edilen Kilisenin bir bölgesinin sorumluluğunu üstlenir. Katolik Kilisesi’ne göre bir piskopos her ne kadar kendisine emanet edilen bölümün çobanıysa da, Tanrısal bir sırla havarilerin yasal halefi durumuna gelen biri olarak Kilisenin misyonundan da sorumludur.¹⁴⁶

Üniversite seviyesinde ilahiyat eğitimi almış, bekar, otuz yaşından aşağı bulunmamak gibi şartları taşıması gereken piskoposlar bizzat papanın onayıyla üst düzey piskoposlar tarafından atanır.¹⁴⁷ Ruhbanlık sırrı (ordination) adı verilen atama merasimi Yeni Ahit’e dayandırılan¹⁴⁸ bir kutsamadan oluşan liturjik bir eylemdir.¹⁴⁹ Ruhbanlık sırrını yalnızca geçerli bir şekilde piskoposluk aşamasını almış olanlar verebilir.

Ruhbanlık sırrının verilmesi Kilise için önemli bir olay olduğundan bu törene çok sayıda inanın katılması istenir. Genellikle Pazar günü bir katedralde duruma uygun büyük bir merasim yapılır. Atama töreni için piskoposluk, papazlık, diyakozluk aşamalarının hepsinde aynı prosedür uygulanır. Bu bağlamda ruhbanlık sırrının temel riti, her üç mertebe için de, piskoposun ellerini ruhbanlık sırrını alacak adayın başına

¹⁴⁵ Işık, s. 185.

¹⁴⁶ Catechism, s. 365.

¹⁴⁷ Aydın, “Hristiyan İnançları”, DİA, 13/33.

¹⁴⁸ Bkz. I. Timoteos, 1/6.

¹⁴⁹ Catechism, s. 360.

koyması ve Kutsal Ruh'un inerek adaya alacağı ruhbanlık derecesinin bütün armağanlarını vermesini dileyen özel kutsama duasını yapmasından ibarettir.¹⁵⁰ Piskoposluk aşaması verilirken piskopos şöyle başlayan bir dua yapmaktadır: "Rabbimiz İsa Mesih'in Babası ve Tanrısı, Eski Ahit boyunca kilisene biçim vermeye çalıştın; başlangıçtan beri, İbrahim'den türeyen halkı kutsal bir halk yaptın, önderler ve papazlar atayarak mihrabın hizmetine yerleştirdin..."¹⁵¹ Diğer Kilise sırlarında olduğu gibi bu törende de ek ritüeller bulunmaktadır. Adayın seçilmesi ve sunulması, piskoposun konuşması, adayın sorgulanması, azizlerin ilahileri gibi ritüeller gerçekleştirilen gizi sembolik şekilde ifade etmekte ve tamamlamaktadır. Yine piskopos ve papaz adayları kutsal yağla meshedilir ki bu ruhbanlıklarını verimli hale getirecek Kutsal Ruh'un özel meshetmesinin işareti olarak görülmektedir. Ayrıca piskoposun üzerine Tanrı'nın İncil'ini bildirme görevini üstlendiğini gösteren bir alamet olarak İncil konularak, ona yüzük, piskoposluk başlığı ve asası verilmektedir.¹⁵²

İlk dönemlerden itibaren piskoposluk unvanının verilmesi esnasında en az üç piskoposun bir araya gelmesi gerektiği ifade edilmektedir. En az üç kişinin bulunması kuralının amacı aynı bölgeden olan piskoposların onayını temin etmek olarak görülmektedir. Fakat unvan verme işleminde, piskoposların hangi aşamalara katıldıkları konusunda çeşitli uygulamalar bulunmaktadır.¹⁵³ Piskoposun adayın başına elini koyması ve kutsama sözlerini söylemesiyle, Kutsal Ruh'un verildiği ve Kutsal Ruh tarafından mühürlendiği kabul edilir. Kutsal Ruh'un lütfu ile kendisine

¹⁵⁰ Richard P. McBrien, *Catholicism*, New York 1994, s. 873.

¹⁵¹ *Catechism*, s. 360.

¹⁵² *Catechism*, s. 368.

¹⁵³ 6. yüzyılda Roma'da bu kurala ilişkin bir istisnaya rastlanmaktadır. Bu döneme ait bir metinde piskoposların takdisinde papanın tek başına yer aldığı ifade edilmektedir (Bkz. Maclean, s. 673).

Kiliseyi yönetmesi için güç ve cesaret verilir. Piskoposluk aşamasını alan kişi Mesih'in yerini alarak onun görevini üstlenmiş olur.

Yapılan törenlerden sonra yeni atanan piskopos, kendisine verilen Kutsal Ruh sayesinde manevi çobanlık yetkisine sahip olur.¹⁵⁴ Bu lütuf onun, İncil'i bütün insanlara öğretmesini, sürüsüne örnek olmasını ve evharistiyada Mesih'le özdeşleşerek kutsallaştırma yolunda sürüsüne öncülük etmesini sağlar. Nitekim bu aşamanın verildiği duada şöyle denilir: "Yüreklerin içini bilen Ey Baba, piskopos olarak seçtiğin kuluna, sevgili sürüsünü otlatabilmesi, sana gece ve gündüz hizmet ederek kusursuz bir görev yapabilmesi için güç ver. O, Kutsal Kilisesi'nin armağanlarını sunsun, ruhbanlık ruhu sayesinde buyruklarına uyarak günahları bağışlama gücüne sahip olsun, senin düzenine göre yükümlülükleri dağıtsın, havarilerine vermiş olduğun yetkiye dayanarak her bağı çözsün..."¹⁵⁵

Ruhbanlık sırrını alan piskopos, kendisine emanet edilen yerel kilisenin lideri olur. Piskoposlar, havarilerin halefleri ve piskoposlar kurulunun üyeleri olarak, Petrus'un halefi olan Papa'nın otoritesi altında bütün kilisenin görev, yetki ve sorumluluklarına katılırlar.¹⁵⁶ Onlar Kilisenin çobanları oldukları için onları dinleyen, Mesih'i dinlemiş olur, onları reddeden Mesih'i ve onun gönderdiği kişiyi reddetmiş olur.¹⁵⁷

Ruhbanlık sırrı, bu sırrı alanı silinmez bir tinsel mühürle damgalar. Bu mühür yinelenemez ve geçici olarak verilemez. Bu nedenle bu sırrı alan kişi geçerli

¹⁵⁴ Catechism, s. 368.

¹⁵⁵ Catechism, s. 371.

¹⁵⁶ Catechism, s. 372.

¹⁵⁷ Catechism, s. 210.

nedenlerle yükümlülüklerinden alıkonulduğunda tam anlamıyla yeniden laik olmaz, çünkü ruhbanlık sırrı ile verilen mührün her zaman için geçerli olduğu kabul edilir.¹⁵⁸

3. Papaz, Seçimi, Vasıfları ve Görevleri

Erken dönem Hıristiyan Kilisesi'nde papazlar, piskoposların yardımcıları olarak görev yapmış ve piskoposların bulunmadığı ortamda onların görevlerini yürütmüşlerdir. Ancak bölge kiliselerinin kurulması ile piskoposlar, bir takım yetkilerini papazlara devretmişlerdir. Bu durum papazların önem kazanmasını sağlamıştır. Papazların, İsa Mesih'i örnek alarak İncil'i bildirmek, vaaz vermek, denetimi altındaki cemaatin eğitimi ve ayinlerin yönetilmesi gibi hususlarda görev ve yetkileri bulunmaktadır.¹⁵⁹

Kilise öğretisine göre İsa Mesih, havarileri aracılığı ile kendi kutsama ve misyonuna katılan halefler yani piskoposlar edinmiştir. Piskoposlar da, Kilisenin çeşitli üyelerine değişik derecelerde bu yetkiyi vermişlerdir. Böylece piskoposların görevleri daha alt derecedeki papazlara iletilmiş ve onlar piskoposların yardımcıları olarak Mesih'in emanet ettiği görevin gerçekleştirilmesine yardımcı olmuşlardır.¹⁶⁰

Bekar olmak, ilahiyat eğitimi almak ve en az yirmi dört yaşında olmak gibi şartları taşıması gereken papazlar, piskoposlar tarafından seçilir ve atanır. Atama töreni her üç kademede de aynıdır. Burada da piskopos, adayın başına ellerini koyarak Kutsal Ruh'un inayetini isteyen özel kutsama duasını yapar. Tanrıyı temsil etmeye çağrılan papaz adayına sembolik olarak kutsal kase ile kutsal çanak verilir.¹⁶¹

¹⁵⁸ Catechism, s. 370.

¹⁵⁹ Bihlmeyer - Tuchle, s. 77.

¹⁶⁰ Catechism, s. 366.

¹⁶¹ Catholicism, s. 873, Catechism, s. 368.

Papazlar görevlerini ancak piskoposlara bağılı kaldıkları sürece ve onlarla işbirliği içinde yerine getirebilirler. Ruhbanlık sırrını almış papazlar, bu sır sayesinde İsa'nın havarilerine emanet ettiği misyonun evrensel boyutlarına dahil olurlar. Ruhbanlık sırrı ile aldıkları dinsel lütuf onları sınırlı ve dar bir misyon için değil de, dünyanın dört bir yanına kadar uzanan, nerede olursa olsun İncil'i bildirecek evrensel boyutlu bir misyon için hazırlar.¹⁶²

4. Diyakoz, Seçimi, Vasıfları ve Görevleri

Hiyerarşinin bir alt basamağında diyakozlar bulunur. Diyakozların da atanma töreni yukarıda anlatıldığı gibidir. Piskopos adayın başına ellerini koyarak şöyle dua eder: “Çok kutsal baba, bu yeni tapınağın (kilise) tasarlanıp gerçekleşmesi için ruhbanlıkta üç farklı derece kurdun, piskoposlar, papazlar ve diyakozlar, bunlar önceden Eski Ahit'te olduğu gibi her biri sana hizmet etmekle yükümlüdürler...”¹⁶³ Törende Mesih'in İncil'ini bildirme görevini almış olan diyakoza İncil verilir. Diyakozluk aşaması bu sırrı alanları herkesin hizmetkarı olan İsa Mesih'e benzettir.¹⁶⁴

Bu sınıf, piskopos ve papazların laik inanırlarla olan ilişkisini sağlamaktadır. Onlar İsa adına toplumun ihtiyaçları ile uğraşarak, kilise hayatında ibadet ve hizmetin birbirine bağlılığına örnek teşkil etmektedirler. Diyakozlar, kominyon dağıtır, cemaatin eğitilmesine yardımcı olur, evliliği kutsar, İncil'i bildirerek vaaz eder, cenaze törenleri yapar ve hayır işlerini yerine getirirler.¹⁶⁵

¹⁶² Catechism, s. 368.

¹⁶³ Catechism, s. 360.

¹⁶⁴ Catholicism, s. 874, Catechism, s. 361, 367.

¹⁶⁵ Catechism, s. 367.

II. Vatikan Konsili'nden sonra Katolik Kilisesi'nde diyakozluk kendine özgü mevkisiyle sürekli olarak önem kazanmaya başlamıştır. Bu süreçte diyakozlara zaman zaman vaftiz ya da evharistiya ayinini yönetme görevi de verilmiştir. Katolik Kilisesi'nde diyakozluk evli erkeklere de verilmektedir. Bu da kilise misyonunda zenginlik olarak ifade edilmiştir.¹⁶⁶

B. ORTODOKS KİLİSESİNDE RUHBAN TEŞKİLATI VE RUHBANLIK MAKAMLARI

Ortodoks Kilisesi, Katolik Kilisesi'nden farklı olarak eşitlik anlayışına dayalı kiliseler topluluğundan oluşmaktadır. Eşitler arasında İstanbul Kilisesi şeref önceliğine sahiptir; ancak bu ona diğer kiliselerin işlerine müdahale yetkisi vermemektedir. Bu bağlamda Ortodokslar, Katoliklerin iddia ettiği gibi papanın veya bir başka piskoposun yanılmazlığı iddiasını kabul etmemekte; yanılmazlığın hususi olarak piskoposluk makamına değil bütün kiliseye ait olduğunu belirtmektedirler. Bu hususla ilgili olarak Ortodoks Patriklerin 1848'de Papa Pius IX'a yazdıkları mektupta şu ibareler yer almaktadır: “Bizim aramızda ne patrikler ne de konsiller yeni öğretiyi koyabilir, dinin koruyucusu Kilisenin bedeninin ta kendisidir.”¹⁶⁷ İnanç ve ibadet konusunda bazı şeyleri paylaşmakla birlikte yönetim olarak bağımsız bir yapı sergileyen Ortodoks Kiliseleri içerisinde dördü tarihi patriklik merkezi olmak üzere on beş otosefal (bağımsız) kilise ile çeşitli kaynaklarda sayıları iki ila beş arasında gösterilen otonom (özerk) kilise yer almaktadır. İstanbul, İskenderiye, Antakya ve Kudüs tarihi patriklik konumunda olan otosefal kiliselerdir. Diğer

¹⁶⁶ Catechism, s. 366.

¹⁶⁷ Timothy Ware, The Orthodox Church, 1964, s. 298.

otosefal kiliseler, Kıbrıs, Rusya, Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan, Romanya, Polonya, Arnavutluk, Gürcistan, Çekoslovakya ve otosefal mı yoksa otonom mu olduğu tartışmalı Sina Dağı Kilisesi'dir. Sina Dağı Kilisesi otosefal kabul edildiği takdirde otonom kiliseler, Finlandiya, Estonya, Japonya ve Çin kiliselerinden oluşmaktadır.¹⁶⁸

Günümüzde Ortodoks kiliseleri içerisinde temel din adamları hiyerarşisi şu şekildedir. Patrik, piskopos, papaz, diyakoz. Aynı zamanda diyakoz yardımcıları (subdeacon) ve okuyucular (lector) da kilise hizmetlilerinden sayılmaktadırlar. Görev ve sorumlulukları Katolik Kilisesindeki ile aynı olan Ortodoks din adamları iki gruba ayrılır; evli din adamlarının oluşturduğu “beyazlar” ve bekar din adamlarının oluşturduğu “siyahlar” grubu. Piskopos olacak rahibin siyahlar grubundan seçilmesi zorunludur. Atanacak olanlar atamadan önce hangi gruba katılmak istedikleri konusunda karar vermelidirler, çünkü büyük rütbelere atananların hiçbir şekilde evlenemeyeceği konusunda kesin bir kural bulunmaktadır. Dolayısıyla evlenmek isteyenlerin diyakoz olarak atanmadan önce bunu gerçekleştirmeleri gerekir.¹⁶⁹ Evli din adamı ise başpapazlık makamından daha öteye geçemez. Bu nedenle kariyerinin başlangıcında aday, evlenip yerel cemaat hizmetinde kalmalı mı yoksa manastır hayatı sözü verip daha sonraki bir dönemde piskopos olma ihtimalini elde bulundurmalı mı buna karar vermelidir.¹⁷⁰

¹⁶⁸ Katar, s. 119.

¹⁶⁹ Ware, s. 298.

¹⁷⁰ R.M. French, The Eastern Orthodox Church, London 1951, s. 157.

1. Patrik, Seçimi, Vasıfları ve Görevleri

Patrik, Kilisenin başında bulunan en yüksek rütbeli piskoposa verilen unvandır. Patriğin başpiskopos ya da piskopos atama, doktrin konularını görüşmek üzere büyük ya da küçük sinod¹⁷¹ toplama yetkisi vardır. Her patriğin yetkisi sadece kendi bölgesi içerisinde sınırlıdır. Bu bakımdan her ülkenin Ortodoks kilisesi kendi sinodunu kendi seçer ve kendi dini liderlerince idare edilir.¹⁷²

Patrik seçimi hususunda kiliseler arasında çeşitli farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin İskenderiye Kilisesi'nde tüm halk seçime katılır. Kutsal sinod üyeleri, toplum konseyi ve halkın ileri gelenleri üç aday üzerinde anlaşır. Adayların, ömür boyu bekar yaşamış keşiş olmaları, ebeveynlerinin ilk evliliklerinden çocukları olmaları ve en az elli yaşında olmaları şarttır. Kura ile yapılan son seçimden önce kilisede üç gün boyunca dua edilir ve üçüncü gün arifesinde büyük bir ayin düzenlenir. Adayların adları ile birlikte “iyi çoban İsa Mesih” yazılı parşömen mühürlü bir zarfa konur. Ardından sekiz yaşlarında bir çocuk adaylardan birinin adını seçer. Eğer “iyi çoban İsa Mesih” ibaresinin yazılı olduğu parşömen çıkarsa adaylardan hiçbiri kutsal göreve layık değil demektir ve tüm süreç yeniden başlar. Bu yöntemin amacı seçimde, cemaati kişisel sorumluluktan uzaklaştırarak patriği Tanrı'nın inayetiyle seçmek ve onun yalnız Tanrı'ya karşı sorumlu olmasını sağlamaktır.¹⁷³ Diğer bir tarihi patriklik Antakya Kilisesi'nde ise patrik, tüm piskoposlardan oluşan bir sinod tarafından, halk önderlerine de danışılarak seçilir. Bu Kilisede de patrik, bekar manastır keşişleri arasından seçilmektedir. Seçim

¹⁷¹ Kilise temsilcilerinin dini sorunları tartışıp görüşmek ve karara bağlamak üzere toplandığı meclis (Aziz S. Atiya, Doğu Hristiyanlığı Tarihi, Çev. Nurettin Hiçyılmaz, İstanbul 2005, s. 145).

¹⁷² Atiya, s. 145.

¹⁷³ Atiya, s. 146.

metodunda bir takım farklılıklar olsa da tüm kiliselerdeki ortak nokta adayın bekar ruhbanlar arasından seçilmesidir.

Patrik dışında, metropolit ve başpiskopos (archbishop) unvanları da kendi kendilerini idare eden bazı Kiliselerin başındakileri ifade etmek için kullanılabilmektedir. Bununla birlikte bu unvanları taşıyanlar bir Patriğin altında eyaletlerin ya da diyozeler grubunun başı konumunda da olabilirler.¹⁷⁴

2. Piskopos, Seçimi, Vasıfları ve Görevleri

Piskopos, diyozeler adı verilen bölgenin dini işlerinden ve idaresinden sorumlu din adamıdır. Katolik Kilisesi'nde olduğu gibi Ortodoks Kilisesi'nde de piskoposların havarilerin halefleri olduğu kabul edilir.

Ortodoks Kilisesinde büyük rütbelere (piskopos, rahip ve diyakoz) tayin ve takdis daima liturji esnasında gerçekleştirilir ve tek liturjide bir piskopos, bir rahip ve bir diyakozdan başkasının atanmasına müsaade edilmez. Katolik Kilisesinde olduğu gibi Ortodoks Kilisesinde de sadece piskoposların atama yetkisi vardır. Yeni bir piskoposun kutsanması üç veya en azından iki piskopos tarafından yapılmalıdır.¹⁷⁵

Piskoposlar, keşiş din adamları arasından seçilir, bununla birlikte keşişlik yemini yapması halinde dul bir kişi de piskopos yapılabilir.¹⁷⁶ Atama merasimi, piskoposun ellerini ruhbanlık sırrını alacak adayın başına koyarak kutsama duası yapması şeklinde gerçekleştirilir. Bir Ortodoks piskoposu seçiminde ve kutsanmasında idare etme, öğretme ve sakramentleri icra etme gücü ile donatılır. Piskopos, kendisinin sorumluluğuna tevdi edilmiş cemaate rehberlik etmek ve

¹⁷⁴ Margaret Doak, The Orthodox Church, G. Britain 1978, s.45.

¹⁷⁵ Ware, s. 297.

¹⁷⁶ Ware, s. 298.

yönetmek için Tanrı tarafından tayin edilir. Bir piskopos, inancın bir öğreticisi olarak hareket etmesi sebebiyle kutsanmasında, Kutsal Ruh'tan özel bir ihsan veya karizma alır. Piskopos öğretim vazifesini özellikle evharistiya'da insanlara vaaz ederken icra eder. Kilisenin diğer üyeleri de vaazlarında piskoposun temsilcileri olarak hareket ederler.¹⁷⁷ Piskoposun yetkisi temelde kilisenin yetkisidir. Ancak piskoposun ayrıcalıkları ne kadar büyük olsa da o, kilise üzerine kurulan birisi değil; kilise içerisinde bir görevi yerine getirendir. Piskopos ve halk organik bir şekilde birleşir ve birbirinden ayrı düşünülemez. Piskopos ile cemaati arasındaki ilişki, karşılıklı bir ilişkidir. Piskopos, inancın tanrısal atanmış öğretmenidir. Bütün insanlar hakikate sahiptir, fakat onu ilan etmek piskoposun özel görevidir.

3. Papaz, Seçimi, Vasıfları ve Görevleri

Papazlar, kilise ayinlerinden ve kendi yerel bölgelerindeki (parish) Ortodoks Hristiyanlardan sorumlu olan din adamlarıdır. Yerel kilise papazı sallanan cübbesi ve kesilmemiş saçları ile diğer insanlardan farklıdır ve farklı görülür. O, kendisi ve cemaati ile günlük dünyanın maddi unsurları içerisinde yaşıyorken bile aslında içinde yaşadıkları görülmeyen manevi dünyanın hatırlatıcısıdır.¹⁷⁸

Bütün Ortodoks dünyasında yerel kilise papazları evli olmaları gereken kimselerdir. Ancak onlar papaz olarak atanmadan önce evlenmiş olmalıdırlar. Çünkü rahip olarak kutsanıp atandıktan sonra evlilik yasaktır. Yerel bir papaz dul kalırsa pratikte bu kişi için yerel kiliseyi bırakarak bir manastıra inzivaya çekilmekten fazla

¹⁷⁷ Ware, s. 253.

¹⁷⁸ French, s. 157.

yapacak bir şey de yoktur. Ancak bu teori ölçsüz şekilde dayatılmaz, hatta onun, çocuklarına bakması için bir kadını yanına almasına bile müsaade edildiği de olur.

Papaz tayin ve takdisi de diğer kademelerde olduğu gibi liturji sırasında gerçekleştirilir ve merasimde uygulanan prosedür diğer kademelerle aynıdır. Piskopos, adayın başına ellerini koyarak Kutsal Ruh'un inayetini isteyen özel kutsama duasını yapar.

Papazların, kilise hizmetlerini planlamak ve yönetmek, denetimi altındaki cemaati eğitmek, cemaate dini konuları öğretmek, vaaz vermek, sakramentleri icra etmek, evlilik ve cenaze gibi merasimleri gerçekleştirmek, gençlerin dini eğitimi ile ilgilenmek, hasta, evsiz vb. durumda olanlara manevi yardım sağlamak, kilise kayıtlarını tutmak ve yeni kiliseler kurulmasını sağlamak gibi vazifeleri vardır. Öteki dünyanın açık bir biçimde kendini izhar ettiği hususlardan olan ibadet ve sakramentlerin gerçekleştirilmesi için her Hristiyan'ın bir papaza ihtiyacı bulunmaktadır.¹⁷⁹

4. Diyakoz, Seçimi, Vasıfları ve Görevleri

Hiyerarşinin bir alt basamağında diyakozluk yer almaktadır. Diyakozun atanma merasimi de yukarıda ifade edilen şekildedir. Piskoposun, adayın başına elini koyarak kutsama duasını yapmasıyla atama gerçekleşir. Doğuda diyakozluk sadece papazlığa yönelik ve bir yıl kadar sonra sona ermesi beklenen bir basamak değildir. Tamamlanmamış bir çeşit papazlık olarak görülmesiyle birlikte Yunan ve Rus diyakozları bütün hayatları boyunca diyakoz statüsünde kalabilir ve çoğu zaman da

¹⁷⁹ French, s. 157.

böyle olur. Diyakozun kendi spesifik fonksiyonuyla oldukça iyi tanımlanmış bir statüsü vardır. Litürjide diyakozun, özellikle Litanilerin (mukabeleyle okunan dualar) tegannisi ve İncillerin okunması gibi belirlenmiş rolleri vardır. Bu nedenle diyakozun vasıflarından birisi güzel bir sese sahip olmaktır. ‘Baba Diyakoz’ yerel papazın gördüğü sevgi ve saygının aynısını görür.

Ortodoks Kilisesinde, diyakozların atanması, batılı mezheplerdekinden daha belirgindir. II. Vatikan’dan önce Roma Katolikliğinde diyakozluk, rahipliğe giden yolda sadece bir başlangıç noktası hâline gelmiştir. Fakat Ortodokslukta bu, belirgin bir makam olarak kalmaya devam etmiştir; öyle ki birçok diyakozun rahipliğe geçmeye niyeti bile olmamıştır. Günümüzde Batıda diyakozun Yüksek Mass ayinindeki rolü, genellikle bir rahip tarafından icra edilir. Fakat Ortodoks Liturjisinde diyakozla ilgili görevleri gerçek bir diyakozdan başkası icra edemez.¹⁸⁰

C. PROTESTAN KİLİSESİNDE RUHBANLIK

Luther’in teolojisindeki ruhbanlık ve ruhban sınıfı ile ilgili kavramlar, onun imanla günahlardan arınılması şeklindeki temel İncil anlayışıyla doğrudan bağlantılıdır. Bu nedenle öncelikle onun bu konudaki görüşlerine değinmek faydalı olacaktır. Luther’e göre gûnahtan arınmak imanla olur. İman ise Tanrının kutsal kitabını öğrenmek ve onaylamakla gerçekleşir. Bu çerçevede O, iman başlangıçta ruh içersine ekilip serpilmesi için kendi başına bırakılan bir durum olmadığını düşünür. Ona göre iman sürekli mevcudiyeti, İncil’in sürekli olarak bildirilmesine bağlıdır. Dolayısıyla Hıristiyan toplumun en önemli görevi haline gelen bu bildiri

¹⁸⁰ Ware, s. 299.

herhangi bir zaman veya mekandaki Kilise varlığının ilk işareti demektir. Bu, Kilisenin İncili kontrol ettiği anlamına gelmez. Kiliseyi, İncil vücuda getirir, Kilise İncili vücuda getirmez. Kilisenin yaşantısı İncilin içersindedir. Kilise, doğumunu, beslenmesini, korunmasını ve kudretini Tanrının Kitabına borçlu olduğundan, İncilsiz olamayacağı aşikardır; şayet İncilsiz kalırsa, Kilise artık Kilise değildir. Yine Kilise, doğumunu iman yoluyla İncil’e borçludur ve aynı İncil’le beslenir ve korunur. Yani Kilise, Tanrının vaatleriyle vücuda geldiğinden Tanrının Kitabı, kıyas götürmez biçimde Kiliseden daha yücedir.¹⁸¹

Luther’in bu görüşlerini ifade ettikten sonra İncil ile ruhbanlık arasındaki bağa gelecek olursak; Luther’e göre, yukarıda ifade edildiği gibi Hristiyan toplumunun en önemli görevi kabul edilen İncilin bildirisi -ki Kilise onunla yaşar- bir bütün olarak Kiliseye ve bireysel olarak her üyeye aittir. Luther’in, vaftiz veya iman hakkıyla tüm Hristiyanların birer rahip olduklarını savunmasıyla kısmen kastettiği şey budur. Ona göre Yeni Ahit’te sadece bir rahip –İsa- vardır. Bu konuda Luther’in şöyle dediği nakledilmektedir: “Onun rahipliği günümüz kilisesinin rahipliği gibi giysilerin, jestlerin dış ihtişamından ibaret olmayıp, ancak ruhsal şeylerden ibarettir ki bunların aracılığıyla o, göze görünür olmayan cennetteki makamı yüzünden, bizim için Tanrıyla konuşur... Ve kendi Ruhunun canlı öğretileriyle ruhlarımız içersinde bizi eğitir. Rahiplerin dualarında ve vaazlarında görünür şekilde tasvir edildiği gibi bu iki şey bir rahibin uygun görevleridir.”¹⁸² Luther’e göre İsa ile vaftiz ve iman yoluyla birleşen herkes bu rahipliğe katılır. Bir diğer deyişle İncil’i bildirme görevi her Hristiyan’a verilir. Çünkü iman onu İsa ve Yeni Ahit ile birleştirerek tek bir birey haline getirmiştir. Onun, bu durumu şöyle

¹⁸¹ B. A. Gerrish, “Priesthood and Ministry in the Theology of Luther”, Church History, Vol. 34, No: 4, Dec. 1965, s. 409.

¹⁸² Gerrish, s. 410.

ifade ettiği belirtilmektedir: “Hepimiz eşit şekilde rahipleriz, yani İncil’de ve herhangi bir ayinde aynı kudrete sahibiz, hepimizin vaaz verme hakkı ve kudreti var. Çünkü Tanrının Kutsal Kitabını vaaz etmekle ilgili sadece bir görev var ve bu görev tüm Hristiyanlar için müşterektir.”¹⁸³ Yani Luther’e göre vaftiz olmak bir Hristiyan’ın Kilise görevlisi olmasa da rahip misyonu taşıması için yeterli görülür. Luther, “vaftiz suyundan çıkan herkesin Tanrı’ya adanmış bir rahip, papaz ve papa olduğuyla öğünebileceğini” ifade etmektedir.¹⁸⁴ Fakat evrensel din adamlığı, vaftiz olan herkesin Söz ve sakramentlerin vekilliğı görevini üzerine aldığı anlamına da gelmez. Lutheran teolojide “bütün inananların din adamlığı” ile beraber “atanmış rahiplik” uygulaması günümüze kadar gelen bir kilise düzenlemesidir. Bu konu ile ilgili olarak Luther, *Konseylere Üzerine* adlı çalışmasında şu ifadeleri kullandığı belirtilmektedir: “Tüm grup rahiplik görevini yapamaz. Bu görevi içlerinden sadece birisi tarafından yapılmasına izin vermeleri gerekir. Aksi takdirde herkes konuşmak istese ne olur biliyor musunuz? Öyleyse, düzenin dirliğı hatırına hizmet oradadır. Cemaat toplandığında herkes rahiplik yapmak istese kaos hakim olurdu. Pazara giden ev kadınlarının gevezelik etmelerine benzerdi. Hiçbirisi dinlemek istemez aksine hepsi konuşmak isterdi. Kurbağalar korusu gibi gürültü olurdu. Benzer şekilde hepsi vaftizlik yapmak istese zavallı bebek boğulurdu.”¹⁸⁵ Bununla birlikte atanmış rahipler, Katolik Kilisesi’nde olduğu gibi kilise anlamındaki idari kurum tarafından rahibin özel olarak tahsis edilmesi şeklinde değıl, görünmeyen kiliseyi oluşturarak evrensel rahiplik niteliğı taşıyanlar tarafından temsilci olarak seçilen ve onlar adına davranan kişilerdir.¹⁸⁶ Protestan rahibi seçim ile göreve gelir ve bu seçim işi uygun

¹⁸³ Gerrish, s. 410.

¹⁸⁴ Bunun için bkz. Olgun, s. 200.

¹⁸⁵ Gerrish, s. 412.

¹⁸⁶ Olgun, s. 200-201.

bir tarzda Hristiyan cemaate aittir. Bu bağlamda piskoposla yapılan kutsama, tüm cemaatin şahsında kalabalık içersinden birini seçmek gibidir. Hepsinin ona benzer kudreti vardır ve diğerleri için bu aynı gücü uygulaması bakımından onu görevlendirmişlerdir. Gerrish'e göre, Luther bunu şu misalle açıklamaya çalışmaktadır: "Hepsinin bir kralın evlatları olan on kardeşin mirasçıları olarak miras işlerini yönetmesi için içlerinden birisini seçmeleri gibidir. Veya yine ıssız bir adada tutsak alınarak tutuklanan sıradan Hristiyanların oluşturduğu küçük bir grubun ortak rızayla içlerinden birisini seçmeleri ve onu hizmetle ilgili işlerden sorumlu tutmaları gibidir. O zaman bu şahıs gerçekten bir rahiptir yani tahmin edileceği gibi bir papaz veya dini görevlidir."¹⁸⁷

Rahiplik fonksiyonlarının sürekli ve kamusal uygulanışı için cemaatin bir üyesinin diğer geride kalanlardan ayrı durmasını sağlayan hareket atama törenidir. Luther için atama nerdeyse çağrıyla eş anlamlıdır. Çağrı, Kiliseden gelmek zorundadır. Atamanın – özellikle el sürme – bir tür özel karizma veya yüce lütuf bahşedip bahşetmediği sorusuna Luther tarafından verilen yanıt hayır olmuştur. Onun düşünce tarzı içersinde her şey çağrı fikrine odaklaşır ve atamadan özel bir ödül olarak bahsetmek merkezi yanlış yere taşımaktır. Luther'in düşüncesine göre atama sadece çağrının kamusal onayıdır ve çağrı işlevinde alınan şey ise özel bir lütuf veya yetki ödülü değil, görevdir. Bu çerçevede atama herhangi bir değişmez özelliği de iletmez. Göreve atanmış olan papaz hizmete ait fonksiyonlarını ihmal ederse makamını yitirir ve onu oradan uzaklaştırmak cemaatin görevidir. Profesyonel bir rahibin atanması cemaatin rahiplik haklarının seçilmiş temsilcilerine bırakılmış olduğu anlamına gelemez. Bu uygulama sadece ayrıcalık olmayıp bir zorunluluktur.

¹⁸⁷ Gerrish, s. 411 - 414.

Hizmet ve ruhbanlık, Kilise ortamında İncil'in tamamlayıcı araçları, Tanrının işleyiş tarzının bağımsız ve farklı yollarıdır. İncil her zaman rahibin üzerinde durmaktadır ve rahip onunla yargılanabilir. Bu yüzden, Luther, Kilisede “ardışıklıktan” bahsetse de bu durum onun düşüncesi içerisinde atamanın inayetiyle değil de, dilediği zaman ve mekanda İncil'in rahiplerini yücelten Tanrının iradesiyle garanti altına alınmaktadır.¹⁸⁸

Lutheran teolojide, İncil bildirisi birden fazla şekildedir. Bundan dolayı, duruma göre çeşitli rahip fonksiyonlarından bahsedebilir. *Kilise Rahiplerinin Atanması Üzerine* adlı bilimsel incelemede Luther, Hristiyan dünyasındaki genel rahiplik görevlerini şöyle sıralar: “Eğitim veya vaaz, vaftiz, evharistiya ayininin idaresi veya kutsanması, günahların bağlanması ve çözülmesi, aracılık (şefaet), kurban etme ve doktrinlerin yargılanması”. Onun kabul ettiği ilk ve en önemli fonksiyon ise Tanrı Kitabının öğretilmesidir. Bu durumu şöyle izah eder: “Çünkü, İncil’le öğretmekte, İncil’le kutsamakta, İncil’le vaftiz etmekte, İncil’le kurban etmekte ve her şeyi İncil’le yargılamaktayız. Ve yine tüm diğer fonksiyonların temeli İncil’in vaaz edilmesi fonksiyonudur.”¹⁸⁹

Luther’e göre Katolik Kilisesi ruhbanlığı iki nedenle yanlıştır. İlk olarak, Roma Kilisesi, rahiplik görevlerini İsa’nın bedeni içerisindeki belli bir sınıf için ayrıcalık haline getirmektedir. Buna karşı Luther, insanoğlunun gözünde var olan birçok eşitsizliklere (fiziksel, entelektüel, sosyal) rağmen, tüm Hristiyanların ruhsal eşitliği fikrini açığa vurmaktadır. Onun bilimsel incelemelerinin tekrarlanan teması: “Vaftiz, hakikat ve iman, yalnız başına bunlar bizim maneviyatımızı güçlendirerek bir Hristiyan halk haline getirir. Vaftiz yoluyla, hepimiz takdis edilmiş rahipler

¹⁸⁸ Gerrish, s. 417-418.

¹⁸⁹ Bunun için bkz. Gerrish, s. 414.

oluyoruz. Rahip, ruhban sınıfı üyesi, “din adamı” gibi sözcükler diğer tüm Hristiyanlardan şimdi rahipler (kötü kullanımla) dediğimiz pek az kişiye transfer edildiğinde haksızlık ediliyor.” şeklindedir.¹⁹⁰

İkinci eleştirisi, Roma’ya göre rahiplere özgü fonksiyonların İncil’in bildirisine değil de, sakramentlerin yöneticisi olmaya odaklı olmasıdır. Ona göre Roma rahipliği ve Protestan rahipliği tamamıyla iki farklı şeydir. Kilise tarafından - bunun için çağrıldığı iddia edilse de- İncili vaaz etmeyenler kesinlikle rahip değildir. Sadece dini törenler için belirlenmiş saatlerde okuma yapması ve kitlelere adak sunması emredilenler papalığın rahipleridir, Hristiyan rahipler değildirler. Roma’ya göre bir rahibi rahip yapan şey ayininde bahşedilen unsurları kutsama ve günahların bağışlanmasını telaffuz etme kudretidir. Öte yandan Luther için ruhbanlık fonksiyonları aslen İncilin aracılığı ve bildirisidir.¹⁹¹

Bu anlayışla Protestanlar din adamlarının kutsiyetine ve onların af yetkisine inanmamaktadır. Onlara göre yeni Ahit’te birtakım görevlerden bahsediliyorsa da tarihi şartların gerektirdiği durumlara göre bu görevlileri değiştirme imkanı her zaman vardır. Dini konularda Hristiyanlık hakkında bilgi sahibi herkesin değerlendirme yapabileceği kabul edilmektedir. Bununla birlikte Calvinciler, İsveç Lutherliliği ve Anglikan Kilisesi gibi bir kısım Protestan Kiliselerinde herhangi bir kutsiyet atfedilmeden geleneksel din görevlileri anlayışının uygulandığı görülmektedir.

¹⁹⁰ Gerrish, s. 411.

¹⁹¹ Gerrish, s. 412.

D. KATOLİK ORTODOKS VE PROTESTAN KİLİSELERİNDE SAKRAMENTLERİN İCRASINDA RUHBAN SINIFININ ROLÜ

Hristiyanlıkta ruhban sınıfının kendi otoritesiyle değil, İsa Mesih adına konuşarak hareket ettiği kabul edilmektedir. Bu nedenle İsa, temsilcisi olan Kiliseyi hatadan korumakta, onu tek ve evrensel kurtuluş yolu olarak sunmaktadır. Bu çerçevede ruhban sınıfının dini yaşamın icra ve ifasında, Hristiyan ahlakının öğretilmesi ve uygulamasında önemli görevleri bulunmaktadır. Örneğin bu sınıfın en temel görevi İsa'nın buyruğu gereğince Tanrı'nın İncil'ini tüm insanlara bildirmektir. Nitekim Yeni Ahit'te: "Ve onlara dedi Bütün dünyaya gidin, İncili bütün hilkate vaaz edin. İman edip vaftiz olanlar kurtulacaktır; fakat iman etmeyen mahkum olacaktır."¹⁹² denilmektedir.

Ruhbanların en önemli sorumluluklarından biri de sakramentleri yönetmektir. Sakrament "Hristiyanların, kendi kurtuluşları için İsa'nın acı çekişi, ölümü ve dirilişini ifade eden paskalya sırrına iştirak etmek amacıyla onun tarafından kurulan bir alamet" olarak tarif edilir.¹⁹³ Hristiyan ilahiyatında sakramentler Kilise liturjisi içinde odak noktasını teşkil etmektedir. Bu çerçevede sakramentler Mesih'in işleri, Kutsal Ruh'un faaliyetlerinin birer açıklaması, Hristiyan hayatının kaynağı, Tanrı'nın etkili bir armağanı olarak görülmektedir. İmanın alametleri olan sakramentler, Mesih'in acı çekişi olan inayetin temelini ifade etmektedir. Sakramentler Kilisenin alametleridir. Kilise sakramentler vasıtasıyla gerçek ifadesini bulur. Samimi bir Hristiyan olarak yaşamaya çalışan bir kimsenin hayatı her an bir

¹⁹² Matta, 28/19-20; Markos, 16/15-16.

¹⁹³ Ali Erbaş, Hristiyanlıkta İbadet, İstanbul 2003, s. 77.

sakramentle iç içedir.¹⁹⁴ İşte Kilise hayatının merkezi olarak böyle bir önemi haiz olan sakramentlerin icrasında Katolik ve Ortodoks Kilisesinde ayinlerin düzenlenip yürütülmesinin bütünüyle kilise ve rahiplerin kontrolünde olması ve kilise tarafından atanmış rahibin ayinlerin kutsallaşmasında tek yetkin konumda bulunması, Katolik ve Ortodoks rahipler ile sakramentler arasında sıkı bir bağ meydana getirmiştir. Diğer taraftan Protestanlıkta ise sakramentler, rahiplik gibi mesleki yükümlülük açısından değil, Tanrı'nın insanlara yönelik isteğinin işareti olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla bu kutsal niteliğiyle sakramentlerin, onları icra eden rahipler kontrolünde olduğu ve rahipler aracılığıyla Tanrı'ya ulaşılabilceği görüşü reddedilmektedir. Protestanlıkta, sakramentleri ruhban sınıfının şekillendirmesine yönelik eleştiriler sonuçta kurtuluş için vaftiz ve evharistiya sakramentlerinin yeterli olduğu düşüncesi ile tamamlanmaktadır.¹⁹⁵

Katolik ve Ortodokslara göre ise yedi tane sakrament bulunmaktadır. Ruhban sınıfının inisiyatifinde olan bu sakramentler vaftiz, evharistiya, konfirmasyon, tövbe, rahip takdisi, evlilik ve hastaların yağlanmasıdır.

Vaftiz; Hristiyanlıkta İsa'nın dinine katılmanın hukuki ve mukaddes bir göstergesi olan vaftiz işlemini papazlar gerçekleştirmektedir. Vaftiz Hristiyan yaşamının temelini oluşturur. Kutsal Ruh'daki yaşama giriş ve öteki sırlara ulaşmayı sağlayan kapıdır. İnanırlar, vaftizle günahattan kurtulmuş, ikinci kez Tanrı'nın evlatları olarak doğmuş, Mesih'in bir üyesi olarak Kiliseye katılmış olurlar.¹⁹⁶ Yunanca “suya daldırmak” anlamına gelen vaftiz katekümenin (Hristiyanlığa girmeye hazırlanan kimse) “Mesih'in ölümünde gömülmesini, Onunla birlikte dirilerek yani bir yaratık

¹⁹⁴ Erbaş, s. 78-80.

¹⁹⁵ Olgun, s. 203-206.

¹⁹⁶ Cathecism, s. 293.

olarak ortaya çıkmasını” simgeler.¹⁹⁷ Kendisi Yahya tarafından vaftiz olunan İsa,¹⁹⁸ dirildikten sonra bu görevi havarilerine vermiş: “Gidin bütün milletleri şakirt edinin. Onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına vaftiz edin”¹⁹⁹ demiştir. Havariler ve yardımcıları İsa’ya inanan herkesi vaftiz etmişlerdir.²⁰⁰ Günümüzde vaftiz töreni onların halefleri olan piskopos ve papazlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu vazifeyi Roma Kilisesinde diyakoz da yapabilmektedir.²⁰¹

Evharistiya; Yine Hıristiyanlığın hemen bütün mezheplerinde ruhban sınıfının en önemli işlerinden biri de evharistiya ayinini idare etmektir. “Tanrı’ya şükür duasında bulunma” manasına gelen evharistiya Mesih’in havarilerle birlikte yediği son yemeğin hatırasına icra edilmektedir. İsa son akşam yemeğinde ekmeği bölerek kendi bedeni, şarabı da kendi kanı ifadesiyle havarilere sunmuştur: İncil’de bu olay şöyle nakledilmektedir: “Onlar yemek yerlerken İsa ekmek aldı, şükran duası edip parçaladı ve şakirtlere vererek şöyle dedi: ‘alın yeyin bu benim bedenimdir’. Ve bir kase alıp şükretti, ve onlara vererek şöyle dedi: bundan hepiniz için, çünkü bu benim kanım, günahların bağışlanması için birçokları uğrunda dökülen kanın ahdidir.”²⁰² Katolik Kilisesi’nde Ortodokslardan farklı olarak bu ayinde ekmeğe maya katılmaz ve bu ayinde Kutsal Ruh’un inayeti ile rahibin kutsama töreninden sonra ekmek ve şarabın İsa’nın etine ve kanına döndüğüne inanılır. Yine Katolik Kilisesi’nde bu ayin her gün icra edilirken Ortodoks Kilisesinde haftada bir gün Pazar günleri yapılmaktadır.²⁰³

¹⁹⁷ II. Korintoslulara, 5/17.

¹⁹⁸ Matta, 3/13.

¹⁹⁹ Matta, 28/19-20.

²⁰⁰ Resullerin İşleri, 2/41; 8/12-13.

²⁰¹ Cathecism, s. 300.

²⁰² Matta, 26/26-29; Markos, 16/22-25; Luka, 22/15-20; Yuhanna, 6/13-17.

²⁰³ Erbaş, s. 161; Katar, s. 109; 118.

Ruhban sınıfı temel gücünü bu ayinden almaktadır. Çünkü bu ayini yalnızca rahipler yönetebilir. Ruhbanlar bu ayinde Mesih'in yerini alıp onun gizini ilan etmekte, evharistiya kurbanını Tanrı'ya sunduklarında tüm kilise adına hareket etmektedirler.²⁰⁴

Konfirmasyon; Doğrulama, onaylama manasına gelen konfirmasyon, vaftizle Hristiyan olanlara Kutsal Ruh'un inayetinin verilmesidir. Bu sakramenti Ortodoks Kilisesi bebeklerin vaftizinden hemen sonra uygularken, Katolikler 7-14 yaşları arasında uygulamaktadırlar. Bu sakrament daha önce vaftiz olmuş kimselerin bu imanlarında sabit olduklarını teyit etmeleri ve onların bu imanlarının ruhban tarafından onaylanması demektir. Bu sakramentin icrası sırasında adaylar, vaftizleri sırasında din adına verdikleri sözleri yeniler. Rahip, piskopos tarafından kutsanan yağlı kişinin kaşları, gözleri, burnu, ağzı ve kulaklarına sürer.²⁰⁵

Tövbe; Kişinin işlediği günah veya hatasını kilisede itiraf etmesi ve rahibin de Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına söz konusu günah veya hatayı bağışlaması sakramentidir. Ruhban sınıfına verilmiş en önemli yetkilerden biri de günahları bağışlama yetkisidir. Hristiyan inancına göre İsa çarmıhta ölüp dirildikten sonra havarilerine Kutsal Ruh'u verirken günahları bağışlama yetkisini de vermiş ve: "Ruhul Kudüs'ü alın. Kimin günahlarını bağışlarsanız bağışlanmış olacak; kiminkini alıyorsanız alıkonmuş olacak"²⁰⁶ demiştir. İsa'nın havarilerine verdiği bu yetkiyi, günümüzde de halefleri olan ruhban teşkilatı sürdürmektedir. Kilise İsa adına günahları bağışlama yetkisine sahiptir ve bu yetkiyi piskopos ve papazları aracılığıyla tövbe sırasında uygulamaktadır.

²⁰⁴ R. G. Parsons, "Sacraments (Christian)", Encyclopedia of Religion and Ethics, Ed. by James Hastings, New York 1951, Vol X, s. 903.

²⁰⁵ Parsons, ERE, X/903.

²⁰⁶ Yuhanna, 20/22-23.

Evlilik; bu gizem kadın ve erkeğin karşılıklı rızasına dayanır. Ancak bu rızalarını bir rahip huzurunda onaylamadıkça bu kilise tarafından gerçek bir evlilik olarak kabul edilmez.

Hastaların Yağlanması; İsa'nın kendisi tarafından tesis edildiği düşünülen bir sakramenttir. Rahibin hastaya bu ayinin faydalarını içeren bir dua eşliğinde kutsanmış saf yağı sürmesiyle gerçekleşir.²⁰⁷

Rahip Takdisi; din adamlarının rahip olarak atanması törenidir. Atama, otoritesini havarilerden beri kırılmaz bir silsile ile devam eden bağdan alan piskoposlarca yapılır. Bu ayinin özü piskoposun elini adayın üzerine koyarak, Kutsal Ruh'un inayeti ile bu ayinin fonksiyonlarını belirten bir dua eşliğinde ruhbanlık sırrını adaya vermesidir. Atanacak piskopos, seçimi eyalet piskoposu tarafından onaylandıktan sonra, en azından üç diğer piskopos tarafından atanmalıdır. Piskoposluk kilisenin varlığı için zorunlu görülür. Piskopos olmadan Kilise yönetilemez. Yalnızca piskopos rahipleri atayabilir ve chrism yağını kutsayabilir. Rahip ise ruhbanlık sırrı dışında tüm sakramentleri yönetebilir. En temel fonksiyonu ise evharistiya ayinini yönetmektir. Atama ile Tanrı'nın inayeti ve otoritesiyle Kilise fonksiyonlarını yapma yetkisi verilir.²⁰⁸

E. KATOLİK ORTODOKS VE PROTESTAN KİLİSELERİNDE RUHBAN SINIFININ KIYAFETLERİ

Erken dönem Kilisede, ibadet görevlerinde ruhban sınıfı ve cemaat Roma dünyasında makbul olan günlük temiz giysiler giyiyorlardı. Ruhban sınıfı üyeleri,

²⁰⁷ Parsons, ERE, X/903.

²⁰⁸ Parsons, ERE, X/903.

“resmi giysilerini” günlük giysi olarak kullanmamaları konusunda Papa I. Stephen zamanında ikaz edilmişlerdir.

Üçüncü asrın ortalarına kadar belli ayinsel giysilerin olup olmadığına dair bilim adamlarının farklı yorumları olmuştur. Bu dönem ile ilgili olarak şu olay aktarılmaktadır: “Gaul piskoposları, yeni ayinsel giysileri kullanmaya başladıklarında, Papa I. Celestine’den şu şekilde azar işitmişlerdir: ‘Biz piskoposlar, giysilerimizle değil, ilim, irfanımızla; elbiselerimizle değil, yaşantılarımızla; şıklıkla değil kalp temizliğiyle diğer insanlardan farklılaşmalıyız.’ Ona göre içsel iyilik ve dış sadelik, sıradan insanların giyim tarzını da nitelemektedir. Nitekim dağdaki vaazında İsa, dinleyenlere, giydikleri objelere değil de Tanrının krallığını ve adaletini arama işine kafalarını takmalarını söylemiştir.”²⁰⁹

Batı Kilisesinde din adamlarının giysileri ile laiklerin giysileri 5. asırdan itibaren farklılaşmaya başlamıştır. Bu dönemde yabancı kültürlerin etkisine karşı, ister uygar Roma tarzlarını koruma arzusundan, ister muhafazakarlıktan kaynaklansın, ruhban sınıfı giysilerinde kültürel özellikler korunmuş; tören elbiselerinde kendi kültürlerine ait yaygın tarz uygulanmıştır.²¹⁰

5. ve 9. asırlar arası geçiş döneminde temel dini giysiler gelişmiş ve büyük ölçüde papalık hükümleriyle Batıda standartlaşmıştır. Zamanla Kilise görevlileri eski giysilere sembolik anlamlar yükleyerek, onları çarmıh hadisesi ve dualarla ilişkilendirilmişler; belirgin giysileri, ayin yöneticilerinin rütbe veya mevkilerinin işaretleri haline getirmişlerdir. 9. ve 12. asır arasındaki dönemde ise din adamları hem çeşitli giysilerin sembolizmine hem de giysilerle eski Yahudi rahiplerinin giysileri arasındaki fiziksel iletişimi tanımlamaya ilgi duymuşlardır. Jerome gibi ilk

²⁰⁹ Deborah E. Kraak, “Clothing; Religious Clothing in The West”, Encyclopedia of Religion, Ed. by Mircea Eliade, New York 1987, Vol. III, s. 542.

²¹⁰ Kraak, ER, III/542.

yazarlar, bunların arasında mistik bir eşitlik kurmuşlardır. İç kuşak, üst düzey rahiplerin giydiği göğüslük, taç, ince entari (alt diyakoz giysisi), kısa pelerin (papa giysisi) gibi bu dönemde kullanılan çoğu giysi, bu ilişkiyi kanıtlayacak şekilde kopya veya uyarlamalar durumundaydılar. 12. asırdan sonra da yeni giysiler ortaya çıkmadı. Ancak 13. ve 17. asırlar arasında dini giysiler şekil ve süs bakımından geliştirildi. Değerli kumaşlar ve nakış işlemler bu dönemde kullanılan dini giysilerin niteliklerindendir. 17. ve 18. asırda kıyafetlerde nispeten daha önemsiz iyileştirmeler yapıldı. 19. asır giysileri, bazen orta çağ tarzına ve sembollerine dönüş yanında, gotik canlanmanın etkisini de yansıtmaktaydı.²¹¹

Roma Katolik Kilisesinin geleneksel dini giysileri, papaz cübbesini, yakalı, kuşağı, piskoposların ipek atkısını, papazların ayinde kollarında taşıdıkları enli şeridi, kaftanı, kolsuz cübbeyi, piskopos tacı ve cübbesini kapsamaktadır.

Tunica alba (Latince: beyaz tunik) kelimesinden türemiş papaz cübbesi, ayinsel giysiler içersinde en az değişikle günümüze gelen giysidir. Tüm rahipler tarafından giyilmektedir. Safiyet, cübbenin beyazlığıyla sembolize edilir. Papaz cübbesinin yünlü, pamuklu veya ipek kuşakla sarılması dinginliğe ve işe hazırlanmaya işaret etmektedir. Yakaya şekil veren yakalık; cildin dış giysiye sürtünmesi sonucu tahriş olmasını engelleyen, kire ve tere karşı giysiyi koruyan bir boyun atkısı durumundadır. Bir sonraki giysi, kola sarılan uzun dar eşarp gibi bir ipek atkıdır. Onu takma tarzı, ruhban sınıfı üyesinin rütbesini göstermektedir. Piskopos her iki kenarını birbirine paralel biçimde aşağı doğru sarkıtır. Bir dönem evharistiya töreninin kutlanması esnasında her zaman bir ipek atkı giymesi gereken rahip, onu önde çapraz bir şekilde kuşakla sıkıca bağlıyordu. Şimdilerde piskopos da

²¹¹ Kraak, ER, III/542.

onu bu tarzda takmaktadır. Diyakoz, sol omuzdan bağlanıp sağ kalçaya çapraz şekilde uzanan bir ipek atkı takmaktadır. İpek atkı sözcüğü, ağzı silmede, elleri ve yüzü kurulamada kullanılan mendil gibi bir bez parçası anlamına gelen Roma'ya özgü orarium (ağız) sözcüğünden türemiştir. İpek atkının Hristiyan ayinlerinde kullanılmasının nedeni üzerinde bilim adamları farklı görüşlere sahiptir. Bir kısmı Roma pagan kurban törenlerinde yardım eden çocukların omuzlarına benzer bir kumaş parçası koymalarından -belki de fonksiyonel bir amacı vardı ki- hareketle kullanıldığını söylerler. Ancak atkı daha ince malzemeden yapılır hale geldiğinde bu fonksiyonelliği yok olup gitmiştir. Bir zamanlar sol bileğe sarılan kısa bir atkı olan enli şerit, pratik amaçlı kumaştan dekoratif süse dek değişimsel süreçler geçirmiştir.²¹²

Papazlar, cübbe üzerine kaftan giyerler. Bu kısa, geniş kollu, t şekilli tunik, Yunan eyaleti olan Dalmaçya'da (eski Yugoslavya'nın bir parçası) giyilen bir giysiden kaynaklanıyordu. Tüm dini giysiler içerisinde, asırlar boyunca en büyük tarz değişikliğini bu kolsuz cübbe geçirmiştir. Bu kıyafet geç dönem Yunan-Roma dünyasında erkekler ve kadınlar tarafından dışarıda giyilen bol bir cübbeydi. Eski tasvirlerde konik şekil sağlayan ön ek yerinde birleşen iki kenarla birlikte desen olarak yarım çember görüntüsünde olduğu görülür. 6. asırdan sonra kolsuz cübbe, daha stilize hal almıştır. Yanları kısalmış ve olasılıkla papaza rahat hareket imkanı sağlayacak şekilde ön taraf belli bir noktada kesilmiştir.²¹³

Orta Çağ boyunca, kilise hiyerarşisi ve törenler, kral ve saray modeli tarafından güçlü bir biçimde etkilendiğinden, kolsuz cübbeler ve diğer giysiler, altın

²¹² Kraak, ER, III/543.

²¹³ Kraak, ER, III/543.

ağırlıklı, incelikli bir nakış işleme yanı sıra, parlak kumaşlardan yapılmaya başlanmıştı.

Başpiskopos cübbesi, papa ve papalık ayrıcalığıyla ilintili olan bir dini giysidir. Kolsuz cübbenin omuzları etrafına sarılan önde ve arkada pandantif şeritli yuvarlak bir giysi olup, altı adet koyu mor haç işaretiyle donatılmıştır. Papa tarafından giyilen bu giysi, piskopos ve başpiskoposlara unvan verildiği sırada papalık görevinin bereketini sembolize etmektedir. Cübbe, aslen ayinsel geçit törenlerinde giyilen yarım çember biçiminde bir giysidir. Bir zamanlar sıradan vatandaşlar tarafından ayrıcalık sembolü yada koruyucu bir elbise olarak giyilen kolsuz mantonun zarif versiyonudur.²¹⁴

Piskoposluk alametlerinin bir parçası da taçtır ki bu başın arkasında iki adet sarkan parçası olan kalkan şekilli bir başlıktır. Teolog Joseph Brown'a göre, piskopos tacına ait ilk güvenilir belgenin tarihi 1049'dur. Bu tarihte Papa IX. Leo, Trier başpiskoposuna taç giyme hakkını bahşetmiştir. Bu nedenle piskoposlara ve kardinallere sadece papa tarafından bahşedilen tanınmış bir işaret olarak kalmıştır. Ancak günümüzde papalığa ait mücevherli taç artık giyilmemektedir. 1978 yılında Papa John Paul tarafından bu adet terkedilmiştir.

Katolik Kilisesi dini giysilerinin modern reformu için söz konusu olan en önemli dürtü 1965 yılında sonlanan İkinci Vatikan Konsili olmuştur. Yenileştirme ve modernleştirme çalışmaları, şekil ve uygulamadaki sadelikle ve ruhban sınıfıyla sıradan insanlar arasındaki sınırlı bir görsel farkla nitelenen ilk kilise modeline geri dönüşe yol açmıştır. Modası geçmiş ve çağa uymayan giysiler kaldırılmıştır ki bunlardan biri enli şerittir; bunun bir tür ayinsel el havlusu olarak ilk fonksiyonu

²¹⁴ Kraak, ER, III/543.

ipekten yapılmaya başlandığında yok olmuştur. Genelde süslemesinden ziyade formunun ve kumaşının doğasında var olan güzelliğiyle kolsuz cübbeler kullanılır olmuştur.²¹⁵

Modernleşme, rahibelerin giysilerini de etkilemiştir. Onların uzun bol giysileri ve ipek atkıları orta çağ görüntüsünden sıyrılarak daha çağdaş bir görüntüye kavuşmuştur. Din adamlarının giysilerinin değişimindeki amaca gelince; bunlardan birisi, dini görüntüyü daha sıcak ve halk tarafından daha benimsenir hale getirmektir. Bu dönem Doğu Kilisesi'ndeki ruhban sınıfı giysilerinde değişimin yaşandığı bir döneme rastlamaktadır. Batıda modern Kilise, ruhban sınıfı ile insanlar arasındaki görünüm farkını en aza indirmenin yollarını aramakta iken Doğuda ruhban sınıfı üyeleriyle sıradan vatandaş arasındaki farkın gitgide derinleşmesinin etkisi görülmektedir. Bu nedenle Doğuda Kilise töreni, iç mimari yapı ve dini giysiler hem gizem ve huşu ortamı oluşturmakta hem de cemaat ile ruhban sınıfı arasındaki bölünmeyi vurgulamaktadır.

Bu çerçevede Ortodoks din adamlarının giysileri iki kategoriye ayrılır: 1. Görüntü ve köken olarak Batı dini giysileriyle ilintili olanlar ve fonksiyon olarak muadil olanlar. Bunlar; Sticharion, phelonion, orarion, sakkos, zoni, omophorion, epitachelion ve taç. 2. Ortodoksluğun kendine özgü giysileri: Mandyas, epimanikia ve epigonation.²¹⁶

Sticharion, cübbeye benzer uzun beyaz tuniktir ve tüm kiliselerde giyilmektedir. Adı, renkli şeritlerden gelmektedir. Şimdilerde piskopos elbisesiyle sınırlandırılan bu şeritler, İsa'nın rabıtasını ve bir tarafından akan kanı sembolize

²¹⁵ Kraak, ER, III/543.

²¹⁶ Kraak, ER, III/544.

etmektedir. İstanbul Patriği I. Germanus 'e göre, bu giysinin beyazlığı, “Tanrının ihtişamını ve rahiplerin kaliteli vatandaş oluşlarını göstermektedir.”

Epimanikia, bir zamanlar piskoposlara ayrılan ama şimdilerde tüm dini görevlilerin, bol olan tuniğin kollarını tutması için kullandıkları manşettir. Bizans imparatoru evharistiya törenine katılmak için mabede girdiğinde giydiği eldivenlerden esinle oluşturulmuştur. Ancak dini görevliler ekmeğe çıplak elleriyle dokunabildiklerinden eldivenler, manşetlere indirgenmişlerdir. Bilim adamları bu giysiyi Batının piskopos eldivenleriyle ve enli şeritle değişik şekillerde özdeşleştirmişlerdir.²¹⁷

Diyakozun kullandığı orarion, “Kutsal” adlı ilahinin üzerine nakşedildiği uzun, dar bir giysidir. Selanikli Symeon, bunun diyakoza meleklerin güzelliğini bahsettiğine inanmaktadır ki diyakoz meleklerin kutsal ayine yardım etme görevini yerine getirir. Pelusiumlu İsidore için ise bu giysi son akşam yemeğinde İsa’nın, müritlerinin ayaklarını kuruladığı havluyu temsil ederek alçak gönüllülüğü sembolize etmektedir.²¹⁸

Epitrachelion, Batıda kullanılan rahip atkısının muadili olup, sadece piskoposlar ve rahipler tarafından giyilir. Nakış işlemeli bir atkının uzun taraflarına eklenerek biçimlenir ve kafa bölümü için açıklıklar bırakılır. Ayin yapılırken kuşaktan veya bir bezden hazırlanan bu giysi kullanılmak zorundadır. Bu giysiye İsa’nın boyunduruğu, onun haçı taşıması, İsa’nın kolundaki kamış asayı temsil etmesi gibi çeşitli sembolik anlamlar verilmektedir.²¹⁹

Batı Kilisesinin kullandığı kuşağa benzeyen Zoni, cübbeyi ve atkıyı yerlerinde sabit tutmak için rahipler ve piskoposlar tarafından giyilen dini bir

²¹⁷ Kraak, ER, III/544.

²¹⁸ Kraak, ER, III/544.

²¹⁹ Kraak, ER, III/544.

kuşaktır. Bunu giyinme esnasında söylenen dualar masumiyet ve ruhsal gücü sembolize eder.

Epigonation, kuşaktan itibaren bir kurdeleyle sağ dize kadar sarkan haç işareti veya merkezde nakış işlemeli bir resmi olan eşkenar dörtgen şeklindeki bir süstür. Rahipler tarafından kullanılan törensel bir mendilin farklılaşması ile oluşmuştur. Rahiplerin yanı sıra diğer din görevlileri de özel bir ayrıcalık olarak bunu takabilirler. Sembolik olarak “ruhun kılıcını” temsil ettiği kabul edilir.²²⁰

T şekilli kaftan olan sakkos da aynı temel şekle sahiptir. Ama onun kadar uzun olmayıp, daha kısa kolları vardır. Gösterişli bir piskopos giysisi olup, parlak nakış işlemelidir.

Rahiplerin omuzlarını saran ve önde düğüm atılan omophorion giysisi, bazı Roma memurlarınca rütbelerinin saygınlığının bir işareti olarak giyilen renkli cübbenin farklı versiyonudur. 4. asır Hristiyan imparatorları bunu büyük olasılıkla piskoposlara ayrıcalık olarak verdiler. Ama kilise bu onursal sembolizmi zamanla İsa ile ilgili bir sembolizme dönüştürmüştür: “Omuzlarında kayıp koyunları taşıyan İyi Çoban”.²²¹

Piskopos tacı, mineli veya nakış işlemeli madalyonlarla süslü yuvarlak bir bone olarak Bizans imparatorluk tacının şeklini korumaktadır. Taca izin verilmediği durumlarda piskopos, omuzlara ve arkaya doğru düşen epanocamilavchion denilen hafif siyah bir örtü altında bulunan kamilavchion denilen siyah yuvarlak bir şapka takar. Bu şapka iffeti temsil eder. Rahiplerin ve bazen de diyakozların bu şapkayı giydiği olmuştur.²²²

²²⁰ Kraak, ER, III/545.

²²¹ Kraak, ER, III/545.

²²² Kraak, ER, III/545.

Protestan kiliselerinde dini görevlilerle ilgili giysi çeşitliliği, farklı mezhepler arasında dinin rolü ve din adamlarının fonksiyonu hakkında çeşitli kavramları yansıtmaktadır. Genellikle bir kilise toplu ibadetin merkezi olarak evharistiya ayinini ne kadar çok vurgularsa, dini giysiler, dini törenlerin yöneticisi olarak ruhbanların rolünü o kadar çok yansıtmaktadır. Bir kilisenin odak noktası, vaaz ve öğretiler üzerineyse, dini liderin rolü papazın (çoban anlamında) veya rahibin (dini hizmet sunan birey) rolü olarak tanımlanır. Bu grupta giyim tarzları bu nedenle cemaatlerinin giyim tarzlarıyla aynı olmaya yöneliktir. Baptistler vb. gruplar arasında, genelde takım elbise giyilmektedir. Metodist ve Presbiteryen Kiliseleri gibi daha ayinsel olanlarda ruhban sınıfının giyim tarzı resmi olup, akademik giysiler baz alınarak modellenmiştir. Örneğin rahipler, Cenevre elbisesi denilen siyah, uzun kollu bir elbise giyerler. Bir diğer Presbiteryen giysisi, vaaz giysisidir. Bu boyun bölgesine iliştilirilen bir çift kısa, beyaz, dikdörtgen klapadır. Anglikan kilisesinde ise tüm ayinsel giysiler yanında cübbe ve beyaz cübbe de giyilebilmektedir.²²³

²²³ Kraak, ER, III/545.

SONUÇ

Dünyevi yaşam ile dini yaşam arasında aracılık işlevi gördüklerine inanılan din görevlilerinin oluşturduğu ruhbanlık kurumu birçok dinde yer alan bir olgudur. Ancak bu kurum Hristiyanlık için ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü bu dinin mensupları, ruhbanları Mesih'in yeryüzündeki temsilcileri olarak görmektedir. Hristiyanlıkta ruhbanlığın kökenleri Hristiyan tebliğinin İsa tarafından havarilere devredilmesi geleneğine kadar dayandırılmaktadır. Bu bağlamda İsa, havarilerine "Baba beni gönderdiği gibi ben de sizi gönderiyorum. Bunu dediği zaman onlara üfürdü ve Ruhülkudüsü alın dedi." (Yuhanna 20/21) demiştir. Yine bir başka metinde "İmdi siz gidip bütün milletleri şakirt edinin. Onları Baba Oğul ve Ruhülkudüs adına vaftiz edin; size emrettiğim her şeyi tutmalarını onlara öğretin; işte ben bütün günler dünyanın sonuna kadar sizinle beraberim." (Matta 28/19-20) diyerek onları Hristiyanlığı öğretmek, vaftiz etmek ve dinsel açıdan idare etmekle görevlendirmiştir. Böylece havariler kendilerine verilen bu görevle İsa adına iş yapma yetkisine sahip olmuştur. Havariler İsa'dan aldıkları bu yetkiyi sonraki nesillere devretmiş ve böylece Kilise içerisinde günümüze kadar devam eden ruhban teşkilatı oluşmuştur. Günümüzde de İsa'nın havarilere emanet ettiği bu misyonu Kilise ruhban sınıfı ile devam ettirmektedir. Dolayısıyla Kilise yeryüzünde Mesih'in görevini sürdürmekte, ilahi otoriteyi temsil etmektedir.

Görüldüğü üzere Hristiyanlıkta ruhban sınıfının kendi otoritesiyle değil, İsa Mesih adına konuşarak hareket ettiği kabul edilmektedir. Bu nedenle İsa temsilcisi olan kiliseyi hatadan korumakta, tek ve evrensel kurtuluş yolu olarak sunmaktadır. Bu çerçevede ruhban sınıfının dini yaşamın icra ve ifasında, Hristiyan ahlakının

öğretilmesi ve uygulanmasında önemli görevleri bulunmaktadır. Örneğin bu sınıfın en temel görevi İsa'nın buyruğu gereğince Tanrı'nın İncil'ini tüm insanlara bildirmektir. Onlar Mesih'e yeni müritler kazandıran imanın habercileri olarak görülmektedir. Bunun yanında ruhbanların en önemli sorumluluklarından biri de sakramentleri yönetmektir.

Kilisede II. yüzyıldan başlayarak piskopos, rahip ve diyakoz şeklinde üç temel din adamı hiyerarşisinin oluştuğunu görmekteyiz. Hristiyanlığın ilk zamanlarından beri Kilise yetkililerinin değişik görevleri arasında en yüksek yetki piskopos denilen din adamlarına aittir. Piskoposlar, İsa Mesih'in vekili olarak idaresindeki bölgede Kilise öğretilerinin tebliğinden, ibadet ve ayinlerin icrasından, Kilisenin devamlılık ve birlikteliğinden sorumludur. Yine onlar kendi bölgelerindeki cemaatle evrensel Kilisenin ilişkisini sağlamaktadırlar.

Erken dönem Hristiyan literatüründe papazlara piskoposların yardımcısı gözüyle bakıldığı görülmektedir. Papazların, piskoposlar olmadığında onların görevlerini yürüttükleri ifade edilmektedir. Ancak bölge kiliselerinin kurulması ile piskoposlar birtakım yetkilerini papazlara devrettikleri görülmektedir. Papazların, İsa Mesih'i örnek alarak İncil'i bildirmek, vaaz vermek, denetimi altındaki cemaatin eğitimi ve yetiştirilmesi, ayinlerin yönetilmesi gibi hususlarda görev ve yetkileri bulunmaktadır. Onlar, piskoposların yardımcıları olarak Mesih'in emanet ettiği görevin gerçekleştirilmesine çalışmaktadırlar.

Hiyerarşinin bir alt basamağında ise diyakozlar bulunmaktadır. Bu sınıf genellikle piskopos ve papazların laik halkla bağlantısını sağlamaktadır. Onlar, İsa adına toplumun ihtiyaçları ile uğraşarak, Kilise hayatında ibadet ve hizmetin birbirine bağlılığına misal teşkil etmektedir. Diyakozlar, kominyon dağıtabilir,

cemaatin eğitilmesinde yardımcı olabilir, evliliği kutsayabilir, İncil'i bildirebilir ve vazedebilir, cenaze törenleri yapabilir ve daha başka hayır işlerini yerine getirebilirler.

Daha sonraki dönemlerde Hristiyanların çoğalması ve din işlerinin artması ile ihtiyaca binaen daha başka görevler de ihdas edilmiştir. Rahip yardımcısı, diyakoz yardımcısı, okuyucu, cin – şeytan çıkarıcı, kapı tutucu bunlardan bazılarıdır. Ortaçağa gelindiğinde Katolik Kilisesinde dört büyük sınıf (piskopos, papaz, diyakoz, diyakoz yardımcısı) ve dört küçük sınıf (rahip yardımcısı, okuyucular, cin-şeytan çıkarıcılar, kapı tutucular) şeklinde bir düzenleme mevcuttu. 1972 yılında Papa VI. Paul yayınladığı bir genelge ile bu görevlerden bazılarını ilga edip bazılarının da önemini azaltarak yalnız piskopos, rahip ve diyakoz olmak üzere üç büyük din adamı hiyerarşisini tanıdığını ilan etmiştir. Günümüzde Katolik Kilisesi'nde din adamı hiyerarşisi şu şekildedir: Papa, piskopos, rahip ve diyakoz. Papa, Katolik mezhebinin ruhani lideri, aynı zamanda Vatikan devletinin başkanıdır. Katoliklerce yanılmaz otorite olarak kabul edilen Papa, İsa'nın vekili Petrus'un halefi olarak görülmektedir. Yine Roma ruhani merkez olarak diğerlerinden üstün kabul edilmektedir.

Ruhbanlık teşkilatı ve yetkileri Hristiyanlık'ta ciddi tartışmalara neden olmuştur. Bu çerçevede Roma Papasının üstünlük iddiası Hristiyanlığın Katolik ve Ortodoks şeklinde ayrışmasının sebeplerinden biri olarak görülmektedir. Ortodokslar, Papa'nın üstünlüğünü, İsa'nın vekili olduğunu ve yanılmazlığını kabul etmemektedirler. Ortodoks Kilisesi'nin ruhani başkanları Patrik veya başpiskoposlardır. Günümüz Ortodoks Kilisesinde hiyerarşi şu şekildedir: Patrik, piskopos, rahip, diyakoz. Aynı zamanda diyakoz yardımcısı ve okuyucular da kilise

hizmetlilerinden sayılmaktadır. Yine Doğulu ve Batılı ruhban sınıfının evharistiya ayininde mayalı – mayasız ekmek kullanması ve ruhbanların evlenip evlenemeyeceği ile ilgili ihtilafları da Hristiyan Kiliselerinin bölünmesinde etkili unsurlar olarak görülmektedir.

Reformasyon dönemi ve reformun ortaya çıkışında da ruhbanlık ve ruhban teşkilatına ait günahları bağışlama yetkisi ve bu yetkinin kontrolsüz kullanımının belli bir rolü olmuştur. Bu anlayışla Protestanlar din adamlarının kutsiyetine ve onların af yetkisine inanmamaktadır. Onlara göre Yeni Ahit'te birtakım görevlerden bahsediliyorsa da tarihi şartların gerektirdiği durumlara göre bu görevlileri değiştirme imkanı her zaman vardır. Buna göre dini konularda Hristiyanlık hakkında bilgi sahibi herkesin değerlendirme yapabileceği kabul edilmektedir. Bununla birlikte Calvinciler, İsveç Lutherчилиği ve Anglikan Kilisesi gibi bir kısım Protestan Kiliselerinde herhangi bir kutsiyet atfedilmeden geleneksel din görevlileri anlayışının uygulandığı görülmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

AnaBritannica, “Kilise”, İstanbul 1989, C. 13.

_____, “Kohen”, İstanbul 1989, C. 13.

_____, “Papa”, İstanbul 1989, C. 17.

_____, “Papaz”, İstanbul 1989, C. 17.

_____, “Piskopos”, İstanbul 1990, C. 18.

_____, “Ruhbanlık”, İstanbul 1990, C. 18.

ATİYA, Aziz S., Doğu Hristiyanlığı Tarihi, Çev. Nurettin Hiçyılmaz, İstanbul 2005.

AYDIN, Mehmet, Ansiklopedik Dinler Sözlüğü, Konya 2005.

AYDIN, Mehmet, “Hristiyan İnançları”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1998, C. 17.

AYDIN, Mehmet, “Vatikan Ruhani Devletinin İdari Yapısı”, Diyanet İlmi Dergi, Ankara 1997, C. 33, S.4.

BESALEL, Yusuf, Yahudilik Ansiklopedisi, İstanbul 2001, C. 2.

BIHLMAYER K., – H. TUCHLE, I. ve IV. Yüzyıllarda Hristiyanlık, Çev. Antun Göral, İstanbul 1972.

Catechism of The Catholic Church, Vatikan 1994.

CHALLAYE, Felicien, Dinler Tarihi, Çev. Samih Tiryakioğlu, İstanbul 1960.

CHEATHAM, Karen, “Medieval Christian Virginitı, Chastity and Celibacy in The Latin West”, Celibacy and The Religious Traditions, Ed. by Carl Olson, New York 2008.

CİLACI, Osman, Dinler ve İnançlar Terminolojisi, İstanbul 2001.

DEMİRCİ, Kürşat, “Haham”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1997, C. 15.

DOAK, Margaret, The Orthodox Church, G. Britain 1978.

ELMALILI, Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul tarihsiz, C. 3, 4, 7.

ERICKSON, John H., The Challenge of Our Past, USA 1991.

ET- TABERİ, Ebû Cafer Muhammed ibn Cerîr, Taberi Tefsiri, Çev. Kerim Aytekin – Hasan Karakaya, İstanbul 1996.

FRENCH, R. M., The Eastern Orthodox Church, London 1951.

GERRISH, B. A., “Priesthood and Ministry in the Theology of Luther”, Church History, 1965, Vol. 34, No:4.

GÜNDÜZ, Şinasi, Din ve İnanç Sözlüğü, Ankara 1998.

HARMAN, Ömer Faruk, “Katoliklik”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Ankara 2002, C. 25.

HAVENS, Norman, “Shinto Priesthood”, Encyclopedia of Religion, Ed. by Mircea Eliade, New York 1987, Vol. XI.

HOUTIN, Albert, “Hıristiyanlığın Kısa Tarihi”, Çev. Abdurrahman KÜÇÜK, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara 1981, C. 25.

HROMADKA, Joseph L., “Doğu Ortodoksluğu”, Çev. Günay Tümer, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara 1969, C. 17.

HUGHES, John Joy, “Christian Priesthood”, Encyclopedia of Religion, Ed. by Mircea Eliade, New York 1987, Vol. XI.

IŞIK, Halim, Papalık Tarihi, İstanbul 2006.

IANNITTO, P. Luigi, Hıristiyan İnanıcı, Çev. Leyla Alberti, İstanbul 2001.

- KATAR, Mehmet, “Katolik Kilisesi”, Yaşayan Dünya Dinleri, Ed. Şinasi Gündüz, Ankara 2007.
- KNIFE, David M., “Hindu Priesthood”, Encyclopedia of Religion, Ed. by Mircea Eliade, New York 1987, Vol. XI.
- KRAAK, Deborah E., “Clothing; Religious Clothing in The West”, Encyclopedia of Religion, Ed. by Mircea Eliade, New York 1987, Vol. III.
- KUR’AN-I KERİM, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002.
- LAING, J.Gordon., “Priesthood (Roman)”, Encyclopedia of Religion and Ethics, Ed. by James Hasting, New York 1951, Vol. X.
- MACLEAN, A. J., “Ministry (Early Christian)”, Encyclopedia of Religion and Ethics, Ed. by James Hasting, New York 1951, Vol.VIII.
- MACLEAN, A. J., “Ordination (Christian)” , Encyclopedia of Religion and Ethics, Ed. by James Hasting, New York 1951, Vol. IX.
- MALCOLM, Derek, Önderlik ilk Kilisede Yönetim ve Düzen, İstanbul 2006.
- MCBRIEN, Richard P., Catholicism, New York 1994.
- MICHEL, Thomas, Hristiyan Tanrı Bilimine Giriş, İstanbul 1992.
- ÖZEN, Adem, Yahudilikte İbadet, İstanbul 2001.
- PAUL, Robert S., “Ministry”, Encyclopedia of Religion, Ed. by Mircea Eliade, New York 1987, Vol. IX.
- RAUSCH, Thomas P., The Roots of the Catholic Tradition, USA 1986.
- SARIKÇIOĞLU, Ekrem, Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, İstanbul 1983.
- SCHIMMEL, Annamarie, Dinler Tarihine Giriş, Ankara 1955.
- TÜMER, Günay - Abdurrahman KÜÇÜK, Dinler Tarihi, Ankara 2002.
- WARE, Timothy, The Orthodox Church, 1964.

WOODHEAD, Linda, Hristiyanlık, Çev. Sevdâ Çalışkan, Ankara 2006.

YILDIRIM, Suat, Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık, İstanbul 2005.

YİTİK, Ali İhsan, Hint Dinleri, İzmir 2005.

ÖZET

Şahin, Nadide, Hıristiyanlık'ta Ruhbanlık Anlayışı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Mehmet Katar, 91 s.

Hıristiyanlık'ta ruhbanlık anlayışını ele aldığımız bu çalışma giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Tezimizin giriş bölümünde ruhbanlık ile ilgili kavramlar ve çeşitli dinlerde ruhbanlık anlayışı üzerinde durulmuştur. I. Bölümde bu dinin üç ana mezhebi Katolik, Ortodoks ve Protestanlık mezhepleri bağlamında Hıristiyanlık'ta ruhbanlık anlayışının kökeni ve tarihsel gelişimi ele alınmıştır. II. Bölümde ise belirtilen üç mezhep çerçevesinde günümüzde Hıristiyan Kiliselerinde ruhbanlık teşkilatı ile ilgili bilgi verilmeye çalışılmıştır. Sonuç bölümünde ise yapılan araştırmanın genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. Çalışmamızda görülmüştür ki dünyevi yaşam ile dini yaşam arasında aracılık işlevi gördüklerine inanılan ruhbanlık kurumu Hıristiyanlık için büyük öneme sahiptir. Bu dinin mensupları, ruhbanları İsa Mesih'in yeryüzündeki temsilcileri olarak görmektedir. İncillere göre, Kilisenin İsa Mesih'ten ilahi görevi hakkıyla yerine getirecek vasıtaları almış olarak yeryüzünde Mesih'in görevini sürdürdüğü, dolayısıyla ilahi otoriteyi temsil ettiği kabul edilmektedir. Bu çerçevede ruhban sınıfının dini yaşamın icra ve ifasında, Hıristiyan ahlakının öğretilmesi ve uygulanmasında önemli görevleri bulunmaktadır.

SUMMARY

Şahin, Nadide, Priesthood in Christianity, Master's Thesis, Advisor:
Assoc. Prof. Mehmet Katar, 91 p.

This study consists of an introduction and two chapters. In the introductory part of our thesis concepts on priesthood and the sense of priesthood in various religions have been emphasized. In the first chapter within the context of three main sects of this religion as Catholic, Orthodox and Protestantism, the origin of the sense of priesthood and its historical development have been discussed. In the second chapter within the framework of the three sects stated, an attempt has been made to give information concerning the organization of the priesthood in today's Christian churches. In the Conclusion Part a general evaluation of the research done has been made. It has been seen in our study that the institution of the priesthood, which is believed to function as a mediator between the secular life and the religious life, has great importance for Christianity. The members of this religion see the clergy as Jesus Christ's representatives on earth. According to the Bible, it is accepted that the Church has maintained the Jesus's duty on earth by receiving the right means from the Jesus Christ to perform the divine duty properly, thus representing the divine authority. Within this framework, the clergy has important duties in the performance and execution of the religious life and teaching and practice of Christian ethic.